

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TURİZM İŞLETMECİLİĞİ ANABİLİM DALI
TURİZM İŞLETMECİLİĞİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRKİYE'DE TERÖRÜN TURİZME EKONOMİK ETKİLERİ

Settar Uğur KURT

Danışman
Prof. Dr. Berna KIRKULAK ULUDAĞ

İZMİR 2020

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Türkiye’de Terörün Turizme Ekonomik Etkileri” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

28/08/2020

Settar Uğur KURT

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Türkiye'de Terörün Turizme Ekonomik Etkileri

Settar Uğur KURT

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı

Turizm İşletmeciliği Programı

20. yüzyılın başlarından itibaren artış gösteren refah seviyesi ve ulaşım araçlarının erişilebilirliği küresel olarak turizm hareketliliğinin artış göstermesinde önemli bir rol oynamıştır. 1960'lı yıllardan sonra Türkiye'nin uyguladığı politikalar yıllar içerisinde, gelen turist sayısı, turizm gelirleri, yatırım ve istihdam gibi ekonomik göstergelere olumlu katkılar yapmış bunun sonucunda Türkiye'nin turizm ekonomisi dünyada sayılı ülkeler arasına girmiştir. Hassas bir yapıya sahip olan turizm, krizlerden en çok etkilenen sektörlerden biri olarak gösterilmektedir. 2018 yılında terörizm endeksinde 17. sırada bulunan Türkiye, tarihi boyunca terör olaylarına tanıklık etmiştir. Bu çalışmada, 1990-2017 yılları arasında gerçekleşen terör olaylarının gelen turist sayısı üzerindeki etkisi 3 ayrı döneme ayrılarak regresyon analizi ile incelenmiştir. Bulgular terör olaylarının gelen turist sayısı üzerinde negatif bir etkiye sahip olmadığını, ancak İstanbul'da yaşanan terör olaylarının gelen turist sayısı üzerinde negatif yönde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca, Diyarbakır ve Ankara'da yaşanan terör olaylarının sadece 1990-2000 yılları arasındaki dönemde gelen turist sayısı üzerinde negatif etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir. Çalışmanın diğer bulguları, terör olaylarına bağlı yaralanma ve ölüm sayısının gelen turist sayısı üzerinde etkisiz olduğunu gösterirken, kukla

değişken olarak kullanılan 15 Temmuz Darbe Girişimi ve Rus Uçak Krizi gibi önemli siyasi gelişmelerin gelen turist sayısını olumsuz etkilediği görülmüştür.

Türk Lirasının ekonomik değerinin gelen turist sayısına etkisi incelendiğinde, değerlendirilen Doların ya da başka bir ifade ile devalüe edilmiş Türk Lirasının gelen turist sayısı üzerinde olumlu bir etki yarattığı sonucuna ulaşılmıştır. Google sitesi üzerinden yapılan aramaların ise gelen turist sayısı üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkiye sahip olduğu, buradan hareketle turistlerin varış yerleri hakkında araştırma yaptığı belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Turizm, Ekonomi, Terör, Analiz, Etki

ABSTRACT
Master's Thesis/

The Economic Impacts of Terror in Turkey on Tourism

Settar Uğur KURT

Dokuz Eylul University
Graduate School of Social Sciences
Department of Tourism Management
Tourism Management Program

The increasing level of prosperity and accessibility of transportation since the beginning of the 20th century has played an important role in the increase in global tourist mobility. Turkey's policies after the 1960s have made a positive contribution to economic growth indicators such as number of tourists, tourism revenues, investment, and employment. Consequently, Turkey's tourism economy has become one of the few distinguishable countries in the world. Tourism, which has a fragile structure, is shown as one of the sectors that can be most easily affected by the economic crises. In this context, Turkey has witnessed terrorist attacks throughout its history and was ranked 17th in the tourism index in 2018. In this study, the impact of terrorist incidents between 1990 and 2017 on the number of incoming tourists will be examined throughout 3 sub-periods by using regression analyses. The findings show that while the general terrorist incidents do not have a negative effect on the number of incoming tourists, the terrorist incidents in Istanbul have significant and negative impact on incoming tourists. In addition, it was determined that the terrorist incidents in Diyarbakır and Ankara had a negative effect only on the number of incoming tourists between 1990-2000. The findings further show that while the number of injuries and deaths due to terrorist incidents was not significant on the number of incoming tourists, the crucial political events such as the July 15 Coup Attempt and the Russian Aircraft Crisis, which are shown as dummy variables in the analyses, negatively affected the number of incoming tourists.

When the impact of the Turkish Lira's economic value on the number of incoming tourists was investigated, it is concluded that the depreciated Turkish Lira against the American Dollar has a positive impact on the number of incoming tourists. Moreover, the findings show that the searches made on Google have a positive and significant impact on the number of incoming tourists implying that tourists mostly search about destinations of their visits in advance.

Key Words: Tourism, Economy, Terror, Analysis, Impact

TÜRKİYE'DE TERÖRİZMİN TURİZM ÜZERİNDEKİ EKONOMİK ETKİSİNİN ANALİZİ

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	ix
TABLolar LİSTESİ	xi
ŞEKİL ve GRAFİK LİSTESİ	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM TEORİK ÇERÇEVE

1.1 KURAMSAL ÇERÇEVE	5
1.1.1 Tüketici Davranışı Teorisi	6
1.1.2 Algılanan Risk Teorisi	7
1.2 KAVRAMSAL ÇERÇEVE	9
1.3 TURİZMİN EKONOMİYE OLAN ETKİSİ	14
1.3.1 Dünya Turizmi	14
1.3.2 Avrupa Turizmi	17
1.3.3 Türkiye Turizmi	21
1.3.4 Turizmin Yapısal Özellikleri	26
1.4 DÜNYADA TERÖR OLAYLARI	27

İKİNCİ BÖLÜM
LİTERATÜR TARAMASI

2.1 LİTERATÜR ÖZETİ	32
2.2 TERÖRİZMİN TURİZM ÜZERİNDE EKONOMİK ETKİSİ HAKKINDA YAPILAN ÇALIŞMALAR: TÜRKİYE ÖRNEĞİ	34

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
VERİ SETİ ve YÖNTEM

3.1 VERİ SETİ VE ÖRNEKLEM	50
3.2 YÖNTEM	52

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
AMPİRİK BULGULAR

4.1. TÜRKİYE’DE TERÖR OLAYLARI	58
4.2. BETİMLEYİCİ İSTATİSTİKLER	66
4.3. BULGULAR	73
SONUÇ VE TARTIŞMA	79
KAYNAKÇA	82

Kısaltmalar

GTD: Global Terrorism Database (Küresel Terörizm Veritabanı)

GTI: Global Terrorism Index (Küresel Terörizm Endeksi)

PKK: Kürdistan İşçi Partisi

İŞİD: Irak ve Şam İslam Devleti

FETÖ/PDY: Fethullahçı Terör Örgütü/Paralel Devlet Yapılanması

DHKP/C: Devrimci Halk Kurtuluş Partisi/Cephesi

TAK: Kürdistan Özgürlük Şahinleri

DEV-SOL: Devrimci Sol

THKO: Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu

THKP-C: Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi

IBDA-C: İslami Büyük Doğu Akıncıları Cephesi

TKP-ML: Türkiye Komünist Partisi/Marksist-Leninist

ASALA: Ermenistan'ın Kurtuluşu için Ermeni Gizli Ordusu

WTO: World Tourism Organization (Dünya Turizm Örgütü)

DTÖ: Dünya Turizm Örgütü

WTTC: World Travel & Tourism Council (Dünya Seyahat ve Turizm Konseyi)

GSYİH: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla

TBB: Türkiye Barolar Birliği

UDY: Uluslararası Doğrudan Yatırım

ITERATE: International Terrorism: Attributes of Terrorist Events (Uluslararası Terörizm: Terör Olaylarının Özellikleri)

TAVE-MODEL: Terrorist Attack Vulnerability Evaluation Model (Terörist Saldırı Güvenlik Açığı Değerlendirme Modeli)

OECD: The Organisation for Economic Co-operation and Development (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü)

IMF: International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)

MIPT: Memorial Institute For Prevention Of Terrorism (Terörle Mücadele İzleme Enstitüsü)

ARDL: Autoregressive Distributed Lag Bound Test

SATP: South Asia Terrorism Portal (Güney Asya Terörizm Portalı)

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Terör Tanımları	10
Tablo 2: Terör Sınıflandırılması	13
Tablo 3: Turist Varışı ve Turist Gelirlerinin Kıtalar Göre Dağılımının Yüzdesel Gösterimi	18
Tablo 4: 2009-2018 Turist Varışlarında Değişim	18
Tablo 5: Turizm Gelirlerinin Kıtalar Göre Yüzdesel Dağılımı	19
Tablo 6: :Yıllar İtibariyle Yabancı Ziyaretçi Sayıları, Turizm Gelir ve Giderleri	22
Tablo 7: 9/11 Öncesi ve Sonrası Terör Olaylarının Yaşandığı Ülke Yüzdeleri	28
Tablo 8: 2018 Yılı Küresel Terörizm Etki Endeksi	30
Tablo 9: Terör ve Turizm İlişkisini Ekonomik Açıdan İnceleyen Çalışmalar	37
Tablo 10: Verilerin Açıklaması	51
Tablo 11: 1990-2017 Değişkenler Betimleyici İstatistikler	66
Tablo 12: 1990-2017 Yılları Arasında Korelasyon Göstergeleri	67
Tablo 13: 1990-2000 Yılları Arasında Betimleyici İstatistikler	68
Tablo 14: 1990-2000 Yılları Arasında Korelasyon Göstergeleri	69
Tablo 15: 2000-2010 Yılları Arasında Betimleyici İstatistikler	69
Tablo 16: 2000-2010 Yılları Arasında Korelasyon Göstergeleri	70
Tablo 17: 2010-2017 Değişkenler Betimleyici İstatistikler	71
Tablo 18: 2010-2017 Korelasyon Göstergeleri	71
Tablo 19: 1990-2017 Yılları Arası Regresyon Sonuçları	75
Tablo 20: 1990-2000 Yılları Arası Regresyon Sonuçları	76
Tablo 21: 2000-2010 Regresyon Sonuçları	77
Tablo 22: 2010-2017 Yıllarını Kapsayan Regresyon Sonuçları	78

ŞEKİL ve GRAFİKLER LİSTESİ

Şekil 1: Dünyadaki Turist Varışlarının Kıtalaraya Göre Dağılımı	15
Şekil 2: Dünya Turizm Geliri	15
Şekil 3: Dünya Turizm İstihdam Sayıları	16
Şekil 4: En Fazla Turist Gelen İlk 10	20
Şekil 5: 2017 Yılında En Fazla Turizm Gelirine Sahip İlk 10 Ülke	21
Şekil 6: Yıllara Göre Turizm Geliri	23
Şekil 7: 1990-2016 Türkiye Turizm Gelir ve Giderlerinin İthalat ve İhracat Payı (%)	24
Şekil 8: Turizmde Doğrudan ve Dolaylı Olarak İstihdam Edilen Kişi Sayısı	25
Şekil 9: Yıllara Göre Oda ve Yatak Sayısı	25
Şekil 10: Gelen Toplam Yat Sayısı	26
Şekil 11: Dünyada Terör Olayları Sayısı	28
Şekil 12: Dünya ve Seçili Ülkelerde Yaşanan Terör Sayısı	29
Şekil 13: Gelen Turist ve Google Trends Değişkenleri Serpilme Grafiği	52
Şekil 14: Gelen Turist ve Dolar Değişkenleri Serpilme Grafiği	52
Şekil 15: Gelen Turist ve Ankara Terör Olayları Değişkenleri Serpilme Grafiği	53
Şekil 16: Gelen Turist ve İstanbul Terör Olayları Değişkenleri Serpilme Grafiği	53
Şekil 17: Gelen Turist ve Diyarbakır Terör Olayları Değişkenleri Serpilme Grafiği	53
Şekil 18: Gelen Turist ve Yaralanma Sayısı Değişkenleri Serpilme Grafiği	54
Şekil 19: Gelen Turist ve Ölüm Sayısı Değişkenleri Serpilme Grafiği	54
Şekil 20: Gelen Turist ve Terör Olay Sayısı Değişkenleri Serpilme Grafiği	55
Şekil 21 : Türkiye’de Yaşanan Terör Sayısı	58
Şekil 22: Türkiye Terör Katsayısının Yıllara Göre Dağılımı	59
Şekil 23: Gerçekleşen Terör Olaylarının Kaynakları	60
Şekil 24: Türkiye’de Yaşanan Terör Olay Sayısının Coğrafi Dağılımı	60
Şekil 25: Terör Olayları Sonucu Yaşanan Ölümünün Coğrafi Dağılımı	61
Şekil 26: Terör Olayları Sonucu Yaşanan Yaralanmaların Coğrafi Dağılımı	62

Şekil 27: Terörizm Tarafından Hedef Alınanların Dağılımı	63
Şekil 28: Terörist Atak Türünün Dağılımı	64
Şekil 29: Terörizm Kaynaklı Ölüm sayısı	64
Şekil 30: Terörizm Kaynaklı Yaralanma Sayısı	65
Şekil 31: Terör Olaylarının Ölüm ve Yaralanma İlişkisinin Sayısal Gösterimi	65

GİRİŞ

Tarih boyunca bir yerden diğer bir yere seyahat eden insanlar arz-talep ilişkisi içerisinde turizm sektörünü yaratmaya başlamışlardır. Seyahâtləri sırasında faydalandıkları ulaşım, konaklama, yeme-içme vb. sektörler turizmin arz ettiği turistin de talep ettiği ürünlerdir. Turizm bir hizmet sektörü olarak istihdam ve ekonomik gelir yaratma noktasında önemli yer tutmaktadır. Ödemeler dengesindeki payı, çarpan etkisi, istihdama olan katkısı ve yatırım arzı açısından incelendiğinde olumlu katkısı göz ardı edilememektedir.

Turizm, ülkeler için farklı açılardan olumlu katkılar sağlayan bir sektördür. Yarattığı istihdam, uluslararası doğrudan yatırım, döviz getirilerinin yanı sıra ülke imajına da olumlu katkılar sağlaması önemli bir sektör olarak görülmesi için nedenler oluşturmaktadır.”*Uluslararası turizm sektörü pek çok gelişmekte olan ülke için artan bir öneme sahip olmaktadır. 1960’ların sonunda ve 1970’lerde turizm ödemeler bilançosu açıklarının kapatılmasında ve yabancı para kaynağı olarak görülmekteydi. 1980’lerin sonunda ve 1990’lar boyunca ise turizmin kamu geliri, milli gelir ve istihdam üzerindeki dolaylı ve dolaysız etkileri daha fazla dikkate değer bulunmuştur*” (Güvenek ve Alptekin, 2015:23).

Dünya üzerinde artan refah seviyesi ve turizm hareketliliğini artıracak ulaşım kolaylığı gibi diğer faktörlerin oluşması ülkelerin milli gelirleri içerisinde turizm sektörünün payını gittikçe artırmaktadır. Ancak turizm yapısı gereği çok kırılgandır, en ufak kriz ve çatışmalar büyük kayıplara sebep olabilmektedir. Krizler, turizm talebini veya arzını yine krizlerin türüne bağlı olarak ülke ekonomilerine iktisadi katkısı bilinen turizm ekonomisini doğrudan etkilemektedir. Bu krizler; siyasi, politik, ekonomik, sosyal, doğal afet veya daha spesifik olarak ‘terörizm’ olarak ortaya çıkabilmektedir. Bu yüzden terörizm: ülke ekonomisine olumlu katkıları bilinen turizm sektörünün hedefleri arasında geniş bir yer tutmaktadır. 1960’lı yıllardan sonra Marksist/Leninist örgütlerin eylemleri, 1980 yılından sonra etnik terör ve son olarak da kökten dinci terörü yaşayan Türkiye Cumhuriyeti yakın tarihinde neredeyse terörizmin her türlüşüyle karşılaşmıştır (Gölal vd. 2018:143).

Terörizm ilk olarak milattan sonra ilk yıllarda Filistin’de Roma egemenliğine karşı başlatılan Zealotlar örgütlenmesi ile başlamış ve bu örgütlenme terörist kampanya olarak tanımlanmıştır. Edmund Burke 18. Yüzyılda Fransa’nın yönetimini

Terör Saltanatı olarak tanımlamış ve eleştirmiştir. 11 Eylül saldırılarına kadar olan süreçte ve sonrasında ise yapısal ve niceliksel olarak uğradığı değişim ile birlikte terörizm bir olgu olarak hayatın içerisinde yer almaktadır (Sönmez: 1998B; Poland 1988; Schlagheck 1988). Yapısal olarak değişimin yanı sıra bölgesel ağırlığı da değişmiş ve Güney Amerika'da olan yoğunluk Orta Doğu'ya geçmiştir (Peace and Conflict, 2012; Hewitt, 2017).

Terörizmin politik ve diplomatik yansımalarının yanında iktisadi etkileri de küresel ve bölgesel düzeyde artış gösteren terör saldırıları ile daha görünür olmaktadır (Çelik ve Karaçuka, 2017:313). Turizm sektörünün özellikle Türkiye ekonomisi için önemli olan yerini etkileyen krizler arasındaki terörizmin araştırılması için yapılan bu çalışmada terörizm verilerinin gelen turist sayısı üzerindeki etkisinin dönemlere ve şehirlere göre değişiklik gösterip göstermediğini araştırmayı hedeflemektedir. Çalışmada kullanılan veriler aylık olarak alınmış ve 1990-2017 yılları arasını kapsamaktadır. Veriler Türkiye Barolar Birliği (TTB) (2006) raporunda geçen terör dönemlerine göre 3 ayrı döneme bölünmüş, 1990-2000, 2000-2010, 2010-2017 ayrı ayrı ve tüm veri seti olan 1990-2017 yılları arası da test edilmiştir. Veriler regresyon analizi En Küçük Kareler (EKK) yönetimi ile analiz edilmiştir.

Bu çalışma dört ayrı bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında terör ve terörizm kavramlarının tarihsel gelişim süreci ile birlikte literatürde kullanımının örnekleri incelenmekte; dünyada ve Türkiye'deki niceliksel görünümü Şekiller yardımıyla aktarılmaktadır. Turizmin dünyadaki ve Türkiye'deki gelişiminin karşılaştırılması ile Türkiye'nin turizm ekonomisinin küresel boyuttaki yeri incelenmektedir.

Turizm talebini ve arzını etkileyen faktörlerin belirlenmesi için yapılan farklı çalışmalar bulunmaktadır. Krizler de bu faktörleri ve dolayısıyla da turizm ekonomisini birçok yönden çoğunlukla negatif olarak etkilemektedir. İkinci kısımda literatürde terörizmin, turizm ekonomisine olan etkilerini ölçmek için yapılmış ampirik çalışmaların değerlendirmesini içermektedir. Farklı çalışmalar incelenmiş, kullanılan veri setleri ve analiz yöntemleri çerçevesinde ulaşılan bulgular değerlendirilmiştir. Çalışmalarda yoğunluk olarak terörün 'gelen turist sayısı, turizm geliri, turizm istihdamı ve turizm yatırıma' olan etkileri incelenmektedir. Araştırmacılar terörizm ile ilgili farklı çalışmalar yapmış ve turizm üzerine etkisini

birçok açıdan incelemişlerdir. Pizam ve Fleischer (2002) yaşanan terör olaylarının sıklığı mı yoksa şiddeti mi sorusuna; Thompson (2011) ülkelerin gelişmişlik seviyelerine göre etkilenme durumunu; Samitas vd. (2016) turizmin terörden etkilenmesine karşılık, terörün turizmden etkilenip etkilenmediğini incelemişlerdir. Çoğu çalışmanın sonucuna göre terör olayları turizm üzerinde yüksek oranda negatif etkiye sahiptir.

Bu çalışmanın üçüncü kısmında ise terörizmin, turizm talebine olan etkisini test etmek amacıyla 1990-2017 yılları arasında yaşanan terör olayları sayısı ve bu terör olaylarının hangi bölgede yaşandığı, ölüm sayısı, yaralanma sayısı, dolar kurunun etkisi ve diğer ülkelerden Google Trends üzerinden yapılan ‘Türkiye güvenli mi’ aramasının verileri kullanılarak turizm üzerinde olan etkisi incelenmektedir. Terörizm verileri Global Terrorism Database (GTD) (2018) üzerinden alınmıştır. GTD açık erişimli bir veri tabanıdır, gazetelerde yayınlanan terör olaylarının zamansal ve mekansal olarak kayıt altına alınmasının yanı sıra eylemin üstlenicisini, kime karşı yapıldığı, etkilenenlerin kim olduğunu ve sayılarını detaylı bir şekilde kayıt altına almaktadır.

Bulgulara göre yıllar içerisinde terör, ölüm ve yaralanma sayısı arttığını bununla beraber gelen turist sayısının da artış gösterdiğini ancak İstanbul’da gerçekleşen terör eylemlerinin gelen turist sayısını doğrudan negatif olarak etkilediği tespit edilmiştir. Dönemlere bağlı olarak Ankara ve Diyarbakır’da yaşanan terör olaylarının gelen turist sayısı üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşılmış, dolar kurunun Türk Lirası karşısında değer kazanması gelen turist sayısını etkilemekte olduğunu ve turistlerin tercihlerinde önemli bir rol aldığı tespit edilmiştir. 15 Temmuz Darbe Girişimi ve 2015 Rus Uçağı Krizi, kukla değişken olarak test edilmiş ve her iki dönem sonrası yaşanan siyasi kriz anlamlı ve negatif ilişki içindedir. Bu sonuçlar hem iç siyasi krizlerin hem de iki ülke arasındaki krizler nezdinde gelen turist sayısı üzerinde etkili olduğunu göstermektedir.

Daha önce yapılmış çalışmalara katkı olarak terör eylemlerinin sadece varlığı değil, dönemlere göre bu eylemlerin nerede olduğu da önem kazanmıştır. 1990-2000 yılları arasında Türkiye en fazla ölümlü terör eylemlerine tanıklık etmiştir. Bu dönemde Diyarbakır, İstanbul ve Ankara’da yaşanan terör olaylarının gelen turist sayısı üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Diğer dönemlerde özellikle

İstanbul’da yaşanan terör olaylarının gelen turist sayısı üzerinde negatif olarak etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç araştırmanın medya ile ilişkisini de ortaya koymak amacıyla Google verilerini kullanma gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Önemli bir sonuç olarak turistlerin ziyaret edecekleri bölge ile araştırma yaparken güvenli olup olmadığını Google sitesi üzerinden arattıkları ve gelen turist sayısı ile pozitif yönde anlamlı bir sonuç olduğu ortaya çıkmıştır. Türkiye’ye gelecek olan turistlerin İstanbul’daki güvenliğine daha fazla önem verdiği katkısı sağlanmıştır.

Tezin birinci bölümünde risk, algılanan risk teorisi, tüketici davranışı teorisi, terör ve terörizm kavramı ve turizmin yıllara göre değişimi incelenmiştir. İkinci bölümde ise terör ve turizm arasındaki ilişkiyi ekonomi bağlamında inceleyen çalışmaları içeren literatür özeti bulunmaktadır. Üçüncü bölümde terör ve turizmin arasındaki ilişkiyi Türkiye özelinde incelemek üzere kullanılan veri setleri ve yöntem açıklanmıştır. Dördüncü bölümde yapılan analizler sonucunda ortaya çıkan bulgular değerlendirilmiş ve sonuç bölümünde ise yeni araştırma soruları ortaya çıkmış ve politika yapıcıların değerlendirmesine sunulmuş öneriler bulunmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TEORİK ÇERÇEVE

1.1 Kuramsal Çerçeve

Türkiye 60'lı yıllardan itibaren yaşadığı terörizm kaynaklı krizleri 90'lı yıllarda en yüksek ölümlü olaylarla, 2014 ve sonrasında ise yüksek yaralanma sayısı ile yaşamıştır. Yaşanan ölümler ve yaralanmalar hem mağdur olanları hem de toplumsal olarak tüm ülkeyi etkilemektedir. Bu olayların maddi ve manevi etkileri o an içerisinde hemen ölçülememektedir. İnsani boyutta yaşanan psikolojik ve sosyolojik etkilerinin yanında iktisadi etkileri sektörleri aylar boyunca etkisi altına alabilmektedir. Turizm, bir hizmet sektörü olarak doğrudan etkilenmektedir. Bu etkileri anlamak için alanyazında birçok çalışma yapılmıştır ancak terör saldırıları, nerede yapıldığı, kim tarafından gerçekleştirildiği, kime karşı yapıldığı, nasıl yapıldığı, neden yapıldığı gibi birçok faktörle birlikte farklılaşmaktadır. Turistlerin tüketimini oluşturan turistik ürünler, turistler tarafından satın alınmadan önce belli bir risk düzeyine sahiptir. Bu risk düzeyini oluşturan krizler arasında terörizm bulunmaktadır ve insanların turizm hareketliliğine katılması için caydırıcı bir role sahiptir ve böylece risk algısı ile seyahat etme kararları arasında bir ilişki bulunmaktadır (Gray ve Wilson, 2009:198).

Maslow (1943)'un ihtiyaçlar hiyerarşisi 5 farklı kategoriye ayrılmaktadır. Bunlar:

- 1-Fiziksel İhtiyaçlar
- 2-Güvenlik İhtiyacı
- 3-Sosyal İhtiyaçlar
- 4-Değer İhtiyacı
- 5- Kendini Gerçekleştirme İhtiyacı

Güvenlik ihtiyacı yeme-içme gibi temel ihtiyaçlardan sonra ilk sırada gelmektedir. İnsanın kendini güvende hissetmemesi sosyal ihtiyaçlarını karşılamasının önünde bir engel olabilmektedir. Turistler için de güvenlik ihtiyacının karşılanmama ihtimalinin olması turizme katılma isteklerini baltalayabilmektedir. Bu çalışmanın kuramsal çerçevesini Tüketici Davranışı Teorisi (Consumer Behaviour Theory) ve Algılanan Risk Teorisi (Perceived Risk Theory) oluşturmaktadır.

1.1.1 Tüketici Davranışı Teorisi

Bütün canlılar hayatlarını devam ettirebilmek adına tüketim yapmaktadırlar. İnsan zaruri tüketimin yanı sıra keyfi tüketimlerde de bulunmaktadır ve bu tüketimler ekonomi, sosyal hayat ve ticari faaliyetler kapsamında gerçekleşmektedir (Durmaz vd., 2011:115). Tüketici, ürün ve hizmetleri kendisi ve çevresindeki kişilerin ihtiyaçlarını gidermek için sadece tüketim amaçlı satın alan kişilerdir (Kotler,2005:178). Tüketicilerin davranışları birçok açıdan önem taşımakta ve incelenmesi gerekmektedir (Khan, 2006).

Tüketici davranışı tüketicinin ihtiyaçlarını ve isteklerini karşılamak adına tüketim öncesi ve esnasındaki kararları, faaliyetler, fikirler ve deneyimleri ifade etmektedir (Solomon, 1996). Tüketici davranışı araştırmaları kişilerin tüketim davranışlarıyla ilgili olan bütün süreçleri incelemektedir. Tüketici davranışlarını etkileyen birçok faktör bulunmaktadır ve bu faktörler mal veya hizmetin seçilmesi, tedarik edilmesi en nihayetinde kullanılması sürecinde belirleyici rol oynamaktadır. Tüketici davranışlarını etkileyen faktörler kültürel, sosyal, psikolojik ve kişisel olmak üzere dört farklı başlıkta incelenebilmektedir. Psikolojik faktörler motivasyon, öğrenme, inanç, algı ve tutumlardan oluşmaktadır (Kotler vd., 2005: 268). Turistler için iki farklı faktörler bütünü vardır. Kişilerin seyahat edip etmeyeceğini belirleyen faktörler ve seyahat etmeye karar verdikten sonra oluşan faktörler (Horner ve Swarbrooke, 2007).

Turizmde tüketici davranışı genellikle turist davranışı olarak tanımlanmaktadır. Bir tüketici olarak turist, turistik ürünleri talep eden kişi konumundadır. Turistler için turistik ürünler ve diğer ürünler olmak üzere geniş ürün yelpazesi bulunmaktadır (Enders vd.,1992:534). Turizm alanında yapılan tüketici davranışı araştırmaları belirli temel kavramlar (karar verme, değerler, motivasyonlar, benlik kavramı ve kişilik, beklentiler, tutumlar, algılar, memnuniyet, güven ve sadakat) etrafında şekillenmektedir (Cohen vd., 2014).

Tüketicilerin satın alma güdülerini ve davranışlarını açıklamak için tüketiciyi rasyonel bir konumda değerlendiren yine tüketicilerin fayda-maliyet analizi yaparak hareket ettiğini varsayan Ekonomik Model Marshall tarafından; tüketicilerin ekonomik faktörler kadar psikolojik değer taşıyan bazı sembolik faktörlerle de satın almaya teşvik edilebileceğini belirten Psiko-Alalitik Model Freud tarafından;

kişilerin güdülleri ile hareket ettiğini ve ihtiyaçlarını gidermek için bu güdüler tarafından motive edildiğini öne süren Öğrenme Modeli Pavlov tarafından; ve kişinin tutumunun ve davranışının ait olduğu toplumun çeşitli kademeleri tarafından etkilendiğini varsayan Sosyo-psikolojik Modeli Veblen tarafından oluşturulmuş klasik modellerdir (Oluç, 1985:38). Turistlerin seyahat karar süreçlerini inceleyen modeller arasında en çok kabul gören Engel vd. (1968) tarafından oluşturulan ihtiyacın ortaya çıkması, bilgi edinme, seçim, seyahat deneyimi ve sonrasını içeren beş aşamalı modeldir (Demir ve Kozak, 2011).

Moutinho, L. (1987) kişilerin seyahat davranışları üzerinde büyük etkiye sahip olan dört ana aşamayı “kültür ve alt kültür etkisi, sosyal sınıf, refeans gruplar etkili bireyler, rol ve aile etkisi” olarak dört başlıkta incelemiş ve bu başlıkların daha sonradan psikolojik faktörlerde olan “kişilik, öğrenme, motivasyon, algı ve tutum” ile ilişkilendirilerek seyahat karar verme sürecini ortaya çıkardığını belirtmiştir.

1.1.2 Algılanan Risk Teorisi

Türk Dil Kurumu, risk kavramını “zarara uğrama tehlikesi, riziko” olarak tanımlamıştır. Algılanan Risk Teorisi ilk olarak Raymond Bauer (1960) tarafından tüketicilerin ürün satın alırken aynı zamanda bir riski de satın aldıkları fikrine dayanarak ortaya atılmıştır. Farklı alanda çalışmalara temel oluşturmuş olan teorinin çalışma alanlarından bir tanesi de turizmdir. Turistler seyahat tercihlerini algıladıkları risklere göre vermektedirler (Mitchell ve Vassos,1998). Turizm hareketliliği fiziksel, sosyal ve psikolojik riskleri barındırmaktadır (Enders ve Sandier 1991; Enders vd., 1992). Turistler, risklere karşı korunmak değil, risklerle karşılaşmamak ister (Aras, 2017). Bø ve Wolff (2019) yaptıkları araştırmada turistlerin yurtdışı seyahatleri açısından terör riski algıladıklarını belirtmişlerdir.

Algılanan Risk Boyutları sınıflandırılması ilk olarak Roselius (1971) tarafından dört farklı şekilde yapılmıştır bunlar:

- 1-)Zaman Riski: Satın alınan ürün bozulması sonucunda düzeltmek için harcanan enerji ve zamanı ifade etmektedir.
- 2-)Fiziksel Risk: Satın alınan ürünlerin kusurlu çıkması sağlığımız ve güvenliğimiz açısından tehlikeli olmasını ifade etmektedir.

3-)Sosyal ve Psikolojik Risk: Satın alınan ürünlerin kusurlu çıkması sonucu tüketicinin kendisini kötü hissetmesini ifade etmektedir.

4-)Finansal Risk: Ürünün kusurlu çıkması sonucu onu düzeltmek veya kusursuzu ile değiştirmek için harcadığımız parayı ifade etmektedir.

Reisinger and Mavondo (2005) ise bunlara ek olarak seyahat riskini de eklemiştir. Turizmde algılanan risk teorisinin temel alındığı çalışmalarda turistlerin risk algılamaları ile ilgili sınıflandırılma yapılmış, Sönmez ve Grafe (1998a,1998b) sahada gerçekleştirdikleri araştırmaları sonucunda turistlerin varış yeri seçmindeki risk algısını ölçmüşler ve dokuz farklı risk türü belirlemişlerdir. Bunlar finansal, sağlık, fiziksel, politik belirsizlik, psikolojik, memnuniyet, sosyal, terörizm ve zaman riskleridir. Politik, sosyal ve fiziksel olmak üzere üç tür seyahat riski belirleyen Gray ve Wilson (2009) politik tehlikeler ile terörizmin en etkili faktör olduğunu belirtmişlerdir.

Terör saldırıları ve siyasi istikrarsızlıklar gelen turist sayısında azalmalara neden olabilmektedir (Seddighi vd., 2001). Bir kriz ve risk unsuru olarak terörizm, tüketici olarak kabul edilen turistlerin tercihlerinde önemli bir rol oynamaktadır. Risk algılanan bölgeler risksiz bölgeler karşısında dezavantajlı duruma düşmekte ve turistler tarafından tercih edilmeyebilmektedir.

1990-2017 yılları arasında gerçekleştirilen terör saldırılarının Türkiye turizmi üzerine olası ekonomik etkilerinin ülkemiz açısından nasıl bir konumda olduğunun bilinmesi çalışmanın temelini oluşturmaktadır. Terör olaylarının şehirlere ve dönemlere göre yarattığı etkilerin farklılık gösterip göstermediği araştırma sorusunu oluşturmuştur. Her şehirde yaşanan terör olaylarının gelen turistler üzerinde etki yaratıp yaratmadığı ve bunun ne boyutta olduğu sorusu çalışmada şehirlere göre ayrı analizler yapılması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır.

Medyaya yansıyan haberler turistik varış yerleri üzerinde risk algısı oluşturabilmektedir. Google Trends sitesinden alınan Google arama verileri ile turizm taleplerini öngörebilmek mümkündür (Kapuściński ve Richards, 2016; Bangwayo-Skeete ve Skeete, 2015). Güvenek ve Alptekin (2015)'in yaptığı çalışmada yaşanan terör olaylarının özellikle uluslararası medyaya yansımalarının turistlerin Türkiye hakkında bilgi edinmede etkin olduğu vurgulanmıştır. Bilgi edinme algılanan riski azaltma sürecinde etkilidir (Bettman, 1972). Turistlerin satın

alma öncesi bilgi arama dönemlerinin karar verme noktasında önemli olduğu vurgulanmaktadır (Demir ve Kozak, 2011; Gürsoy ve McCleary 2004). Bu nedenle bu çalışmanın bir diğer merak konusu da turistlerin internette ‘Türkiye güvenli mi ?’ araması yapıp yapmadığıdır. Özellikle Türkiye’ye seyahat planlayanların internet portallarını kullanarak bu meraklarını gidermek isteyebilirler.

1.2 Kavramsal Çerçeve

Bir siyasi ifade biçimi olarak terörizm M.S ilk yıllarında Yahudi vatanseverlerin Filistin’de Roma egemenliğine karşı çıktıkları ve Zealotlar adı altında örgütlendikleri ve Romalıları kovmak için terörist kampanya başlattıkları zamana denk gelmektedir (Sönmez: 1998B; Poland 1988; Schlagheck 1988). Ancak terim, Fransız hükümetinin düşmanlarını sindirmek ve ortadan kaldırmak için sistematik bir terörizm kullandığı 1792-94 Fransız Devrimi’nden sonra ortaya çıkmıştır. Edmund Burke’nin “Terör Saltanatı” olarak eleştirdiği 18. yüzyıla kadar siyasi kelime dağarcığına resmen girmedi, o zamanlarda jakobenlerin yönettiği ve başlarında Maximillien Robespierre’in bulunduğu bu yönetim bir ‘terör rejimi’ olarak adlandırılıyordu (Sönmez, 1998B; Murphy, 1989; Poland, 1988; Schlagheck,1988). Terör kavramı birçok farklı açıdan algılandığı ve kişiden kişiye; kültürden kültüre; bölgeden bölgeye değişiklik gösterdiği için evrensel bir terör ve terörizm tanımı bulunmamaktadır. Çünkü her otorite ve gelenek terör kavramını farklı algılamaktadır. Bu durumu Cooper (2001) şöyle açıklamıştır: ‘Birinin terörist dediği diğerinin özgürlük savaşçısı dediği kişidir’. Ancak, terörizmi anlamak için Karber (1971) terörizmi bir iletişim biçimi olarak ‘Mesajı veren ve alan taraf olarak’ tanımlamıştır. Monaghan (2000) terörizmin altı farklı özelliğinden bahsederken onun bir iletişim faaliyeti olduğunu belirtmiştir. Chomsky (1999:11) teröre olan yaklaşımları ise ikiye ayırmakta ve propagandacı ile gerçekçi yaklaşım olarak adlandırmaktadır.

Terör kavramı üzerinde fikir birliği olmaması birçok farklı tanımın yapılmasına yol açmıştır. Bu tanımlar Tablo 1’de görülmektedir.

Tablo 1: Terör Tanımları

Yazar	Tanım
Wilkinson (1974)	Latineden gelen bu tanım: korkudan titreme, titremeye sebep olma anlamındadır
Keleş ve Ünsal (1982)	‘Bir toplumda bir grubun halkın direnişini kırmak için yarattığı ortak korku’
Laqueur (1977)	1793-1794 Temmuz’una kadar süren döneme ‘terör dönemi’ veya ‘terör rejimi’ olarak ad verilmiştir.
Alpaslan (1983)	Terör kelimesi Türkçede ‘tedhişcilik’ ve ‘yıldırımcılık’ olarak aynı anlama gelmektedir.
Sosyal Bilimler Ansiklopedisi içinde J.B.S Hardman, Vol XIV	‘Önceden belirlenmiş hedefleri elde etmek için şiddet kullanan, şiddete başvuran bir grubun veya partinin kullandığı metot’
Mallison ve Mallison (1975)	Sosyal veya siyasal amaçları elde etmek için aşırı ölçülere varan şiddet kullanma veya şiddet tehdidi.
Mackey (1980)	Bir politik hedefi elde etmek için gayri meşru olarak şiddet kullanma.
Mackey (1980)	A-) Devlet (yönetim-hükümet) dışı siyasal amaçlı (saikli) şiddet kullanımıdır B-Devlet tarafından göz yumulan, fakat gayri meşru olan şiddet kullanımıdır. C-) Herhangi bir şiddet kullanma tehdidi.
Alexander (1979)	Gerçek veya hayali hedefleri ele geçirmek üzere geniş bir

	korku iklimi oluşturmak amacıyla organize bir grubun şiddet kullanmasıdır.
Johnson (1980)	Terörizm her eşit siyasi eyleme karşı bilinçli ve soğukkanlı şiddet gösterisi, şiddet kullanımıdır.
Thornton (1964)	‘Normal sayılmayacak metotlarla siyasal davranışları etkilemeyi amaçlayan sembolik hareketler’
Dönmezer (1977)	‘...şiddetin, sosyal, ulusal, ırki, dinsel, fesat çıkarıcı ve diğer maksatlarla ve sosyal sınıflar arasında çatışma, savaş tahrik etmek üzere planlı ve hukuk dışı olarak kullanılmasıdır.’
Bozdemir (1982)	‘Terör, insanları yıldırma, sindirme yoluyla onlara belli düşünce ve davranışları benimsetmek için zor kullanma ya da tehdit eylemidir’
Ergil (1980)	‘Terörizm, kaçırmadan cinayete kadar uzanan ve amacı sindirme olan şiddet eylemlerine verilen addır’
Bayraktar (1982)	‘..tedhiş, toplumda belirli bir iktidara ya da siyasal amaca baskı, korku, yıldırmak yaratarak erişmek için sürekli şiddet hareketlerinin kullanılmasıdır’
Alpaslan (1983)	‘Toplumun mevcut düzenine karşı olup bunu kısmen veya tamamen değiştirerek savunulan herhangi bir başka görüşe uygun düzeni kurmak isteyen; bu istekle kişilerde korku, panik ve ümitsizlik duyguları oluşturarak devlete ve sağladığı düzene olan güveni sarsmayı, böylece sosyal disiplini bozmayı, giderek toplumun tüm tepki gösterici güçlerini felce uğratmayı amaçlayan; bunun için, kullandığı amacın niteliği gereği ‘siyasi şiddet’ olarak kabul edilen şiddeti canlı ve cansız her şeye karşı, ayrıca şiddet tehdidi şeklinde de kullanan kişi veya toplulukların eylemleri tedhişçiliktir’

ABD Dış İlişkiler Bakanlığı (1996)	‘Ulusal alt gruplar tarafından, sivillerin ve silahsız güvenlik güçlerinin hedef alındığı, önceden planlanmış ve genellikle belirli bir kitleyi etkileme amacıyla olan, siyasi sebeplere dayalı şiddet’
ABD Dış İlişkiler Bakanlığı (1996) (Uluslararası Terörizm Hakkında)	‘Birden fazla ülkenin topraklarını veya vatandaşlarını kapsayan şiddet’
Combs (2000)	‘Terör politik amaçlar için seyircide korku uyandırmak amacıyla, savaş ve tiyatronun sentezi, masum kurbanlara yönelik bir şiddet oyunu olarak tanımlanabilir’
Laqueur (1998)	Topluma panik yaymak maksadıyla, devlet dışından şiddet veya şiddet tehdidinde bulunarak, görevde bulunanları zayıflatarak ve hatta yerlerinden ederek, politik değişimi sağlama eylemidir.
Türkiye Cumhuriyeti Terörle Mücadele Kanunu (2003)	Terör; cebir ve şiddet kullanarak; baskı, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yöntemlerinden biriyle, Anayasada belirtilen Cumhuriyetin niteliklerini, siyasî, hukukî, sosyal, laik, ekonomik düzeni değiştirmek, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devletinin ve Cumhuriyetin varlığını tehlikeye düşürmek, Devlet otoritesini zaafa uğratmak veya yıkmak veya ele geçirmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, Devletin iç ve dış güvenliğini, kamu düzenini veya genel sağlığı bozmak amacıyla bir örgüte mensup kişi veya kişiler tarafından girişilecek her türlü suç teşkil eden eylemlerdir.

Kodaman (1985)	‘..yalnız başına ne suçtur ne savaştır ne ideolojidir ne de delilik ve çılgınlıktır’. Fakat, bu saydıklarımızın hepsini içine alan; ayrı ayrı birbirine benzemeyen karmaşık bir olaydır. Özetle çağımıza özgü bir hastalıktır.

Kaynak: Yazar tarafından Yayla (1990); Karacasulu ve Ovalı (2004); Sönmez (2017)’den derlenmiştir.

Yukarıda yapılan tanımlamaların dışında daha birçok tanım yapılabilir ancak yine Laqueur (1998) bütün terör olaylarını ve çeşitlerini kapsayacak bir terör tanımının yapılabilmesinin imkânsızlığından bahseder. Bazı yayınlarda ise ortak tanım yapılamaması sonucunda terör sorununun çözülmesi konusunda eksik kaldığı aktarılmaktadır.

Terör olaylarını sınıflandırmak istediğimizde ise yine birçok farklı sınıflandırma bulunmaktadır. Tablo 2’de görüldüğü üzere Yayla (1990) terör olaylarını kimin yaptığına ve nerede yapıldığına göre ayırmakta iken Wardlaw (1989) terör olaylarını amaçlarına göre ayırmaktadır. Collins (1982) terör eylemlerinin gerçekleştircilerinin psikolojik durumlarına göz önünde bulundurarak marazi ve hedonistik terör sınıflandırmaları yapmıştır.

Tablo 2: Terör Sınıflandırılması

Yayla (1990)	Hyams (1976)	Wardlaw (1989)	Moss (1972)	Collins (1982)	Thornton (1964)
Devlet Terörü	Doğrudan Terör	Şahsi Amaçlar	Baskıcı Terör	Marazi Terör	İktidar tarafından yapılan zorlayıcı terör
Devlete Karşı Terör	Dolaylı Terör	Askeri Amaçlar	Savunmacı Terör	Hedonistik Terör	Yıkıcı Terör
Kır Terörü		Politik Amaçlar	Hücum Terörü	Hırsızlık Terörü	
Şehir Terörü				Resmi Terör	

İç Terör				Radikal Terör	
Uluslararası Terör					

Kaynak: Yazar tarafından derlenmiştir.

1.3 Turizmin Ekonomiye Olan Etkisi

Turizm sektörü Küresel Gayri Safi Yurtiçi Hasılanın (GSYİH) %10.4'ünü; GSYİH büyümesine %4.6 katkısı; Her 10 işten 1'ini oluşturması ve son 10 yılda oluşturulan iş ağlarının %20'sini gerçekleştirmesi (WTTC,2018) ile dünya ekonomisinin en önemli sektörlerinden bir tanesidir.

Dünya Seyahat ve Turizm Konseyi (WTTC) turizmin ekonomik katkılarını 6 ayrı başlıkta incelemektedir. Bu başlıkları şunlar oluşturmaktadır:

- 1-GSYİH doğrudan katkı
- 2-GSYİH toplam katkı
- 3-İstihdama doğrudan katkı
- 4-İstihdama toplam katkı
- 5-Ziyaretçi ihracatı
- 6-Yatırım (WTTC,2019:1)

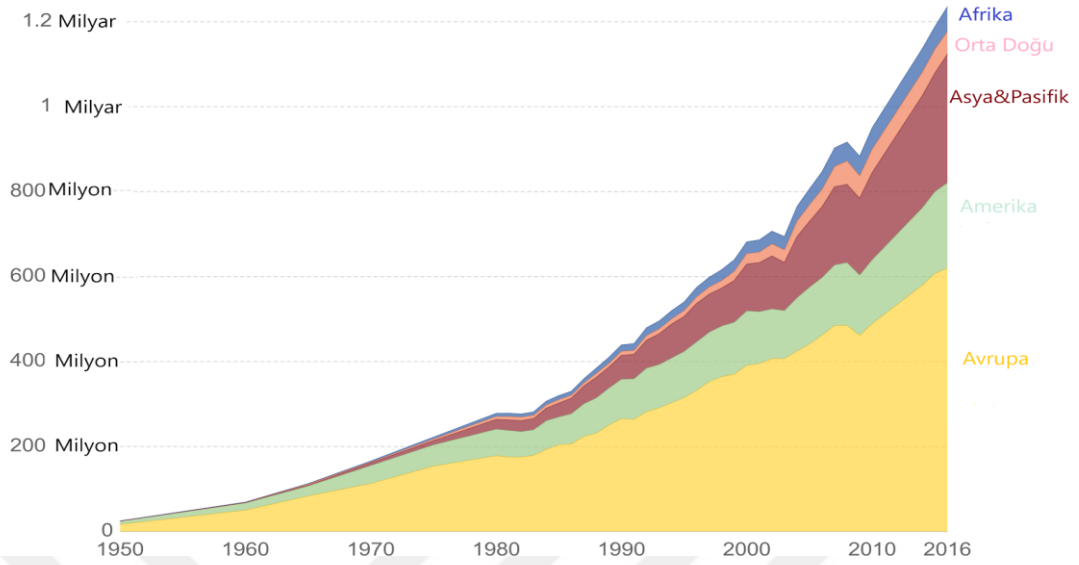
Bununla birlikte WTTC turizmin etkilerini direkt, dolaylı ve bunlara bağlı katkılar olarak 3 farklı etki alanına ayıran raporda direkt katkıları da üç ana başlık içerisinde 13 farklı alana ayırmıştır. Turizmin dolaylı katkılar ise kendi arasında 3 farklı alana ayrılmıştır. Turizmin bağlı etkilerini ise 5 farklı alana ayırmış ve bu üç katkılarının toplam etkilerinin GSYİH ile istihdama olan etkisi öne çıkarılmıştır.

1.3.1 Dünya Turizmi

Tüm dünyada 1950'li yıllardan itibaren küreselleşmenin de etkisiyle artış gösteren turizm hareketliliği, Dünya Turizm Örgütüne (WTO) göre; -Turist varışları 2017'de 2016 yılına göre tahmini olarak %7 artış göstererek 1 milyar 326 milyon kişiye kadar yükselmiştir.

-Turizm geliri 2017'de 2016 yılına göre tahmini olarak %4.9 artarak 1 trilyon 580 milyar \$ olmuştur (UNWTO,2018).

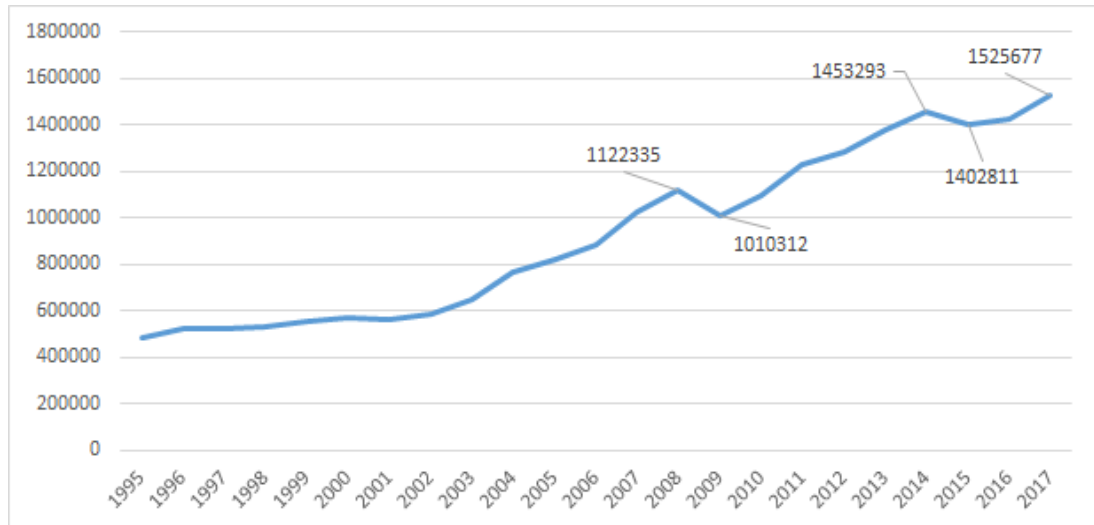
Şekil 1: Dünyadaki Turist Varışlarının Kıtalara Göre Dağılımı

Kaynak: <https://ourworldindata.org/tourism> (05.03.2019 tarihinde erişildi)

Şekil 1’de görüldüğü üzere iki yerde önemli bir düşüş görülmekte geri kalan zamanlarda ise yükseliş devam etmektedir. Bu iki kırılmanın yaşandığı tarihler ise 2003 ve 2009’dur. Tüm dünyayı etkileyen ekonomik krizler ve sonrasına denk gelmektedir. Yaya (2008) krizlerin, özellikle de terörizmin gelen turist sayısı üzerinde etkisinin gecikmeli bir şekilde ortaya çıktığı sonucuyla paraleldir. WTTC tarafından yayınlanan rapora göre 2028’de tüm dünya turist varışlarında 2 milyarı geçmesini beklemektedir (WTTC,2018).

Şekil 2: Dünya Turizm Geliri (Milyar \$)

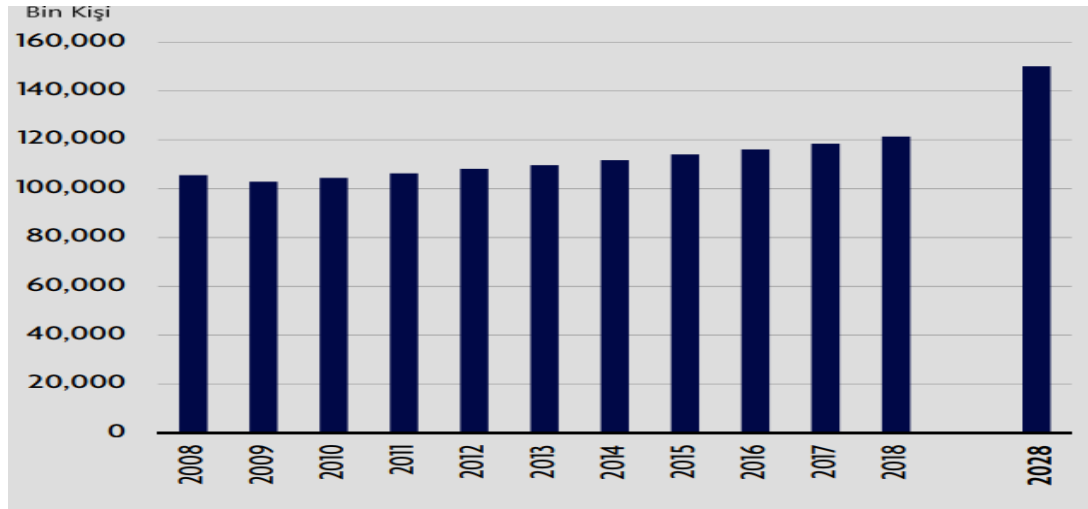

Kaynak: Yazar tarafından Dünya Bankası(2018) verilerinden derlenmiştir. (Erişim 05.03.2019)

Şekil 2'ye bakıldığında turizm gelirlerinde sürekli bir artışın yaşandığı görülmektedir. Turist varışlarında 2009 ve 2015 yıllarında görülen kırılmaları turizm gelirlerinde net olarak 2009 yılında görülmesinin yanı sıra 2014 ve sonrasında da bir daralma yaşandığı görülmektedir. 1995 senesinde tüm dünyada gerçekleşen turizm geliri rakamı yaklaşık 485 milyar iken bu 2008 senesinde 1.122 Trilyon dolara kadar yükselmiş ve 2009 yılındaki daralma ile yaklaşık 1 trilyona kadar gerilemiştir. 2014 yılına kadar yükselmeye devam eden küresel turizm geliri 1 trilyon 453 milyara kadar yükselmiş ve 2015 yılında 1 trilyon 403 milyara gerilemiştir. 2017 yılında tarihte ilk defa 1.5 trilyonu geçmiştir.

Yine WTTC'ye göre 2017 yılında küresel turizmin direkt katkısı toplam GSYİH içinde %3.2 ile 2 trilyon 570 milyar dolar civarında olmuştur. 2018 yılında %4'e kadar yükselmesi beklenmekteyken 2028 yılında %3.6 ile 3 trilyon 890 milyar dolar olacağı tahmin edilmektedir. Yine turizmin GSYİH olan katkısının toplam etkisinin 2017 yılında %10.4 ile 8 trilyon 272 milyar dolar olduğu belirtilmiş ve 2028 yılında %11.7'ye kadar yükselmesi sonucunda 12 trilyon 450 milyara kadar yükseleceği tahmin edilmektedir.

Şekil 3: Dünya Turizm İstihdam Sayıları

Kaynak: Dünya Turizm ve Seyahat Konseyi (WTTC,2018)

Turizmin ekonomiye olan etkisinin en önemli kısımlarından bir tanesi ise istihdamdır. Şekil 3'te görüleceği üzere 2008 yılında küresel çapta 100 milyonu aşmış olan turizm çalışanı sayısı 2009 yılında gerilemiş ancak sonrasında düzenli artışla birlikte 2018 yılında 120 milyon çalışanı geçmektedir. Dünya Turizm ve

Seyahat Konseyi'nin 2018 raporunda turizm sektörünün yarattığı istihdamın direkt etkisinin 2017 yılında 118 milyon 454 bin civarında, toplam katkısının ise 313 milyon 221 bin olduğu belirtilmiştir. 2028 yılında ise turizm sektöründe çalışan sayısının doğrudan 150 milyonu geçmesi beklenmekteyken dolaylı olarak yaratacağı istihdam potansiyelinin 413 milyon 556 bin civarında olacağı beklenmektedir (WTTC,2018:4).

Turistlerin, ziyaret ettikleri ülkelerde yaptıkları harcamalar ziyaret edilen ülkelerin ihracatlarına önemli katkılarda bulunmaktadır. 2017 yılında yabancı ziyaretçilerin küresel çapta 1.494 milyar ihracat yarattığı ve toplam ihracat içerisinde %6.5'a yakın olduğu belirtilmiştir. 2028 yılında turist varışlarının 2 milyar 100 milyon civarında olacağı ve bunun 2.311 milyar dolar olacağı tahmin edilmektedir (WTTC,2018:5).

Turizm sektörünün bu denli hızlı büyümesi ve yüksek gelir sağlaması devletleri ve yatırımcıları bu alana yatırım yapmasını sağlamaktadır. WTTC tarafından 2017'de 882,4 milyar dolar yatırım oluştuğunu belirtmesi ve 2028 için beklentisinin 1 trilyon 408 milyar civarında olduğu bunun bir göstergesi olarak belirtilebilir (WTTC,2018:5).

Birçok araştırmacı, sivil toplum kuruluşu, sektör temsilcisi ve kurumların turizm sektörü hakkında beklentileri olumlu yöndedir. Gelişen ve yükselen refah seviyesi ile birlikte insanların turizm hareketliliğine daha fazla katılacakları beklenmektedir. Her ne kadar dünyanın bir yerlerinde krizler, salgın hastalıklar, çatışmalar, savaşlar ve terör olayları yaşansa da insanların seyahate katılımları artarak yükselmektedir. Bu nedenle ülke yönetimlerinin ve uluslararası işbirliklerinin sağlanmasıyla birlikte sağlanacak olan barış ortamının yaratacağı güvenli seyahat teminatı ekonomiye olumlu katkılar sağlarken küresel olarak işsizliğe de fayda sağlayacaktır.

1.3.2 Avrupa Turizmi

Avrupa, Tablo 3 ve Tablo 5'te de görülebileceği üzere en fazla turist varışlarına sahip olan kıta olmasının yanı sıra en fazla turizm gelirin de sahip olan bölgedir. 2017 yılında turizmle ilişkili yaratılan 1 trilyon 322 milyar dolar gelirin %38'i Avrupa bölgesine; %29'u ise Asya Pasifik bölgesine; %24'ü Amerika kıtasına; %5 Orta Doğu ve %3'ü de Afrika kıtasına aittir.

Tablo 3: Turist Varışı ve Turist Gelirinin Kıtalar Göre Dağılımının Yüzdesel Gösterimi

Bölge	Turist varışı 2017 (milyon kişi)	Turist varışı 2018** (milyon kişi)	Turist Varışı 2017 (%)	Turist Varışı 2018** (%)*
Avrupa	674,73	712,6	51	50,7
Asya & Pasifik	317,52	342,6	24	24,4
Amerika	211,68	217,2	16	15,4
Orta Doğu	52,92	63,6	4	4,5
Afrika	66,15	67,1	5	4,7
Toplam	1323	1403	100	100

*Rakamların yuvarlanmasından dolayı tam sayıyı vermemektedir.

** Birleşmiş Milletlerin Turizm Örgütünün yayınladığı geçici verilerdir.

Kaynak:UNWTO,2017 ve <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284419876> 'den yazar tarafından uyarlanmıştır (23.03.2019 tarihinde erişildi.).

Tablo 4'e bakıldığında 2017 yılından 2018 yılına geçen gerçekleştiren turist varışlarının en fazla yükseldiği kıta %10.3 ile Orta Doğu olarak görülmesine karşın Avrupa, Amerika ve Afrika'da bir önceki yıla göre turist varışlarının büyümesinde düşüş gözlemlenmektedir.

Tablo 4: 2009-2018 Turist Varışlarında Değişim

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	Yıllık Ortalama % 2008-2018	2019 Beklentisi%
	Değişim											
Dünya	-4,0	-6,7	4,8	4,7	5,0	4,2	4,7	3,8	7,0	5,6	4,2	+3 ila +4
Avrupa	-5,4	3,1	6,6	3,9	5,2	2,0	4,7	2,5	8,6	5,7	3,6	+3 ila +4
Asya ve Pasifik	-1,4	13,4	6,5	7,3	6,8	6,1	5,4	7,7	5,6	6,1	6,3	+5 ila +6
Amerika	-4,9	6,7	3,6	4,4	3,7	8,6	6,0	3,7	4,9	2,9	3,9	+2 ila +3
Afrika	4,5	9,3	-0,7	4,6	4,4	0,9	-2,9	8,0	8,2	7,3	4,3	+3 ila +5
Orta Doğu	-5,4	14,6	-9,3	2,6	-1,5	9,9	4,0	-4,7	4,1	10,3	2,2	+4 ila +6

Kaynak: UNWTO Barometer,2019

Tablo 4'e tekrar bakıldığında 2016 yılı, 2009 ekonomik krizinden sonra dünyada en düşük büyümenin gerçekleştiği yıl olarak geçmiştir. 2016 yılında Orta Doğu'da yükselen siyasi krizler, savaşlar, terör olayları turist gelişlerinde %4.7 küçülme yaşanmasına sebep olmuştur.

Tablo 5: Turizm Gelirlerinin Kıtalaraya Göre Yüzdesel Dağılımı

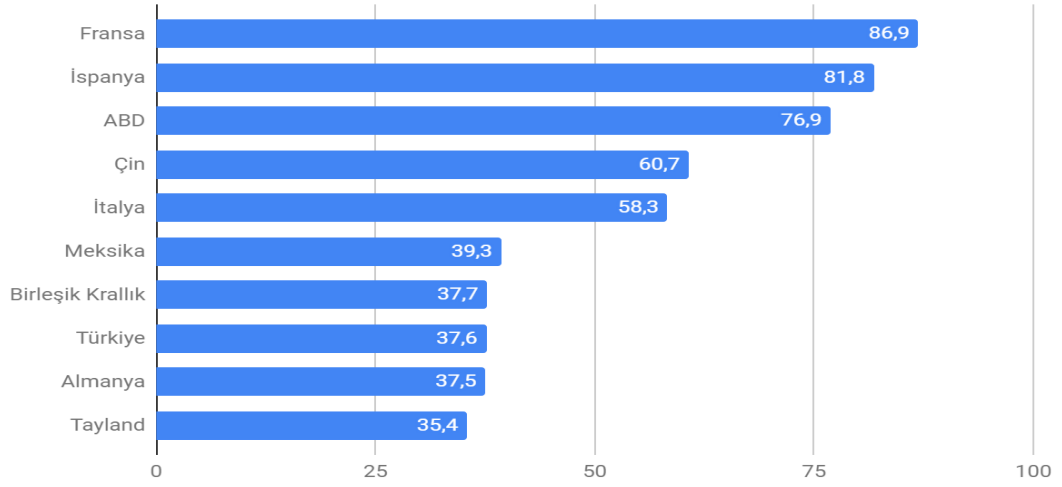
Bölge	Turizm Geliri* 2016 (milyar \$)	Turizm Geliri* 2016 %	Turizm Geliri* 2017 (milyar \$)	Turizm Geliri* 2017 (%)
Avrupa	447,3	37	506,16	38
Asya & Pasifik	366,7	30	386,28	29
Amerika	313,2	26	319,68	24
Orta Doğu	57,6	5	66,6	5
Afrika	34,8	3	39,96	3
Toplam	1220	100	1332	99

*Yuvarlamadan dolayı tam sayıyı vermemektedir.

Kaynak:UNWTO: Tourism Highlights 2017 Edition; 2018 Edition verileri kullanılarak yazar tarafından derlenmiştir.

Turizm hareketliliği esnasında en fazla harcamayı yapan ilk 5 ülke sırasıyla 257,7 milyar dolar ile Çin birinci; 135 milyar dolar ile ABD ikinci; 84 milyar dolar ile Almanya üçüncü; 63 milyar dolar ile Birleşik Krallık dördüncü; 41 milyar dolar ile Fransa beşincidir (UNWTO,2017: Annual Report).

Şekil 4: En Fazla Turist Gelen İlk 10 Ülke (milyon kişi)

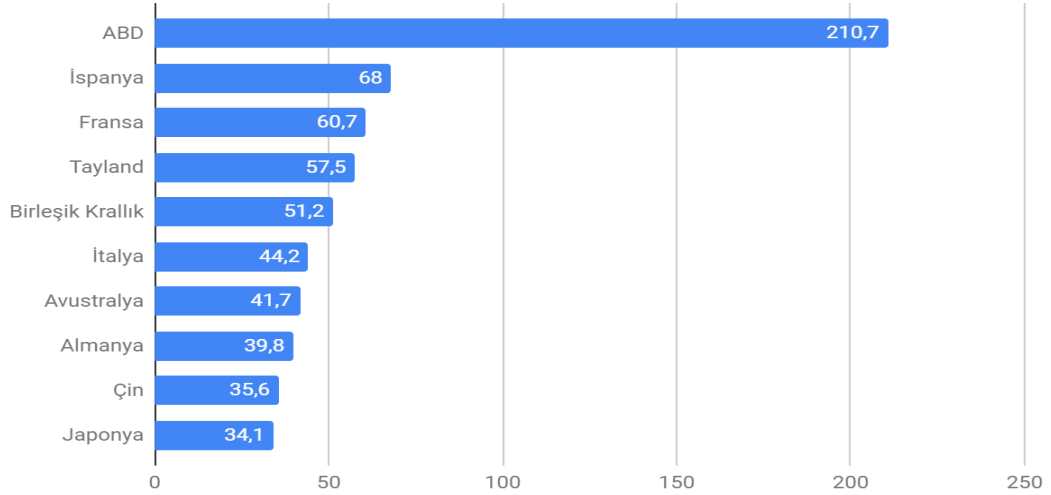
Kaynak: UNWTO,2018'den yazar tarafından derlenmiştir.

En fazla turist varışına sahip olan ülke Fransa olmakla birlikte ilk 10 ülke içerisinde Türkiye ile birlikte 6 tane Avrupa ülkesi bulunmaktadır. ABD ile Meksika Amerika kıtasından, Çin ve Tayland ise Asya kıtasından ilk 10 ülke arasında bulunmuşlardır. Ancak turist varışları tek başına yeterli olmamaktadır. Turizm gelirlerine bakıldığında çok daha farklı bir sonuç ortaya çıkmaktadır. Şekil 4 ve Şekil 5'de görülebileceği üzere Avrupa ülkeleri hem turist varışlarında hem de turizm gelirinde uluslararası turizm sektöründe önemli bir yer tutmaktadır. Ancak Meksika ve Türkiye sahip oldukları turist varışları rakamlarına göre düşük turizm gelirine sahip olarak ilk 10'da kendilerine yer bulamamıştır. Türkiye'nin turizm geliri TUIK (2019) verilerine göre 2017 yılında 26 milyar 283 milyon dolar iken 2018 yılında 29 milyar 512 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir.

Avrupa Birliği tarafından yayınlanan turizm raporunda; 2015 yılında Avrupa'da finansal olmayan 2.4 milyon işletme, 10 işletmeden birinin turizm sektörüne ait olduğunu göstermektedir. Bu işletmeler ise 12,7 milyon insanı istihdam etmekte, bu istihdam rakamları genel istihdamın %9.2'sini oluştururken hizmetler sektörü içerisinde %21,5'ini oluşturmaktadır. Yine aynı rapora göre 2.4 milyon işletmenin %52'sinin dört ülkeye (İtalya: 361 bin, Fransa: 331 bin, İspanya: 278 bin ve Almanya: 257 bin) ait olduğu ve bu ülkelerin en fazla turist çeken ilk 10 ülkede önemli bir yer tuttuğu bilinmektedir. En fazla istihdamı Almanya ve Birleşik Krallık 2.3 milyon ile sağlarken devamında 1.3 milyon istihdam ile İspanya gelmektedir.

Ancak genel istihdam içerisinde %20'nin üzerinde bir oranla en yüksek turizm istihdamını sağlayan Yunanistan ve Kıbrıs olmuştur (Eurostat,2018).

Şekil 5: 2017 Yılında En Fazla Turizm Gelirine Sahip İlk 10 Ülke (Milyar Dolar)

Kaynak: UNWTO,2018'den yazar tarafından derlenmiştir.

1.3.3 TÜRKİYE TURİZMİ

Cumhuriyetin ilk kurulduğu yıllardan itibaren önemli bir yer tutan turizm sektörü, Çallı'nın belirttiği üzere 1923-1962 planlı kalkınma dönem öncesi, 1962 sonrası planlı kalkınma dönemi olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (Çallı,2015). Planlı kalkınma dönemi öncesinde birkaç farklı kurum ve kuruluş turizm üzerine çalışma yapması için kurulmuş ve faaliyet yürütmesi için gerekli zemin hazırlanmıştır. Turizm alanında faaliyet gösteren ilk organizasyon Raşit Saffet Atabinen ve bir grup aydın tarafından kurulan "Seyyahin Cemiyeti" dir. Bu cemiyet ismini daha sonra Türkiye Turing Kulübü ve ardından da Türkiye Turing ve Otomobil Kulübü olarak değiştirmiştir (Yıldız,2011). Planlı Kalkınma Dönemi Öncesinde atılımlar yeterli olmamış, 1963 sonrasında ilk 5 yıllık kalkınma planı oluşturulması ile birlikte turist sayısı ve turizm gelirlerinde artış gözlemlenmiştir. İlk gerçekleşen planlı kalkınma 1963-1968 döneminden sonra 10. kalkınma planı 2014-2018 yürürlüğe girmiştir.

Tablo 6 :Yıllar İtibariyle Yabancı Ziyaretçi Sayıları, Turizm Gelir ve Giderleri

Yıllar	Yabancı Ziyaretçi Sayısı (Bin kişi)	Turizm Gelirleri (Bin \$)	Turizm Giderleri (Bin \$)
1963	198	7 659	20 511
1973	1 338	171 477	93 013
1983	1 506	411 088	127 337
1993	6 525	3 959 000	934 000
2003	13 956	13 854 868	2 424 827
2013	34 910	32 308 991	5 253 564
2018	44 406	29 512 926	4 896 310

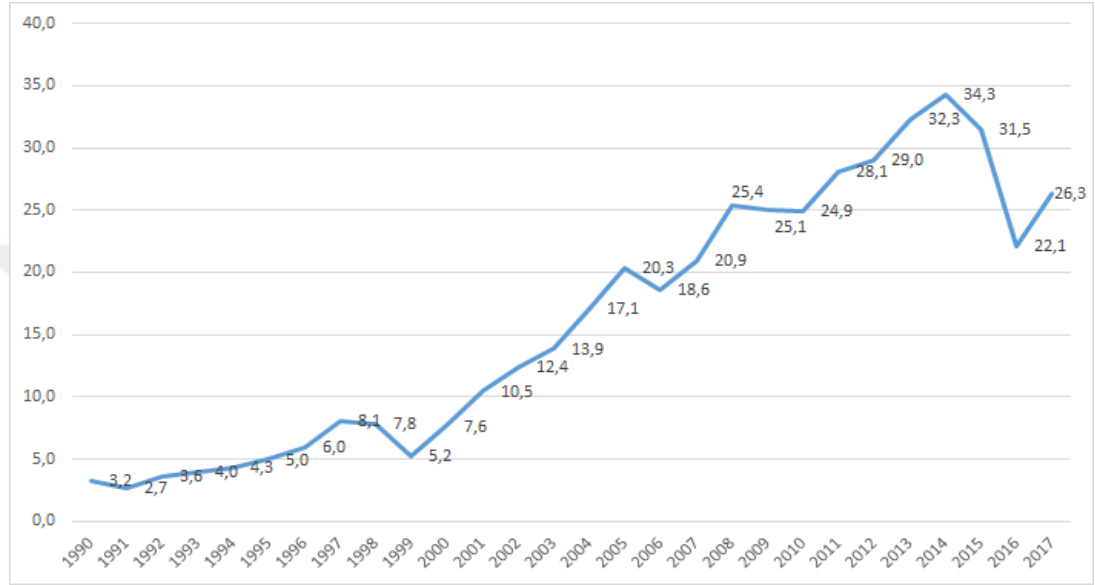
Kaynak: Çallı,2015; TÜİK,2019 ve TURSAB,2019 verilerinden yazar tarafından derlenmiştir.

Ülkenin diğer ülkelere doğru ve verimli bir şekilde tanıtılması bu kalkınma planları ile yapılmıştır. Bu kalkınma planları ile hem ulaşım hem de altyapı-üst yapı çalışmaları önem kazanmış böylece Türkiye turizm için önemli bir varış yeri olmayı başarmıştır (Çallı,2015). Tablo 6’da görülebileceği üzere bu 55 yıllık süreçte Türkiye turizmi nicelik olarak büyük bir ilerleme kaydetmiştir. Dünya Ekonomi Forumu raporuna göre Türkiye 2007 yılında Seyahat ve Turizm Rekabet Endeksinde 52. iken 2017 yılında 44. sıraya kadar yükselmiştir (WEF,2017).

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de turizm sektörü yarattığı ekonomik faktörlerin neticesinde ülke ekonomilerine olumlu katkılar sağlaması ile önemli bir yer tutmaktadır. Yurtdışından gelen turistlerin ülkede yaptıkları harcamalar doğrultusunda elde edilen turizm geliri Şekil 6’da gösterilmektedir. 1990’lı yılların başında 3 milyar dolar civarı olan turizm geliri, 1999’a kadar artış göstererek 8 milyar dolar civarına gelmiştir. Küresel ölçekte çıkan ekonomik kriz turizm gelirlerini negatif yönde etkilemiş bundan Türkiye de etkilenmiş ve Türkiye’nin 1999’da turizm geliri ani bir gerileme ile 5,2 milyara kadar gelmiştir. Sonrasında düzenli olarak artış gösteren turizm gelirleri 2010’lu yılların ortasında en yüksek seviyeye gelmiş ve yaklaşık 35 milyar dolar turizm geliri elde edilmiştir. Ancak 2016 yılında çok sert bir şekilde düşen turist gelişi doğal olarak turizm gelirini de düşürmüş ve turizm geliri 22,1 milyar dolara kadar gerilemiştir. Şekil 7’ye

bakıldığında turizm gelirlerinin ihracat içerisindeki payı dalgalı bir seyir göstermektedir. 2000’li yılların başında %34’e kadar yükselmesine rağmen düşüş eğilimi devam etmiş ve en son %15’lere kadar gerilemiştir. Yine Şekil 7’de turizm giderlerinin ithalat içerisindeki payı %5 oranının altında seyir etmiş pek bir değişiklik göstermemiştir.

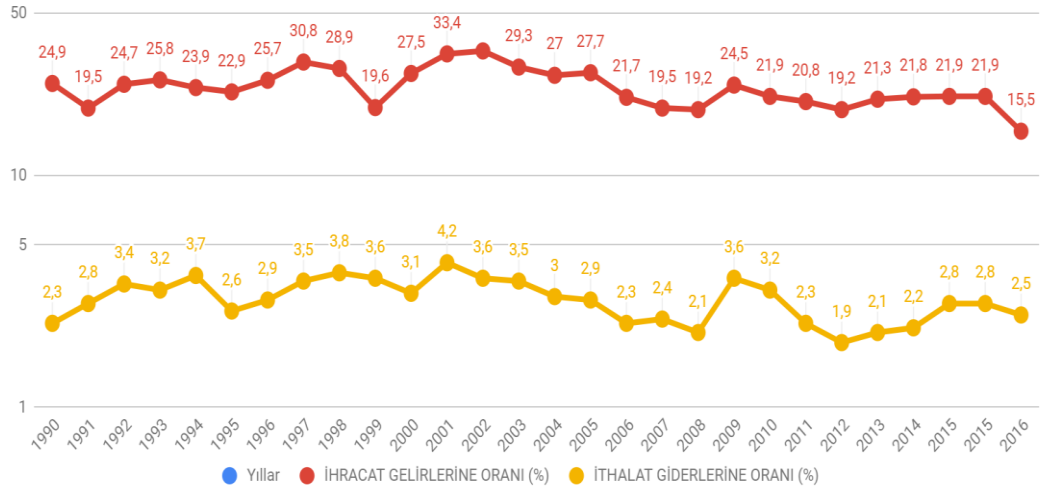
Şekil 6: Yıllara Göre Turizm Geliri (Milyar \$)

Kaynak: TÜİK,2018 verilerinden derlenmiştir.

2001 yılında turist başına düşen 777 \$ olan harcama miktarı 2008 yılında 820 \$ olmuş, 2010 yılında 755 dolara gerilemiş ve 2014 yılında 824 \$’a tekrar yükseldikten sonra 2017 yılında 681 \$’a kadar düşmüştür (TÜİK,2018).

Şekil 7:1990-2016 Türkiye Turizm Gelir ve Giderlerinin İthalat ve İhracat Payı (%)

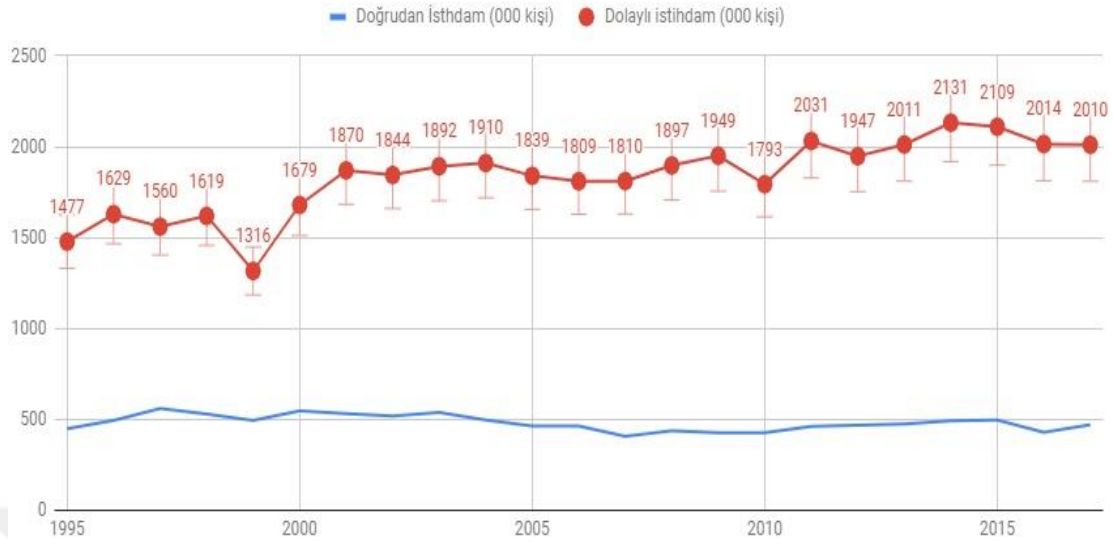

Kaynak: TÜRSAB,2018

Turizmin ülke ekonomileri üzerine olan etkisinin diğer bir göstergesi ise istihdamdır. Türkiye'nin 1995-2017 arasındaki turizm ile ilişkili oluşan istihdam Şekil 8'de görülmektedir. WTTC tarafından sunulan verilerden oluşturulan Şekil 8'de turizme doğrudan istihdam ve dolaylı istihdam olarak iki ayrı şekilde ölçülmektedir. Doğrudan istihdam pek değişiklik göstermeden 500 bin kişi civarında kalırken, turizm ile dolaylı oluşturulan istihdamda 1995 yılında 1,5 milyon istihdam 1999 krizi ile sert bir düşüş yaşamış sonrasında artış göstermiş ve 2 milyon kişiyi geçmiştir.

1998 yılında turizm yatırım belgeli ve turizm işletme belgeli tesis sayısı 3319 iken 2017 yılında 4822 olmuştur. (KTB,2018) Bu artışa bağlı olarak oda ve yatak sayısında artış yaşanmıştır ve bu artış Şekil 9'da incelenebilir. 19998 yılından itibaren artış gösteren oda ve yatak sayısı sadece 2016 yılından sonra bir kırılma yaşamıştır. 2017 yılında oda sayısı yaklaşık 569 bin iken yatak sayısı 1 milyon 198 bin civarındadır.

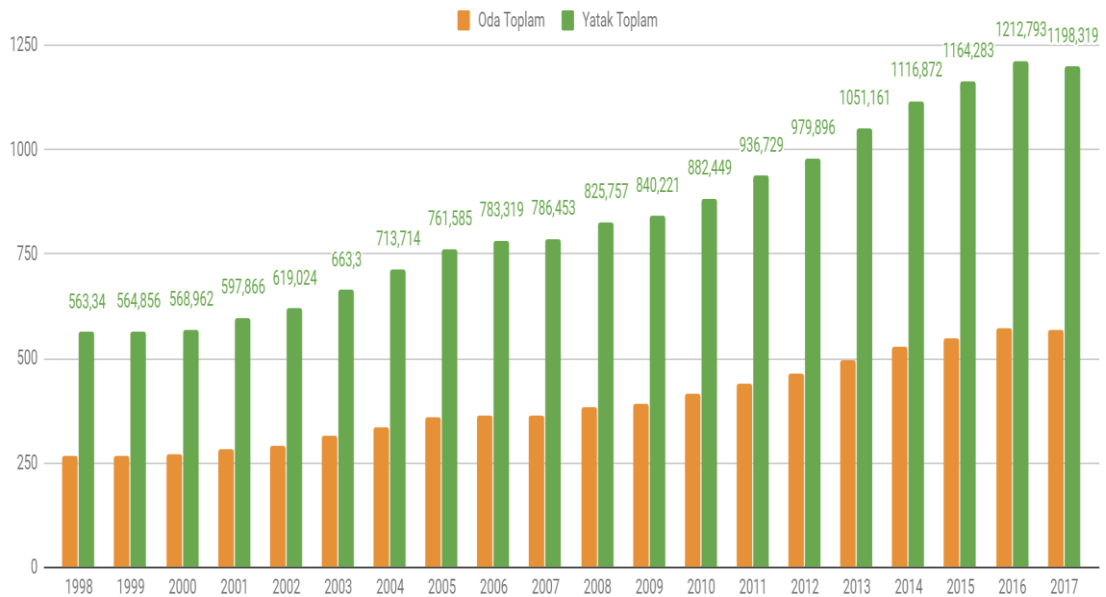
Şekil 8: Turizmde Doğrudan ve Dolaylı Olarak İstihdam Edilen Kişi Sayısı (bin kişi)

Kaynak: WTTC, (2018)

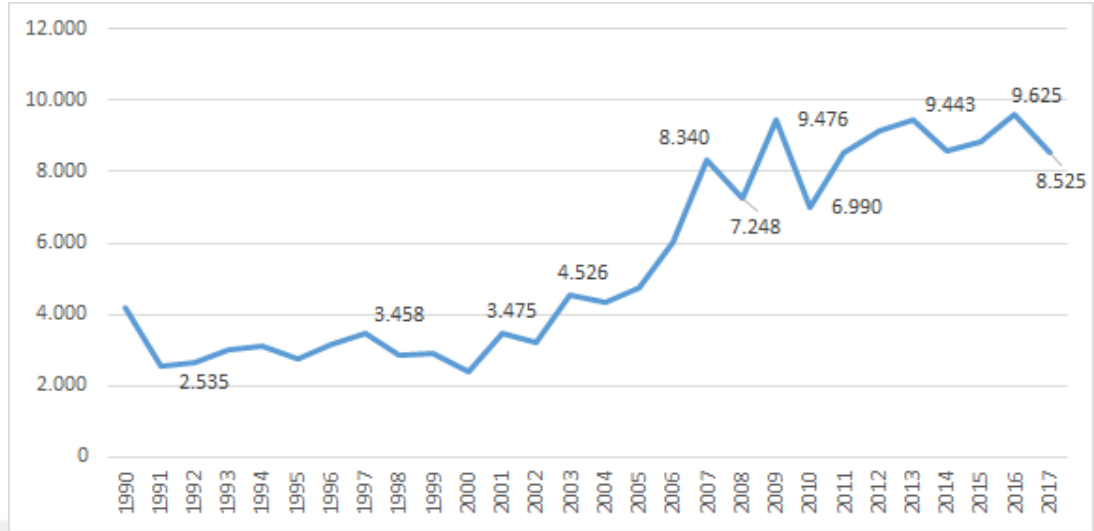
Gelen yerli, yabancı yat sayısının gösterildiği Şekil 10’da artış trendi görülebilir. Bununla birlikte Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı 2017 verilerine göre gelen kruvaziyer sayısında önemli bir düşüş yaşanmıştır. 2003 yılında 887 olan gelen kruvaziyer sayısı 2008 yılında 1612’ye yükselmiş, 2009 krizi sırasında 1345 civarına gerilemiştir. 2013 yılında 1542 olan gelen kruvaziyer sayısı 2015’te 1456, 2016’da 590 ve 2017 yılında 311’e kadar düşmüştür (UAB,2017).

Şekil 9: Yıllara Göre Oda ve Yatak Sayısı (bin)

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı,2018

Şekil 10: Gelen Toplam Yat Sayısı

Kaynak: Kültür Turizm Bakanlığı, 2018

Yukarıda verilen bütün bilgiler ışığında görülmektedir ki Türkiye'nin turizm ekonomik göstergeleri siyasi ve ekonomik krizlerden etkilenmektedir. Cari açığın kapanmasında önemli rol alan turizm gelirlerinin artması için oluşabilecek krizlere karşı önlemler alınması ve turistlerin ülkeye gelmesi için gerekli koşulların sağlanması gerekmektedir.

1.3.3 Turizmin Yapısal Özellikleri

Hem ulusal hem de uluslararası alanda etkili olan ve giderek güçlenen, gelişen turizm sektörü ekonomik, toplumsal, kültürel ve politik etkiler ile önemli bir yer tutmaktadır Yılmaz ve Yılmaz,(2005:40). Turizm hareketliliği, ülkeler için önemli bir yer tutmakta, bunun nedenini de yine Dünya Turizm Örgütü'nün 2018'de yayınladığı raporunda da belirttiği etkiler sayılabilir. Bu önemli etkiler :

- 1-Kültür ve tabiat varlıklarını koruma
- 2-Çevre koruma
- 3-Uluslararası barış ve güvenlik
- 4-İstihdam
- 5-Ekonomik etki/büyüme
- 6- Kalkınma/Gelişim (UNWTO,2018)

Fakat turizm belirsizliklere karşı son derece hassas bir sektördür. Özellikle turistlerin tercih edeceği bölgelerde fazlaca belirsizlik varsa turistler çoğu zaman bu bölgeleri tercih etmemektedir. Çünkü bir turist açısıyla bakıldığında turist risklere

karşı korunmak değil risklerle karşılaşmamak ister. Bu noktada olağan tehlikelerin ulusal ve yerel basında haber yapılması bölgenin turistler tarafından tercih edilmesinin önündeki engel olarak adlandırılmaktadır (Aras,2017:587).

Turizm ve terörizm kavramları; uluslararası boyutta olmaları, ulaştırma ve iletişim alanında meydana gelen teknolojik gelişmeleri kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaları gibi ortak noktalara sahiptirler (Unur, 2000: 171).

Teröristler, gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerinde çok önemli bir yere sahip olan turizm sektörüne zarar vermeye yönelerek, isteklerini ülke yönetimlerine kolay kabul ettirmeyi ve medyanın yoğun ilgisini çekmeyi amaçlamaktadırlar (Yılmaz ve Yılmaz, 2005: 44).

Turistik tüketicilerin, serbestçe hareket edebilmelerini sağlayan bir ortamın verdiği rahatlık, terör eylemlerinin kolayca ve yakalanma riski çok düşük olarak gerçekleştirilmesine olanak vermekte ve turistik tüketicileri hedef alan terör eylemleri hem ulusal hem de uluslararası medyanın yoğun ilgi odağı olmaktadır (Taner, 2000:94).

Güvenek ve Alptekin (2015) terör olaylarının Türkiye'ye gelen turist sayısı üzerinde etkisinin olmadığını belirtmiş bunun nedeni olarak da medyaya yansıma şeklinin önemli olduğunu vurgulamıştır. Medyaya yansıyan haberler dışında ülke yönetimlerinin diğer ülkeler hakkında yayınladıkları seyahat tavsiyelerinin turist tercihleri üzerinde etkili olduğu vurgulanmaktadır (Can, 2018). Yayımlanan bu tavsiyelerin sadece turizmi değil diğer sektörler de yansıdığının altı çizilmiştir.

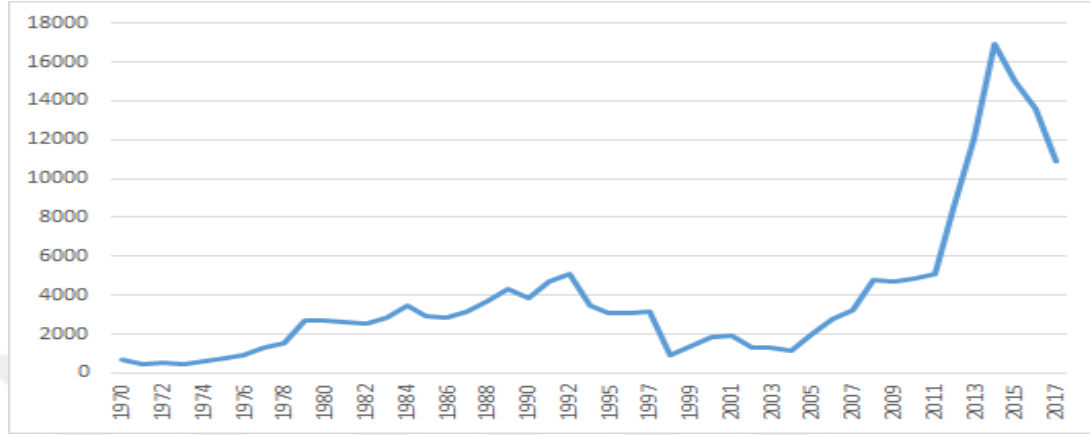
Bu bağlamda turistlerin varış yeri tercihlerini oluşturmada etkisi olan güvenlik algısının oluşmasında medyanın rolü göz ardı edilemeyecek kadar yüksektir.

1.4 DÜNYADA TERÖR OLAYLARI

60'lı yılların sonlarında başlayan ve 70'lerde küresel olarak hızlı bir artış gösteren terörizm geçmiş zamanlara nazaran yapısal olarak farklılık göstermektedir. 9/11 Dünya Ticaret Merkezine yapılan saldırı sonrasında terörizm tüm dünyada yeni bir döneme girmiş hem yapısal hem de sayısal olarak farklılık göstermeye başlamıştır. Şekil 11'de Dünyada yaşanan terör olaylarının 1970'den 2016 yılının sonlarına kadar yaşanan sayısının nasıl bir seyir aldığı görülmektedir. Tüm Dünya

genelinde terör eylemlerinin sayısı aşağıdaki şekilde de görülebileceği üzere 2007 yılından itibaren çok hızlı bir artış göstermiş ve 2014 yılında tarihin en yüksek yaşanan terör olay sayısı görülmüştür.

Şekil 11: Dünyada Terör Olayları Sayısı

Kaynak: Yazar tarafından GTD,2018'den derlenmiştir.

Burada önemli bir tarih olarak 11 Eylül saldırıları sonrasında tüm Dünya terör olayları yaşama noktasında bir trend yakalamış olmasıdır. Tablo 7'de görülebileceği üzere 11 Eylül saldırıları sonrasında terör eylemlerinin ağırlık merkezi Güney Amerika kıtasından Orta Doğu'ya doğru geçiş göstermektedir. Buna karşılık Türkiye 1970-2001 arasında yaşanan tüm terör olaylarının %3.49'una tanıklık ederken ilk 10 ülke arasından 7. sırada bulunmaktadır. İlk 3 ülke ise Orta ve Güney Amerika ülkesidir.

Tablo 7: 9/11 Öncesi ve Sonrası Terör Olaylarının Yaşandığı Ülke Yüzdeleri

Sıra	1970'den-9/10/2001'e		9/11/2001'den-2008'e	
	Ülke	Tüm Olaylar İçerisindeki Yüzdesi	Ülke	Tüm Olaylar İçerisindeki Yüzdesi
1	Kolombiya	8,88	Irak**	25,77
2	Peru*	8,35	Hindistan	9,48
3	El Salvador	7,38	Afganistan**	9,03
4	Kuzey İrlanda	5,13	Pakistan	7,63
5	Hindistan	4,61	Tayland**	5,84
6	İspanya	4,14	Filipinler	3,85
7	Türkiye	3,49	Rusya**	3,65
8	Şili*	3,15	Kolombiya	3,22
9	Sri Lanka	3,03	İsrail	2,89
10	Filipinler	2,96	Nepal**	2,55

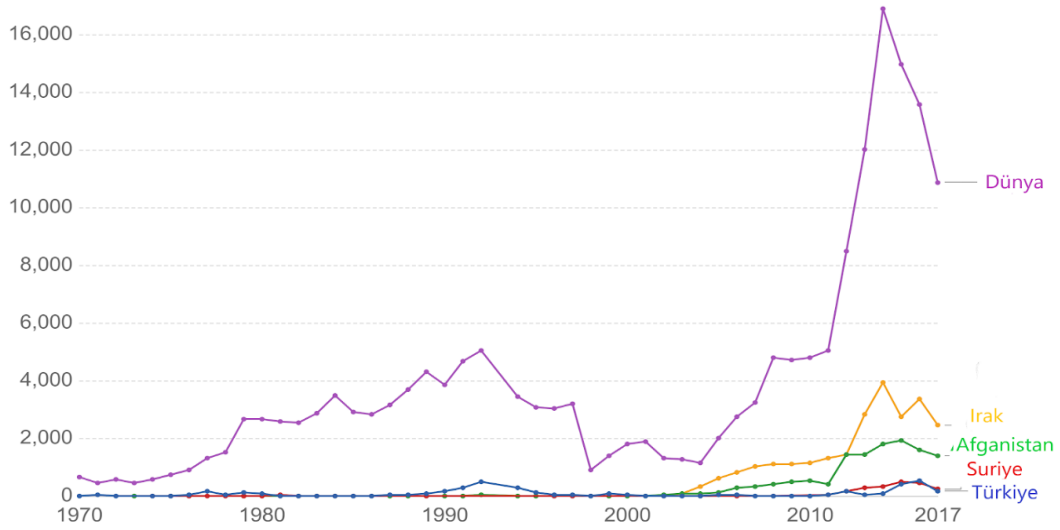
Kaynak: Hewitt, J. J. (2017). Peace and Conflict 2012. Routledge

*9/11 Saldırısından önce ilk 25'te.

** 9/11'den önce ilk 25'te değil.

2001'den 2008'e kadar geçen süreçte ise ilk 3 ülke Orta Doğu ve Asya ülkesi olan Irak, Hindistan ve Afganistan tarafından paylaşılmaktadır. Göze çarpan diğer bir konu ise 9/11'den önce Afganistan ve Irak'ın ilk 25'te olmamasıdır. Bu bilgi bize bu ülkelerde kısa bir süre içerisinde terörizmin ne kadar hızlı bir şekilde arttığını göstermektedir. Elbette komşu ve çevre ülkelerde gerçekleşen terör olayları ülkemizi de dolaylı veya doğrudan etkilemektedir. Terör olaylarından sadece olayın gerçekleştiği veya eylemi yapanların ülkesi etkilenmemektedir, aynı kategorideki veya bölgedeki diğer ülkeler de etkilenmektedir (Neumayer ve Plümper, 2016).

Şekil 12. Dünya ve Seçili Ülkelerde Yaşanan Terör Sayısı

Kaynak: <https://ourworldindata.org/terrorism> 10.04.2019 tarihinde erişildi.

Şekil 12'ye bakıldığında komşu ülkelerimiz Irak 2001 sonrasında tüm Dünyadaki terör olaylarının 2008 yılına kadar %25.77'sine tanık olmuştur. 10 yıl sonra 2011 yılına gelindiğinde ise Suriye İç Savaşı başlamıştır, bununla birlikte Türkiye'nin her iki komşusu da terör eylemlerinin en fazla yaşandığı ülkelerden ikisi konumuna gelmiştir.

Tablo 8'te görüleceği üzere ilk 6 ülke en fazla terör etkisinde olan ülkeler içerisinde Irak ve Suriye olmasının yanı sıra ilk 15 ülke arasında yoğunluklu olarak Orta Doğu, Asya ve Kuzey Afrika ülkeleri yer almaktadır. Türkiye ise 2017 yılına göre 3 basamak gerileyerek 12.sırada olmuştur.

Tablo 8: 2018 Yılı Küresel Terörizm Etki Endeksi

Sıra	Ülke	Puan	Sıra Değişimi	Sıra	Ülke	Puan	Sıra Değişimi
1	Irak	9,746	↔	31	Filistin	5,33	↓1
2	Afganistan	9,391	↔	32	Burundi	5,316	↓4
3	Nijerya	8,66	↔	33	Nepal	5,295	↑11
4	Suriye	8,315	↔	34	Rusya	5,23	↓1
5	Pakistan	8,181	↔	35	Lübnan	5,154	↓6
6	Somali	8,02	↑1	36	Çin	5,108	↓5
7	Hindistan	7,568	↑1	37	Burkina Faso	4,811	↑6
8	Yemen	7,534	↓2	38	Çad	4,752	↓4
9	Mısır	7,345	↑2	39	Almanya	4,601	↓1
10	Filipinler	7,181	↑2	40	Mozambik	4,579	↓1
11	Demokratik Kongo Cumhuriyeti	7,055	↑2	41	İsrail	4,578	↓5
12	Türkiye	7,036	↓3	42	Endonezya	4,543	↔
13	Libya	6,987	↓3	43	Angola	4,473	↑76
14	Güney Sudan	6,756	↔	44	İran	4,399	↑8
15	Orta Afrika Cumhuriyeti	6,719	↑4	45	Yunanistan	4,291	↑1
16	Kamerun	6,615	↓1	46	Güney Afrika	4,263	↑1
17	Tayland	6,252	↓1	47	Tunus	4,088	↓6
18	Sudan	6,178	↔	48	Belçika	4,06	↓8
19	Kenya	6,114	↑3	49	Sri Lanka	4,048	↑19
20	ABD	6,066	↑12	50	İspanya	4,024	↑36
21	Ukrayna	6,048	↓4	51	İsveç	3,936	↑3
22	Mali	6,015	↑3	52	Uganda	3,926	↓7
23	Nijer	6,004	↓3	53	Bahreyn	3,883	↑2
24	Myanmar	5,916	↑13	54	Cezayir	3,763	↓5
25	Bangladeş	5,697	↓4	55	Venezuela	3,665	↑1
26	Etiyopya	5,631	↓2	56	Meksika	3,533	↑6
27	Kolombiya	5,611	↔	57	Kanada	3,527	↑9
28	Birleşik Krallık	5,61	↑7	58	Şili	3,454	↑2
29	Suudi Arabistan	5,479	↓3	59	Paraguay	3,443	↓2
30	Fransa	5,475	↓7	60	Ürdün	3,404	↓9

Kaynak: Global Terrorism Index, 2018

Terörizm, uluslararası turizmi etkileyen iki en önemli etkenden bir tanesidir (Reisinger ve Mavondo, 2005).

Terörizm, amaçlarına uygun olarak eylem çeşitleri farklı olmasına karşın 3 ana çerçeve belirlenebilir (Tavares,2004). Bunlar:

1-Amaçlarını tanıtmak

2-Politik dengesizlik oluşturmak

3-Ekonomiye zarar vermek

Turizm özellikle gelişmekte olan ülkeler için bir kalkınma ve diğerkonomilerle bütünleşme aracıdır. Terörizm de bu sektörü hedef haline getirip ülke ekonomilerine zarar vererek taleplerinin yerine getirilmesi için uygun zeminin oluşmasına uğraşmaktadırlar (Yılmaz ve Yılmaz, 2005: 44). Her ne kadar literatürde yaygın olarak terör olaylarının turizmi etkilediğivurgulansa da tam tersi için yapılan alışma (Goldman ve Neubauer, 2017; Radic,2017) artan turizm hareketliliğinin terörü de yaydığını göstermektedir. Turizm ve terörizm arasındaki bu ilişkinin sonucu olarak da turistik merkezler ve turistler hedef haline gelmektedir. Bu durumun nedeni (Tarlow, 2002, 49; Brunt, Mawby and Hambly, 2000, 418; Unur, 2000; 171'den aktaran Yılmaz ve Yılmaz:2005:44) şöyle aktarılmaktadır:

1-Yapılan saldırılar sonucu ülke ekonomisinin tamamının derinden sarsılması. rnek olarak 11 Eylül saldırıları sonrasında turizm gelirlerindeki düşüşe dikkat çeken alışma Bonham vd. (2006) tarafından belirtilmektedir.

2-Ülkelerin bir gelir kaynağı olarak gördükleri turizm sektörüne yaptıkları yatırımlar ülke ekonomisine katkı olarak dönmektedir bu yüzden devlet tarafından desteklenen bir sektör olmuştur. Terörizmin bir hedef olarak turizm sektörünü alması dolaylı olarak devleti hedef almış olduğunu göstermesidir.

3-Hem ulusal hem de uluslararası basında olayın kendisinin geniş bir şekilde yer alması ile birlikte hızlı bir biçimde yayılan haberler teröristlerin vermek istedikleri mesajın yayılmasını sağlaması.

4-Mze, tarihi yerler ve doğal güzelliklerin terör yoluyla zarar uğratılması sonucu geniş yankı bulması, eylemi gerçekleştirenlerin ilgi toplamasına olanak sağlaması.

5-Turistlerin bulundukları bölgelerde daha esnek bir güvenlik olması teröristleri bu bölgelere itmektir.

6-Özellikle batıdan gelen turistlerin, radikal-kökten dinci teröristler için bir tehdit unsuru oluşturuyor olması turistlerin hedef alınmasına neden olmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

Literatür Taraması

2.1. Literatür Özeti

Turizm talebini negatif yönde etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Yaşanan yerel, ulusal ve uluslararası krizler turizm sektörünü doğrudan ve dolaylı olarak etkilemektedir. Turistler üzerinde yapılan çalışmalar da, terör krizinin turistlerin talebi üzerinde önemli olduğunu vurgulamaktadır. Arana ve Leon (2008) turistlerle yaptığı anket çalışmasında turistlerin riskten kaçınmak için yüksek maliyete katlandıklarını ortaya koymuş bununla beraber risk altındaki bölgelerin 6-12 ay arasında bir sürede toparlandığını belirtmiştir. Survila vd.(2019) Litvanya'lı turistler üzerinde yaptığı çalışmada turistlerin varış yeri seçiminde öne çıkan en yüksek risk algısı terörizmde iken fiyat da en önemli faktör olmuştur. Reisinger ve Mavondo (2005) 582 kişi ile yaptıkları anket çalışmasında algılanan risklerin seyahat boyutunda en önemli faktörlerden birinin terörizm olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Sönmez ve Grafe (1998B) yaptıkları çalışmada turistlerin yer seçiminde risk algısı ve güvenlik faktörlerinin önemli olduğu sonucuna varılmıştır. Isaac ve Velden (2018) 305 Alman vatandaşıyla yaptıkları anket çalışmasında, Türkiye hakkındaki risk algılarını ölçmüşler ve turist potansiyeli bulunan kişilerin risk algılarının yüksek olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

1990'lü yılların başında özellikle Enders vd. (1992) çalışmasından sonra terörün turizm ekonomisi üzerine etkilerinin araştırılmasını içeren çalışmaların sayısında bir artış gözlemlenmektedir. 11 Eylül saldırılarının sonrasında ise daha fazla önem verilmeye başlanmış ve bu alanda çalışmalar yaygınlaşmıştır. Tablo 9'da görüleceği üzere araştırmacılar terör-turizm-ekonomi ilişkisini birçok farklı açıdan ele almışlar ve aralarındaki ilişkiyi açıklamaya çalışmışlardır. Birçok çalışmanın sonucunda terörün turizm üzerinde etkisinin olduğu ortaya çıkmışken Çelik ve Karaçuka (2015) Türkiye turizm verileri ile yaptıkları çalışmalarında bu sonuca rastlanmamaktadır.

Yapılan çalışmalar birçok farklı açıdan terör, terörizm ve turizm ile ilişkisini incelerken farklı yöntemler, veri setleri ve değişkenler kullanmışlardır. Özellikle terör verileri için her ülkenin kendi veri tabanı bulunmaması çalışmayı yapanlar tarafından yoğun olarak; daha geniş bir şekilde verilerin sunulduğu GTD ve

International Terrorism: Attributes of Terrorist Events (ITERATE) kaynakları tercih edilmiştir. Yöntem olarak çoğunlukla Regresyon-OLS analizi, VAR analizi, ARIMA ve TAVE modeli kullanılmıştır.

Yapılan çoğu araştırmanın sonucunda terörizmin, ülke turizm ekonomilerini etkileyen önemli faktörler arasında olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmalar da sürekli olarak şekil değiştirmiş; yeni bakış açıları, farklı değişken ve analiz modelleri ile terörizmi anlamlandırmaya çalışmışlardır. Enders vd (1992) ülkeler arasında kıyaslama yaparken, Tremblay (1989) 18 farklı Avrupa ülkesi için birçok değişkeni inceleyerek turizm talebine olan etkisini ölçen çalışmalar yapmışlardır. Neagu (2017) Kuzey Afrika bölgesini incelerken Şimşek ve Özkaya(2018) Terörizm ile refah seviyesi arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Eyerman (1997) ise ülkelerin yönetim biçiminin terörizm ile olan ilişkisini incelemiştir. Pizam ve Fleischer (2002) ise terör eylemlerinin ‘sıklığı mı yoksa şiddeti mi etkili’ olmuştur sorusuna cevap aramışlardır.

Fleischer ve Buccola (2002) yaptığı çalışmada, İsrail konaklama sektörünün savaş ve terör olaylarından etkilenme durumunu incelemiş ve dış talebin etkilenmesine karşılık iç talebin duyarsız olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Sloboda (2003), ARMAX modeli ile turist gelirleri ile terör olayları arasındaki ilişkiyi incelemiş ve terör olaylarının turizm gelirleri üzerinde olumsuz etkiye sahip olduğunu tespit etmişlerdir.

Neumayer (2004) yaptığı çalışmada turist sayısının ülkelerin yönetim biçimi, insan hakları ihlalleri ve politik şiddet verileri ekseninde etkilenip etkilenmediğini incelemiştir. Çalışmada otokrasinin hakim olduğu ülkelerde gelen turist sayısında azalma gözlenmektedir. Ayrıca politik şiddet de turist varışlarını etkileyen önemli bir faktör olarak belirtilmiştirT.

Krakover (2005) 1966-1996 arasında İsrail’de yaşanan terör olaylarının İsrail turizm sektörünü etkileyip etkilemediğini inceleyen çalışmada gelen turist sayısı ve terör olayları verileri kullanılmıştır. Bu veriler OLS yöntemi ile analiz edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda terör ve savaş benzeri olayların İsrail turizmine olan talebi azalttığı sonucuna varılmıştır.

Bonham vd (2006) çalışmasında 9/11 saldırıları sonrasında ABD anakarasından Hawaii adalarına yayılım etkisinin olup olmadığını incelemişlerdir.

9/11 sonrası anakaraya gelen turist sayısında düşüş yaşanmış ancak anakaradan Hawaii adalarına gerçekleşen turist arzı artış göstermiştir.

Wang (2009) yaptığı çalışmada, 1996-2006 yılları arasında yaşanan dört büyük krizin Tayvan'a gerçekleşen turizm talebi üzerindeki etkilerini incelemiştir. Auto-regression distributed lag (ARDL) modeli ile yapılan analizler sonucunda SARS salgının en fazla olumsuz etkiye sahip olduğunu göstermektedir.

Terör olaylarının ülkelerin gelişmişlik seviyelerine göre değişiklik gösterip göstermediğini inceleyen birkaç araştırma bulunmaktadır. Thompson (2011), MIPT verileri kullanılarak 60 ülke üzerinde yaptığı çalışmada gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında fark olup olmadığını incelemektedir. Panel veri analizi ile yapılan analiz sonucuna göre gelişmekte olan ülkelerin daha fazla etkilenebildiği olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Aynı amacı taşıyan diğer bir çalışma Akıncı ve Yılmaz (2015)'in 143 ülke verilerini içeren ve Panel Veri ile yaptıkları analize göre bütün ülke gruplarında terörizm negatif yönde etkili olduğu ancak gelişmiş ülkeler kategorisinde olan ülkelerin daha az etkilendiği tespit edilmiştir. Buigut (2015), gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin Kenya'ya olan turizm hareketliliğini araştırmış, ölümlü terör olaylarının daha fazla etkili olduğu bununla beraber gelişmekte olan ülkeler, gelişmiş ülkelere nazaran daha az duyarlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Neumayer ve Plümpner (2016), terör saldırılarının uzlamsal etkilerini incelemektedir. Buna göre bir terör olayının üstlenicisinin bağlı bulunduğu milliyet vb. diğer kimlikler o kimliğe ait olan diğer ülkeleri etkileyip etkilemediğini incelemişlerdir. 1995-2013 yılları arasında yaşanan terör olaylarını inceleyen çalışmada sadece yaşanan veya gerçekleştiren ülkeyi değil o kategorideki diğer ülkeleri de etkilediği katkısı sağlanmıştır.

2.2 Terörizmin Turizm Üzerinde Ekonomik Etkisi Hakkında Yapılan Çalışmalar: Türkiye Örneği

Alanyazında Türkiye verileri ile yapılan deneysel çalışmalarda, Drakos ve Kutun (2003), Yunanistan-İsrail-Türkiye ülkelerinde yaşanan terör olaylarının turizm rekabeti açısından etkisini turist sayısı üzerinden incelemişler ve turist tercihlerinde yayılma durumunu test etmişlerdir.

Emsen ve Değer (2004), yaptıkları çalışmada 1984-2001 yılları arasındaki terör, döviz kuru, Türkiye enflasyonu, OECD ülkelerindeki kişi başı gelirleri ve Türkiye turizm gelirleri verileri ile deneysel çalışmalarda bulunmuşlardır.

Yaya (2008), 1985 ile 2006 yılları arasındaki terör olaylarının Türkiye turizmi üzerindeki etkisini zaman serisi modeli ile analiz etmiş, düşük etkisi olduğunu ve bu etkinin gecikmeye sahip olduğu sonucuna ulaşmıştır. Komşu ülkelerde yaşanan savaşların etkili olmadığı vurgulanmıştır. Aynı dönemi analiz eden Feridun (2010) terörün turizm üzerinde olumsuz etkiye sahip olduğunu desteklemektedir.

Bölgesel olarak en yoğun terör olaylarının yaşandığı Güneydoğu Anadolu bölgesinde yaşanan terör olaylarının etkilerini inceleyen Derin-Güre (2011), ekonomik koşullar ile ayrılıkçı terör arasında bir ilişki olmadığını, Serçek ve Serçek (2015) ise 2009 -2014 Çözüm Süreci tarihi arasında gelen turist ve işletme ve yatak sayısı arasındaki ilişkiyi incelediklerinde bölgede sağlanan barış ortamının pozitif etkisi olduğunu göstermektedir.

Altay vd. (2013), yaptıkları çalışmada Ortadoğu ülkelerinden en fazla terör olaylarına tanıklık eden Mısır-Türkiye ve Suudi Arabistan ülkelerinde hangi ekonomi değişkeninin en çok etkilendiğini ölçmek için yaptıkları analizde en fazla turizm ve uluslararası doğrudan yabancı (UDY) yatırımları etkilediği sonucuna ulaşmışlardır.

Murat vd. (2013), yaptıkları çalışmada, 1988-2012 ve 1996-2012 dönemleri arasında en fazla turist gönderen 10 ülkenin krizler sonrasında turist gönderme durumlarını test etmişlerdir ve toplam gelen turist sayısı durağan iken Rusya, Avusturya ve İran ülkelerinden gelen turist sayısının durağan olmadığı katkısı sağlanmıştır.

Polat ve Uslu (2013), 1970-2010 yılları arasında terör olaylarının yeni kurulan ve kapanan işletmeler üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Yaya (2008) ile benzer olarak gecikme etkisi ile beraber 3 yıl içinde il bazında yaşanan terör olaylarının işletmeleri etkilediği sonucuna varılmıştır.

Bassil(2014), Lübnan-İsrail-Türkiye ülkelerinde 1995-2007 yılları arasında yaşanan terör olaylarının şiddet seviyesi ve türüne göre turizm talebi üzerindeki etkisini inceleyen araştırmadır. Araştırmanın sonuçlarına göre terör olaylarının türü ve yoğunluğuna göre üç ülke arasında yayılma etkisi olduğu görülmüştür.

Çelik ve Karaçuka (2015), 1992-2011 yılları arasında yıllık veriler ile OECD ülkelerinden gelen turist sayısı üzerinde yapılan deneysel çalışmada, turizmin arz boyutu ekseninde etkili olup olmadığını incelemişlerdir.

Güvenek ve Alptekin (2015), 1993-2008 yılları arasında gerçekleşen terör olaylarının turizme olan etkisini müdahale analizi ile incelemişlerdir. Bu analiz sonrasında terör olaylarının gelen turist sayısı üzerinde negatif etkisi olmadığı sonucu elde edilmiştir.

Radic vd. (2017) çalışmalarında seçilmiş İtalya, İspanya, Almanya, Birleşik Krallık ve Türkiye ülkelerinde 2001-2015 yılları arasında yaşanan terör olaylarının ülkelere olan turizm talebi üzerindeki etkiyi nedensellik bağlamında incelemişlerdir. Bulgulara göre Birleşik Krallık, Almanya ve Türkiye’de turizmin terörden etkilendiği nedenselliği ortaya çıkmışken, İtalya ve İspanya’da terör olaylarının turizmden etkilendiği nedenselliği ortaya çıkmıştır. Samitas vd (2016) bu nedenselliğin Yunanistan için sadece terörden turizme doğru etkili olduğunu belirtmişlerdir. Bu konuda yapılan bir diğer çalışma ise Goldman ve Neubauer (2016) tarafından yapılmış ve turizm hareketliliğinin terörizmi yayma noktasında ne kadar etkili olduğunu incelemişlerdir. Dört farklı açıdan inceleme yapılmış ve bunun sonucunda turizmin terörü yayma noktasında bir etkisi olduğunu göstermektedir.

Estrada vd (2017), çalışmasında Türkiye üzerine 1990-2016 yılları arasında Global Terrorism Database (GTD) verilerini kullanarak Türkiye ekonomisi üzerindeki etkisini Terrorist Attack Vulnerability Evaluation Model (TAVE-Model) oluşturarak analiz etmişlerdir. Bu analizde terör olayları, olayların yoğunluğu, şiddeti, sıklığı gibi değişkenlerin etkileri analiz edilmiş ve ekonomik sızıntı yarattığı çıkarımında bulunmuşlardır.

Şimşek ve Özkaya (2018), 1968-2015 yılları arasında terör olaylarının ülke ekonomisine olan olası etkilerini analiz eden çalışmada kısa ve uzun dönemde, GSYH, toplam yatırımlar ve TÜFE üzerinde etkili olduğunu sonucuna varmışlardır.

Tablo 9: Terör ve Turizm İlişisini Ekonomik Açıdan İnceleyen Çalışmalar

Yazar(lar)	Çalışma	Özet	Veri	Yöntem	Sonuç
Tremblay (1989)	Pooling International Tourism In Western Europe	18 Avrupa ülkesi için birçok farklı değişkeni bir araya getirerek seyahat talebi esnekliğini incelemektedir.	1-Turizm geliri (OECD) 2-Turist sayısı (WTO) 3-TÜFE 4-Döviz 5-GSMH (IMF) 6-Ulaşım masrafları 7-Terör (ITERATE) 8-Uzaklık (ABC Airways)	Regresyon	Ulaşım maliyeti ve terörizm turizmi önemli ölçüde etkilemektedir.
Endlers ve Sandler (1991)	Causality Between Transnational Terrorism And Tourism: The Case Of Spain	Uluslararası terör olaylarının turizm üzerindeki etkisinin anlaşılabilmesi için bir model geliştirmeyi hedeflemektedir	1970-1988 Aylık Terör Ve Turizm Verileri (Turist Sayısı)	VAR ARIMA	Terörizmin turizmi etkilediği ortaya koyulmuştur ancak tam tersi geçerli değildir çünkü bu ilişki tek yönlüdür.
Enders vd (1992)	An Econometric Analysis Of The Impact Of Terrorism On Tourism	12 ülke üzerinde terör ve turizm ilişkisi ile turizm gelirleri bağlamında yapılan analizleri içermektedir.	1968-1988 ITERATE IMF	ARIMA Model	Terörden kaynaklı turist ve turizm gelirlerinin ne kadar etkilendiğini tahmin etmekte kullanılan bir model geliştirilmiştir.
Martin ve Gu (1992)	Terrorism, Seasonality, And International Air Tourist Arrivals In Central Florida	Havaalanına gelen turist sayısını incelemektedir	Döviz Kurları Uçak Kaçırma EPI(Economic Performance Index) Hotel/Motel Room	Çoklu Regresyon Modeli	Gelir seviyesi ile yolcu gelişi arasında bir ilişki bulunmaktadır. Bununla birlikte uçak kaçırma vakaları gelen turist sayısını olumsuz yönde etkilemektedir.

Enders ve Sandler (2002)	Patterns of Transnational Terrorism, 1970–1999: Alternative Time-Series Estimates	Uluslararası terör olaylarının sınıflandırılması ve bu olayların zaman serisi analizlerine tabii tutulmasını içeren bir çalışmadır.	ITERATE	Zaman Serileri TAR	Ölüm içeren uluslararası terörizm olaylarının uzun ve kısa dönemde etkilerinin farklılaştığı sonucuna ulaşmışlardır.
Drakos ve Kutan (2003)	Regional Effects Of Terrorism On Tourism In Three Mediterranean Countries	Yunan-İsrail-Türkiye üzerinde yaşanan terör olaylarının etkilerinin analizidir. Yazarlar, bu üç ülkenin etkilendiği terörizmin bölgesel rekabet üzerindeki etkisini izlemeye çalışmışlardır.	1991-2000 Aylık veriler olarak terör ve turizm verileri	Enders vd (1992) çalışmasını içeren ARIMA modelini daha da geliştirdikleri modelden faydalanmışlardır	Terörizmin bölgesel etkilerini inceleyen bu çalışmada terörizmin turizm gelirlerini önemli bir şekilde etkilediği ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte terörizm yüzünden diğer bölgeler ikame olarak turistler tarafından tercih edilmekte ve bu nedenle işbirlikleri önemli bir rol oynamakta. Ancak 4 ülke arasında turist yayılımı net olarak görülmemektedir.
Emsen ve Değer (2004)	Turizm Üzerine Terörizmin Etkileri 1984-2001 Türkiye Deneyimi	Terör olaylarının Türkiye turizmine olan etkisinin hangi seviyede olduğunu belirlemek için yapılan bir çalışmadır.	*1984-2001 Terör Verileri (İçişleri Bakanlığı) *Turizm Geliri *Kurlar *TÜFE *OECD Ve ABD Ülke Gelirleri (Hepsi Yıllık)	Regresyon Analizi Durağanlık Testi D.W	Türkiye’de giderek artan terör olayları ve hedeflerin turistlere yönelmesi ile birlikte turizm hareketliliği üzerine olumsuz sonuçlar oluşmuştur.
Neumayer (2004)	The Impact Of Political Violence On Tourism: Dynamic Cross-national Estimation	Politik şiddeti küçük nicel çalışmalardan ayırıp daha geniş bir model oluşturmayı hedefleyen bir çalışmadır.	Turist Sayısı İnsan Hakları İhlalleri Çatışma Politik Şiddet Yönetim Biçimi	Panel Tahmin Analiz Moment Tahmin Analizi	Otokrasinin hakim olduğu ülkelerde turist gelişleri daha düşük seviyede gerçekleşmektedir. Siyasal şiddet de turist varışlarını etkileyen diğer bir önemli etkidir.

Kar vd. (2004)	Turizmin Ekonomiye Katkisi Üzerine Ampirik Bir Değerlendirme	Turizm sektörünün Türkiye ekonomisi üzerindeki etkisinin anlaşılması için yapılan çalışmayı içermektedir. Aynı zamanda diğer ülkeler ile karşılaştırma yapmayı hedeflemektedir.	1980-2000 verileri : 1-Turizm Yatırımları 2-Turizm Gelirleri 3-Turizm İşletmesi Belgeli Tesis ve Yatak Sayısı 4-Yabancı Ziyaretçi Sayısı	OLS	Turizm yatırımlarının ülkeye gelen turist sayısı üzerinde etkili olduğu anlaşılmıştır. Bu yüzden yapılan yatırımlar sonucunda gelen turist sayısı etkilenmekte ve dolaylı olarak turizm gelirlerinin artmasına zemin hazırlamaktadır.
Aktaş (2005)	Türkiye'nin Turizm Gelirini Etkileyen Değişkenler İçin En Uygun Regresyon Denkleminin Belirlenmesi	Turizmin ülke ekonomisi için önemini ortaya koyarak turizm gelirlerini etkileyen en önemli unsurların belirlenmesi amacıyla yapılan bir çalışmadır..	1980 – 2000 1-Turist sayısı 2-Yatak Kapasitesi (Adet) 3-Döviz Kuru(Dolar ve Euro 4-Seyahat Acentalarının Sayısı Yas :Yabancı Sermaye Miktarı 5-Reklam Giderleri	Çoklu Regresyon Analizi	Turizm gelirlerini etkileyen en önemli faktör olarak karşımıza çıkanlar turist ve acenta sayısıdır. Acenta sayısının artması ve yaratılan rekabet ortamında daha fazla turist sayısı ve daha fazla turizm geliri yaratılabilir sonucuna ulaşılmıştır.
Krakover (2005)	Estimating The Effect Of Atrocious Events On The Flow Of Tourists To Israel	1966-1996 yılları arasında gerçekleşen terör olaylarının turist sayısı üzerindeki etkisinin analizi için yapılmış bir çalışmadır.	1-Gelen Turist Sayısı 2-Terör Olayları	OLS Çok Değişkenli Analiz Otoregresif Distributed Lag Analizi	Yapılan analizler sonucunda terör ve savaş benzeri olaylarının İsrail turizmine olan talebi azalttığı ortaya konulmuştur.
Bonham vd (2006)	The Impact Of 9/11 And Other Terrible Global Events On Tourism In The United States And Hawaii	9/11 sonrası ABD'nin kaybettiği turizm potansiyelinin Hawaii adaları açısından etkisini analiz edilmesini içeren bir araştırmadır.	1-Terör Eylemleri 2-Ziyaretçi Sayısı	Vektör hata düzeltme modeli	Yapılan analizler sonrasında ABD anakarasına gelen turist sayısının düşüş göstermesi sonucuna varılmış ancak bunun yanı sıra anakaradan Hawaii bölgesine gelen turist sayısında artış olmuştur.

Yaya (2009)	Terrorism And Tourism: The Case Of Turkey	1985-2006 arası terörün Türkiye turizmi üzerine olan etkilerini araştırmaktadır.	Turizm Verileri (Kültür Bakanlığı) MIPT GTD ITERATE	Zaman Seri Modeli	Yapılan analizler sonucuna terör olaylarının düşük de olsa etkili olduğu ancak komşularda yaşanan savaşların etkili olmadığı görülmektedir. Terörizmin etkisinin bir gecikmeye sahip olduğu görülmektedir.
Llorca-Vivero (2008)	Terrorism And International Tourism: New Evidence	Bu çalışma terör faaliyetlerinin turizm üzerindeki etkisini analiz etmektedir. 2001-2003 yılları arasında G7 ülkelerinin 134 destinasyona olan varışlarını incelemektedir.	1-Gelen turist 2-Nüfus 3-TÜFE 4-GSYİH 5-Uzaklık 6-Politik Refah Endeks Puanı 7-MIPT	OLS	Ülke ekonomilerinin iyi olması turist varışlarını etkilemektedir. Bunun yanı sıra coğrafi uzaklık negatif etki yapmaktadır. Ancak terör olaylarının yarattığı tahribatı işbirliğiyle engelleyebilmek mümkündür.
Derin-Güre (2009)	Does Terrorism Have Economic Roots	138 ülke için kullanılan veriler eşliğinde sosyo ekonomik düzeyin terör saldırıları ve terörden etkilenme oranını araştıran bir çalışmadır. Ayrıca terör olayları sınıflandırılmaktadır.	GSYİH Nüfus MIPT ((Memorial Institute For Prevention Of Terrorism) 1968-1998 Sivil Haklar Din	Panel Veri Analizi	Fakir olan bölgeler ve ülkelerde daha fazla terör eylemleri yapılmaktadır. Bu terör saldırıları üzerinden kanıtlanmaya çalışılmıştır.
Wang (2009)	The İmpact Of Crisis Events And Macroeconomic Activity On Taiwan's İnternational İnbound Tourism Demand	Krizlerin turizm üzerindeki etkisinin araştırılmasını amaçlayan bir çalışmadır. Tayvan'ın 1996-2006 arasındaki yaşadığı dört büyük krizin turizm talebi üzerindeki etkisini ortaya koymaya çalışmaktadır.	1997 Asya krizi 21 Eylül 1999 Depremi 2003 SARS ve 11 Eylül Saldırısı Döviz Turizm Geliri	Auto-regression Distributed Lag Model Pesaran vd, (2001)	Tayvan turizm talebini en fazla SARS salgın krizi etkilemiştir. Onu 1999 depremi takip etmiş ve üçüncü olarak tüm dünyayı etkileyen 11 Eylül saldırıları Tayvan turizm talebini etkileyen kriz olmuştur. Asya finansal krizi ise nispeten daha az etkili olmuştur.
Görmüş ve Göçer (2010)	Türkiye'ye Yönelik Turizm Talebini Etkileyen Faktörlerin Panel	Türkiye'nin arz ettiği turizm potansiyelinin 32 ülke dahilinde hangi nedenlerden etkilenecek talep edildiği ve hangi faktörlerin talebi	En Çok Turist Gelen 32 Ülke Tesis-oda-yatak Turist Sayısı Turizm Geliri	Panel Veri Analizi	Türkiye talebini olumlu yönde etkileyen faktörler: 1- Ülkelerin ekonomik refah seviyesi 2- Geldikleri ülke ile ülke ticaret hacmi 3- Otel ve Tatil köylerindeki yatak ve

	Veri Yöntemiyle Analiz Edilmesi	etkilediğini ortaya koymayı hedefleyen bir çalışmadır.	Ortalama Harcama GSYH Dış Ticaret İhracat		oda sayısı. Olumsuz olarak etkileyen faktörler arasında ise ülkenin uzaklığı geçerli iken Dış ilişkiler ve döviz durumu da anlamlı bir şekilde etkilemektedir.
Feridun (2010)	Impact Of Terrorism On Tourism In Turkey: Empirical Evidence From Turkey	1986-2006 yılları arasında Türkiye'nin turizm hareketliliğinin terör ile olan ilişkisini ortaya koymak için yapılmış bir çalışmadır	1-Gelen Turist 2-MIPT	Autoregressive Distributed Lag (ARDL)	Sonuçlar göstermektedir ki terör olaylarının turizmi talebi üzerinde olumsuz bir etkisi bulunmaktadır.
King (2010)	The Effect Of 9/11 On US Exports And Imports Of Tourism	9/11 saldırıları sonrasında ABD turizmine olan etkinin kalıcı mı yoksa geçici mi olduğunu araştıran bir çalışmadır.	IMF OECD	Eşbütünleşme Testleri	Bu konu hakkında yapılan eski çalışmaların aksine ABD'nin turizm ihracat-ithalat değerlerinin beklenenin altında kaldığı tespiti yapılmıştır.
Endlers vd (2011)	Domestic Versus Transnational Terrorism: Data, Decomposition, And Dynamics	GTD ve ITERATE verilerinin üzerinden yapılan analizler sonucunda özellikle GTD verilerinin yerli ve uluslar ötesi eylemler sonucunun yerel ve uluslararası terörist olaylara ayrılmasına yararı olmaktadır.	1968-2009 ITERATE Verileri 1993-98 Arası GTD Eksikliği İçin Farklı Kalibrasyon ve Kodlama Uygulanıyor.	Zaman serileri Çapraz Korelasyon ERS birim kök testleri VAR Response Varyans Ayrıştırması Eşbütünleşme	İç terörizm şoklarının dış terörizm üzerindeki yayılım etkisinin olduğu ve kalıcı düzeyde etki ettiği belirlenmiştir.

Thompson (2011)	Terrorism And Tourism In Developed Versus Developing Countries	60 gelişmiş ve gelişmekte olan ülke üzerine yapılan kesitsel analizler ile hangi ülke çeşidinin terörden daha çok etkilendiğini anlamaya çalışan bir araştırmadır.	MIPT (Memorial Institute for the Prevention of Terrorism) Turist sayısı	Panel Veri Analizi	Gelişmekte olan ülkelerin turizm hareketliliği gelişmiş olanlara nazaran daha fazla etkilenmektedir. Bundan dolayı daha fazla güvenlik önlemi almaları ve uluslararası bir yardımlaşma gerekli olabileceği sonucuna ulaşılmış. Ayrıca ekonomik büyüme sayesinde terör eylemlerinin turizm üzerindeki etkisi daha da azalmaktadır.
Derin-Güre (2011)	Separatist Terrorism And The Economic Conditions In South-eastern Turkey	Güneydoğu'da yaşanan terör olaylarının bölgenin ekonomik koşulları ile ilişkisinin olup olmadığını araştıran bir çalışmadır.	1976-2001 Çeyrek İTERATE GDP	VAR	Bölgenin ekonomik durumunun ayrılıkçı terör olayları yaşanmasına neden olmadığı sonucu çıkmıştır. GSYH ile terör olayları arasında bir nedensellik bulunmamıştır.
Rasheed ve Tahir (2012)	FDI And Terrorism: Co-integration & Granger Causality	Terör olaylarının uluslararası doğrudan yatırım (UDY) üzerindeki etkisinin analizi için Pakistan örneğini 2003-2011 yılları arasında inceleyen bir çalışmadır.	1-Terör 2-SATP (South Asia Terrorism Portal)	Zaman Serisi ADF Granger Nedensellik Eş-Bütünleşme	Sonuçlar göstermiştir ki terörizm artarsa UDY düşmektedir ve bu ilişki iki yönlüdür.
Altay vd. (2013)	Ortadoğu'da Terörün Ekonomik Etkileri: Türkiye, Mısır Ve Suudi Arabistan Üzerine Bir İnceleme	Orta Doğu'da yaşanan terör olaylarının etkilerini Türkiye, Mısır ve Suudi Arabistan ekonomisini de dahil ederek inceleyen bir çalışmadır.	1996-2010 Yılları İhracat, İthalat, Ekonomik Büyüme, Turizm, Doğrudan Yabancı Yatırımlar, İşsizlik ve Kişi Başına Milli Gelir	Panel veri analizi	terörizmin ortaya çıkardığı güvensizlik ortamı en fazla turizmi ve uluslararası doğrudan yatırımı etkilediği görülmektedir.
Murat vd (2013)	İktisadi Krizler, Doğal Afetler, Terör Faaliyetleri	Türkiye'ye en fazla turist gönderen 10 ülkenin üzerinde yapılan bu çalışma, krizlerin	1988-2012-1996-2012 Aylık Veriler (Turist Sayısı)	ADF Birim Kök Testi Kapetonius Birim	Turist sayısının durağan olduğu ortada iken ilk 10 ülke açısından bu durum dinamik ve değişkendir. Özellikle

	Türkiye'ye Gelen Turistler Üzerinde Etkili Mi?	turist hareketliliği üzerindeki etkisini araştırmaktadır.		Kök Testi	Avusturya, İran ve Rusya krizlerden en fazla negatif etkilenmiş ülkelerdir.
Polat ve Uslu (2013)	The Impact Of Terrorism On Economy In Turkey	Bu çalışmada, terörizmin Türkiye'deki üzerindeki maliyetleri, 1970 ile 2010 arasındaki dönemde yeni kurulan ve kapatılan şirketlerin sayısının, il düzeyinde 1987 ile 2001 arasındaki dönem verileri kullanılarak incelenmiştir	GTD Şirket Verileri (TUIK)	Panel Veri Analizleri	Sonuçlar, terör olaylarının olaydan üç yıl sonra etkilenen illerdeki üretim düzeyini ve yeni kurulan şirketlerin sayısını önemli ölçüde azalttığını göstermektedir.
Ağırman vd. (2014)	Terörizmin Finansal Piyasalara Etkisi: Ampirik Bir Çalışma	Terör olaylarının finansal piyasalar üzerinde etkisinin olup olmadığını araştırılmıştır.	35 Ülke için: Dünya Borsalar Birliği verileri ve GTD verileri kullanılmıştır.	Birim kök testleri Pedroni ve Kao eşbütünleşme Granger Nedensellik	Hisse senedi piyasaları ve terörizm arasında bir nedensellik kurulamadığı görülmektedir. Kısa süreli etki olsa dahi, uzun vadede piyasalar kendi şartları ile yola devam etmektedirler.
Seabra (2014)	The Influence Of Terrorism Risk Perception On Purchase Involvement And Safety Concern Of International Travellers	Portekiz, İspanya, İtalya ile ilgili turizm tercihlerinin risk algılamaları üzerinde yarattığı etkiyi gözler önüne seren bir incelemedir. Medyaya yansıyan haberlerin turizm talebi üzerindeki etkisini de inceleyen bir çalışmadır.	600+ Kişiden Toplanan Anket Verileri Risk Terör Güvenlik ve Harcama	Kök birim Yapısal Eşitlik Modeli	Kitle iletişim yollarının turizm talebine olan etkisi onaylanmıştır. Satın alma açısından turizm talebinin risk ile pozitif yönde ilişkisi vardır.
Bozkurt ve Bahar (2014)	Talep Şokları: Türk Turizm Sektörü İçin Bir Analiz	Bu çalışma, Türk turizm sektöründeki talep şoklarının etkilerini analiz etmekte ve talep şokları kalıcı mı yoksa geçici mi sorusunu	1991-2010 arası en fazla turist gönderen 24 ülke turist verileri ve talep şoklarını içeren istatistikler	Panel Birim Kök Analizleri	Yapılan analizler sonucunda Türkiye turizm talep şoklarının geçici olduğu anlaşılmıştır.

		araştırmaktadır. Bunun için 24 ülkeden 1991-2010 arasındaki veriler kullanılmıştır.			
Çelik ve Karaçuka (2015)	Terör Saldırıların Turizm Sektörü Üzerindeki Etkileri: Türkiye Örneğinde Bir Ampirik Analiz	Bu çalışmanın amacı OECD ülkelerinden Türkiye'ye yönelik turizm talebinin terör olaylarından etkilenip etkilenmediğini ölçmeye çalışmaktır.	*Gelen Turist *Kişi Başı Milli Gelir *Turizm İşletme Ve Yatırım Belgeli Tesis Sayısı *Döviz Kuru *GTD 1992-2011 (Yıllık Veriler)	Sabit Etkiler Panel Veri	Türkiye'de yaşanan terör olaylarının turizm talebini düşük seviyede etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.
Akıncı ve Yılmaz (2015)	Bir Turizm Krizi Olarak Uluslararası Terörizm: Ülke Grupları İtibariyle Panel Veri Analizi	Bu çalışmanın hedefi 143 ülkenin gelişmişlik seviyelerine göre terör ve turizm arasındaki ilişkiye verdikleri tepkileri ölçmeye çalışmak olmuştur.	2002-2011 Turizm Harcamalar Turist Sayısı Turizm Gelirleri	Dengesiz PVA Panel Veri Analizi	Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin yaşadığı terör olaylarının turizm gelirleri ve turizm hareketliliği üzerinde negatif yönde etkisi olduğu anlaşılmıştır.
Güvenek ve Alptekin (2015)	Turistlere Yönelik Terör Saldırıların Turizme Etkisi: Türkiye Üzerine Ampirik Bir Çalışma	Terör olaylarının ülke turizmine olan etkisinin araştırılması üzerine 1993-2008 yılları arasında turistlere yönelik terör olayları ve gelen turist sayısı ekonometrik analizlerle incelenmiştir.	1993-2008 Terör olayları 1963-2008 Turizm Geliri	Müdahale Analizi ARIMA modeli	Ülkeye gelen turist sayısını yaşanan terör olaylarının etkilemediği ortaya çıkmıştır. Bunun nedeni ise medyaya yansıma şeklidir.

Buigut (2015)	Effect Of Terrorism On Demand For Tourism In Kenya: A Comparative Analysis	Kenya'ya olan turizm hareketliliğini 27 gelişmiş ve 34 gelişmekte olan ülkelerden gelen talep ekseninde terörün ne kadar etkilediğini analiz eden bir çalışmadır.	1-TÜFE 2-Turizm verileri (çeyrek) 3-GTD 4-GDP	Dinamik Panel Analizi	Her ölümlü terör saldırısı turist sayısını azaltmaktadır. Gelişmekte olan ülkelere gelen turistler gelişmiş ülkelere nazaran terör olaylarına daha az duyarlı olduğu yapılan araştırma sonrasında ortaya konmuştur.
Serçek ve Serçek (2015)	Turizm Sektörünün Gelişmesi Önündeki Engel: Terörizm	Güneydoğu Anadolu bölgesinde işletme belgeleri ve turist sayısı gibi verilerin incelenmesini kapsayan bir çalışmadır. 2009-2014 (Çözüm Süreci) dönemini kapsamaktadır.	1-İşletme ve yatak kapasitesi verileri. 2- Gelen turist verileri.	Trend Analizi	'Çözüm Süreci' gibi bir barış ortamı ülke turizmin pozitif yönde etkisi bulunmaktayken, sürecin bitmesiyle birlikte Güneydoğu tarafına yapılan turizm hareketliliği düşmüş ve yapılan yatırımlarda da düşüşler görülmüştür.
Bozkurt ve Pekmezci (2015)	Turizm Talebi Ve Döviz Kuru Şokları: Türk Turizm Sektörü İçin Ekonometrik Bir Analiz	1996-2012 yılları arasında turizm ve döviz şoklarının arasındaki ilişkiyi ortaya koyan bir çalışmadır.	1-Döviz Kuru ve Şokları 2-Turist Sayısı	1-Birim kök 2-Granger nedensellik 3-Eşbütünleşme testleri 4-Regresyon	Döviz ile turist sayısı arasında bir ilişki olduğu ancak genel kanının aksine dövizlerin Türk Lirası karşısında değer kazanması ile turizm hizmetlerinin ucuzlaması beklenmekte iken bu durumun Türkiye için geçerli olmadığı tespit edilmiştir.

Samitas vd (2016)	Terrorist Incidents And Tourism Demand: Evidence From Greece	Terör ve turizmin iki yönlü olup olmadığını araştıran ve bunun ne kadar sürdüğünü ortaya koymaya çalışan bir çalışmadır.	1977-2012 Aylık turist geliş verileri. GTD	VAR Birim Kök Granger Nedensellik ADF	Terörün Yunanistan turizmi üzerinde olumsuz etkileri bulunmaktadır. Bu olumsuz etkinin ise sadece terörden turizme doğru tek yönlü gerçekleşmekte olduğu ortaya konulmuştur.
Özcan ve Özmen (2016)	Terör Ve Turizm İlişkisinin Karşılaştırmalı Bir Analizi: Ab Ve Mena Örneği	Bu çalışma, terör ve gelen turist sayısı arasındaki ilişkiyi AB, Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkeleri dahilinde incelemektedir.	2002-2013 Turist Sayısı GDP MENA=Terör AB=GDP	Panel Birim Kök, Panel Eşbütünleşme Yöntemleri	Terör olaylarının Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkeleri üzerinde AB ülkelerine nazaran daha çok etkili olduğu görülmektedir
Liu ve Pratt (2016)	Tourism's Vulnerability And Resilience To Terrorism	Ülkelerin GDP seviyesine göre 95 Ülkede uluslararası turizm talebi modeli ile terör ve turizm arasındaki ilişkiyi ortaya koyma amacındaki bir çalışmadır.	Gelen Turist (Dünya Bankası) GTI GDP (Uluslararası Para Fonu) 1995-2012 (Yıllık)	ARDL Panel Data Zaman Serisi Eşbütünsel Zaman Serisi modelleri (KPSS/ADS/NP/B ounds Test)	Uzun vadede bakıldığında terörizmin, turizm talebini küresel bir şekilde etkilemediği ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada sadece 9 ülkenin uzun vadede etkilendiği ortaya çıkmıştır.
Goldman ve Neubauer (2016)	Does International Tourism Affect Transnational Terrorism?	Bu çalışma, turizm hareketliliğinin terörizmi yaymakta etkisinin olup olmadığını analiz etmekte ve dört farklı açıdan olayı ele almaktadır. 1-Yerel halk tarafından yabancılara yapılan saldırılar 2-Yabancılar tarafından yerel halka karşı yapılan saldırılar	1-Terör Verileri (ITERATE) 2-Dünya Gelişim Göstergeleri (World Development Indicators WDI) 3- Dünya Bankası Turizm Verileri (WTO) 4-Dünya Bankası Gelir Eşitliği Verileri (GINI)	Tek Değişkenli Analiz Negatif Binom Analiz Zero-Inflated Negative Binomial Ranking Variables' Effects	Bir ülkeye gelen turist sayısı ile yaşanan terör olayları arasında bir bağlantı bulunmaktadır. Eğer ki turist sayısı artarsa terör olayı da artmaktadır. Terörizm ve turizm arasındaki ilişki çift yönlü olabilmektedir. Özellikle yerli halkın turistlere ve yine turistlerin diğer turistlere gerçekleştirdiği saldırılar açıkça görülmektedir. Bu yüzden yapılacak

		3-Yabancılar tarafından yabancılara karşı yapılan saldırılar 4-Yabancı özel partilere karşı yapılan saldırılar	5-Nüfus 6-Mevcut Rejim Süresi 7-Siyasi Rejim Tipi 8-Ekonomik Kalkınma 9-PPP (Satınalma Gücü Paritesi \$) 10-GDP 11-Uluslararası Askeri Hareketliliğe Katılma Durumu 12-CINC Skoru 13-Dünya Mirası Alanı Sayısı Kullanılmayacak Olanlar: 1-GSYİH, 2-Yabancı Yatırımlar, 3-Ekonomik Büyüme		çalışmalar sadece terörün turizmi etkilediğini değil turizmin de terörü etkilediğini göz önünde bulundurmalıdır.
Neumayer ve Plümper (2016)	Spatial Spill-overs From Terrorism On Tourism: Western Victims In Islamic Destination Countries	Saldırgan ve kurbanın bağlı bulunduğu ülke arasındaki turist hareketliliğini araştırırken özellikle islam ülkelerinde batılı turistlere yapılan saldırıları çok yönlü araştırmaktadır.	1- 1995-2013 Turizm Verileri (WTO) ITERATE	Bağımlı Değişken	Sonuç olarak sadece terör olayının yaşandığı ülke veya olayı gerçekleştirenin ülkesi etkilenmemektedir, aynı kategorideki ülkeler de bu saldırılardan etkilenmektedir.
Trindade (2017)	The Impact Of Terrorism On The Portuguese Tourism Demand	Ortadoğu, özellikle Türkiye ve Mısır'da yaşanan terör olaylarının Portekiz turizmine nasıl bir etkisinin olduğunun araştırıldığı bir çalışmadır.	Aylık Turist Sayısı 2004-2015 (Almanya-Fransa-İngiltere-Amerika) GTD	OLS-EKK Varyans Gauss-Markov Dickey-Fuller	Türkiye ve Mısır'da yaşanan terör olaylarının şiddetine bağlı olarak Portekiz turizmi olumlu yönde etkilenmektedir. Eğer ki Mısır ve Türkiye'ye olan talep düşerse Portekiz'e olan talep artmaktadır.

Neagu (2017)	The Impact Of The Terrorism On North African Tourism	Kuzey Afrika'nın (Cezayir, Mısır, Libya, Fas, Tunus) 2010-2015 yılları arasında gerçekleşen turizm ekonomik etkisinin terör olaylar ile olan ilişkisini incelemektedir.	GDP Terörist Grup İstihdam Harcama	2010-2015 yılları için tablo ve Şekiller aracılığıyla karşılaştırmaları yapılmıştır.	Arap Baharı ile birlikte önemli bir düşüş yaşayan turist sayısı ülkelerin GSYH'sını olumsuz etkilemektedir.. Özellikle Mısır en çok etkilenen ülke olmuştur.
Lanouar ve Goaiad (2017)	Tourism, Terrorism And Political Violence In Tunisia: Evidence From Markovs Witching Models	Tunus için gelen turist ve konaklama sayısının terörist ataklardan ve politik şiddetten etkilenip etkilenmediğini inceleyen bir çalışmadır.	2000-20016 Aylık Veriler Gelen Turist Sayısı Geeleme Sayısı Turizm Geliri İstihdam	Markov-Swtiching Autoregressive Model 1) sezonesallık, (2) birim kök, (3) kırılmalar, (4) uzun süreli bellek (long memory behavior	Terörizm diğer krizlere karşısında daha uzun vadeli etki etmekte ve içsel olayların uluslararası olaylara nazaran etkisi uzun sürmektedir. Durağanlık ve kırılmalar bulunmuştur. Terörizmin etkisi ise politik şiddetten daha uzun sürmektedir.
Radic (2017)	The Tourism-led Terrorism Hypothesis – Evidence From Italy, Spain, Uk, Germany And Turkey	İtalya, İspanya, Birleşik Krallık, Almanya ve Türkiye'de terörden kaynaklı turist varışlarının etkilenip etkilenmediğini araştıran bir çalışmadır.	Aylık 2001-2015 Terörizm verileri (GTD) Turist hareketliliği verileri (Eurostat) En fazla turist çeken 10 destinasyon (UNWTO)	VAR	Terörün turizm üstündeki etkisi birçok çalışma tarafından ortaya konulmuştur. Ancak nedenselliğe tek taraflı bakılmamalıdır, terör ve turizm arasındaki ilişki iki taraflıdır. Terör, turizmi etkilerken, turizm de terörü etkilemektedir.

Estrada vd. (2017)	The Impact Of Terrorism On Economic Performance: The Case Of Turkey	Birçok farklı değişkenin birbiriyle olan ilişkisin ortaya koyan TAVE Modeli ile yapılan analizler sonucunda terör ve turizm arasındaki ilişkiyi açıklamak için Türkiye üzerine yapılan bir çalışmadır	1-Ekonomik Göstergeler 2-Terör Olayları 3-Terör Olaylarının Yoğunluğu 4-Olayların Yoğunluğu, Sıklığı, İzleme Seviyesi, Kayıplar 5-Ekonomik Sızıntı	TAVE Modeli	TAVE Modelinin sonuçları, 1990'dan 2016'ya kadar ekonomik sızıntı, ekonomik gerileme ve ekonomik aşınmanın arttığını doğrulamaktadır. Türkiye'de terör sorunu çok boyutlu ve bununla mücadele etmek, etkili bir sosyal yardım programının yanı sıra daha güçlü ve tarafsız bir adalet sistemi gerektirmektedir sonucuna varılmıştır.
Şimşek ve Özkaya (2018)	Türkiye'de Terörizm Ve Temel Makroekonomik Göstergeler Arasındaki İlişki	Bu çalışmanın amacı toplumun refah seviyesinin bir göstergesi olan ekonomik göstergeler ile terör olayları arasında ilişkinin açıklanmasına yöneliktir.	1- GTD 2- Dünya Bankası Ekonomik Göstergeler Veri Tabanından 1968-2015 Dönemine Ait Yıllık Veriler	VAR	Terörizmin, GSYH, toplam yatırımlar ve TÜFE ile doğrudan ilişki içerisinde olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Kaynak: Yazar tarafından derlenmiştir

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

VERİ SETİ ve YÖNTEM

3.1 VERİ SETİ VE ÖRNEKLEM

Global Terrorism Database (Küresel Terörizm Veritabanı) terörizm hakkında geniş bir veritabanı oluşturarak açık kaynak olarak sunulmaktadır. Terör hakkında veri toplama, diğer konulara kıyasla daha zorlu bir süreçtir. Geçmişte yaşanan terör olaylarının veri tabanına aktarılması çoğunlukla uluslararası olaylardan oluşmaktadır (Lafree ve Dugan,2007).

Yapılan çalışmada kullanılan terör verileri GTD tarafından sunulan veri tabanından alınmıştır. 1990-2017 yılları arasında gerçekleşen terör olaylarının ham verisi üzerinden Tableau 19.2 programı ile ayrıştırma yapılarak gerçekleşen terör olayı sayısı, terör olaylarına bağlı ölüm, yaralanma ve terör olayının nerede gerçekleştiği gibi veriler aylık olarak alınmıştır.

Googletrends.com; Google sitesi üzerinden yapılan aramaların zamansal ve mekânsal verilerinin sunulduğu bir veri tabanıdır. Bu sitedeki veriler 2004 yılından itibaren sunulmaktadır.

Dolar verileri ise Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası tarafından sunulan Dolar Satış Kuru aylık olarak 1990-2017 tarihleri arasında alınmıştır. 1 Ocak 2005 tarihinde gerçekleştirilen Türk Lirasından 6 sıfır atılması dolar değişkeninde hataya yol açtığı için 2005 ve sonrası tarihlerde milyonla çarpılarak veri setine eklenmiştir.

Gelen turist sayısı TÜRSAB tarafından sunulan veri setinden 1990-2017 yılları arasından gelen turist sayısı aylık olarak alınmıştır.

Kullanılan veriler aylık olarak alınmış, 1990-2017 yılları arasını kapsamaktadır. Ancak Google Trends verileri 2004-2017 yılları arasını kapsamaktadır. 1990 yılının başlangıç olarak kabul edilmesi TÜRSAB'ın sunduğu gelen turist verilerinin 1990 yılından başlamasıdır.

GTD terör verilerinde 1993 yılı kayıp olarak işlenmiş bu yüzden de 1993 yılı test edilememiştir.

Tablo 10: Verilerin Açıklaması

	Değişken Adı	Tarih Aralığı	Açıklaması	Kaynak	Link
1	Terör Sayısı	1990-2017	Türkiye’de gerçekleşen terör olaylarının sayısı	Global Terrorism Database (GTD)	start.umd.edu/gtd/
2	Ölüm Sayısı	1990-2017	Terör olayları sonucu gerçekleşen ölüm sayısı	GTD	start.umd.edu/gtd/
3	Yaralanma Sayısı	1990-2017	Terör olayları sonucu gerçekleşen yaralanma sayısı	GTD	start.umd.edu/gtd/
4	İstanbul, Ankara, Diyarbakır	1990-2017	Bu şehirlerde yaşanan terör olay sayısını gösterir	GTD	start.umd.edu/gtd/
5	Google Trends	2004-2017	Google’da ‘Türkiye güvenli mi’ araması puanı	Google Trends	https://trends.google.com.tr/trends/
6	Dolar	1990-2017	Satış Dolar Kuru	T.C Merkez Bankası	https://evds2.tcmb.gov.tr/
7	Gelen Turist Sayısı	1990-2017	Aylık Gelen Turist Sayısı	TÜRSAB	https://www.tursab.org.tr/istatistikler/turist-sayisi-ve-turizm-geliri

Kaynak: Yazar tarafından derlenmiştir.

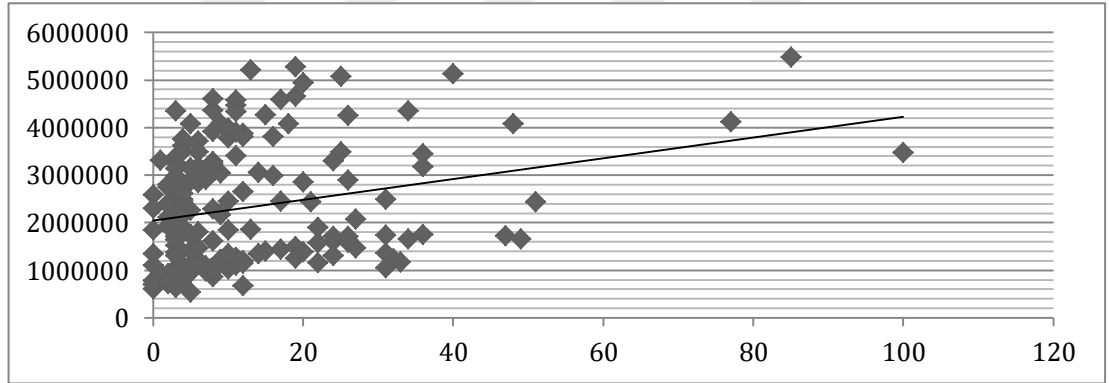
3.2 YÖNTEM

Değişkenler arasındaki ilişkiyi anlamak için birçok model kullanılabilmektedir bunlardan biri de regresyon analizidir. Regresyon analizleri, bağımlı ve bağımsız değişkenlerin arasındaki ilişkiyi açıklayan matematiksel modelin belirlenmesinde, çoklu regresyon analizi ise iki ve daha fazla bağımsız değişkenin, bağımlı değişkenin arasındaki ilişkinin tahmin edilmesinde kullanılır (Kant ve Baykan,20014)

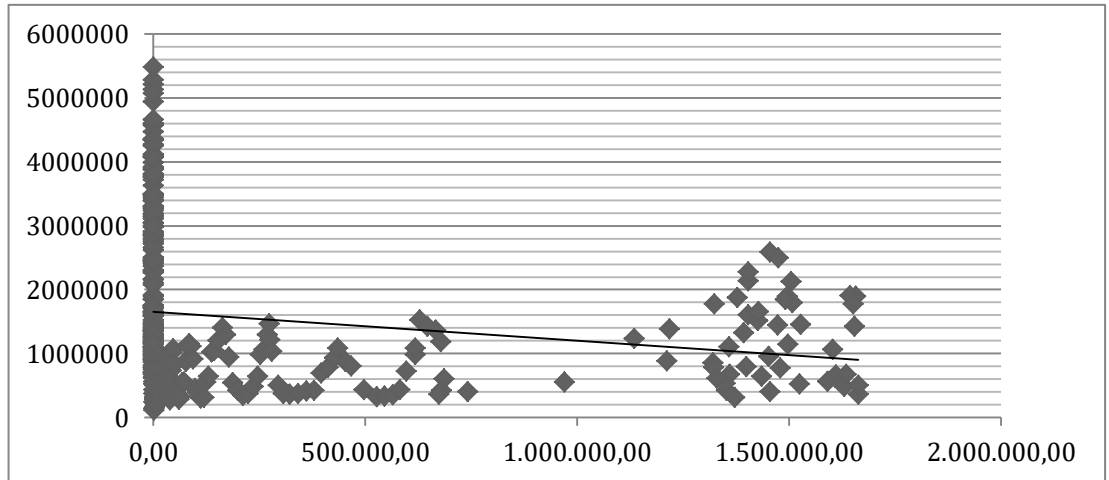
Örnekleme 100'den büyük olduğunda model serpilme şekilleri ile de tahmin edilebiliyor olsa da regresyon analizleri öncesinde kontrol edilmesi gerekmektedir (Albayrak, 2008).

Değişkenlerin 1990-2017 verileri ile serpilme şekilleri aşağıdaki tablolarda belirtilmiştir. Şekil 13 ile 20 arasındaki şekiller yazar tarafından oluşturulmuştur.

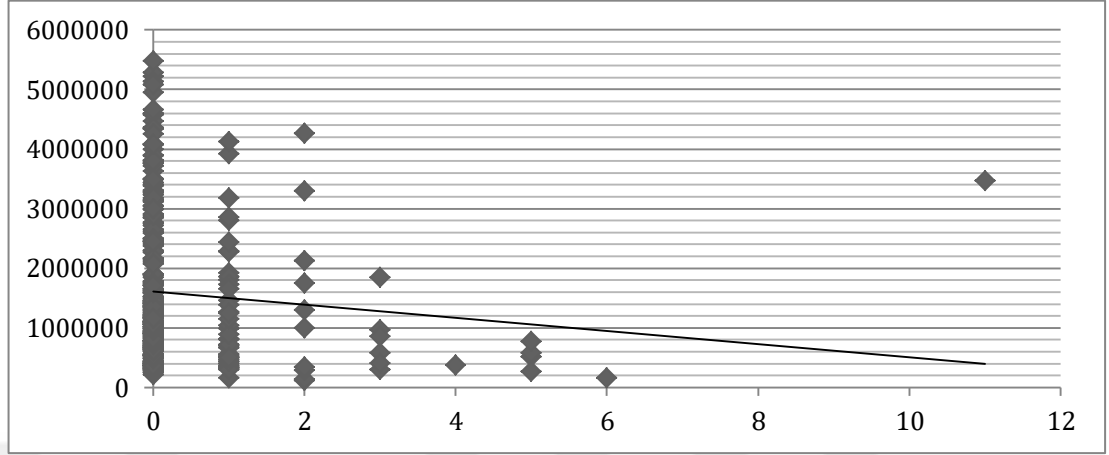
Şekil 13: Gelen Turist ve Google Trends Değişkenleri Serpilme Grafiği

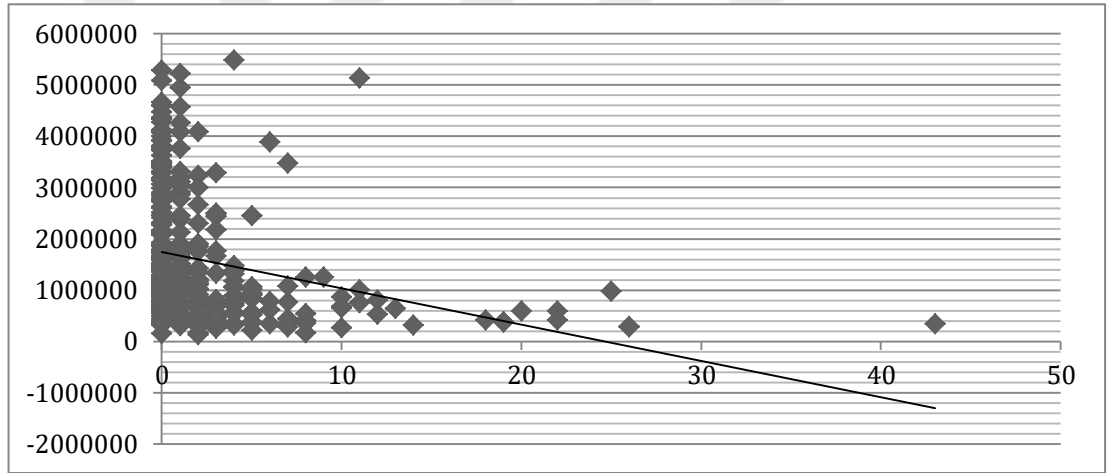
Şekil 14: Gelen Turist ve Dolar Değişkenleri Serpilme Grafiği

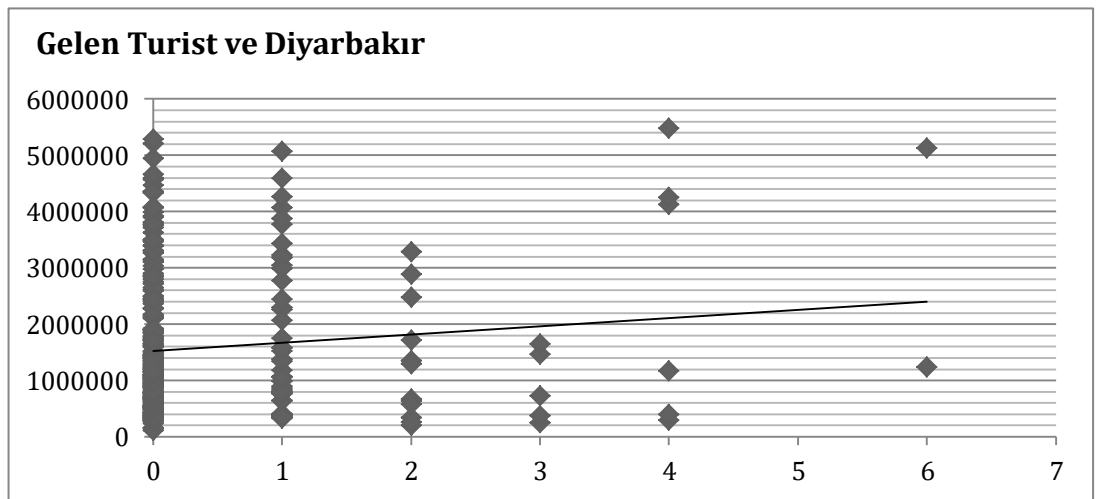
Şekil 15: Gelen Turist ve Ankara Terör Olayları Değişkenleri Serpilme Grafiği

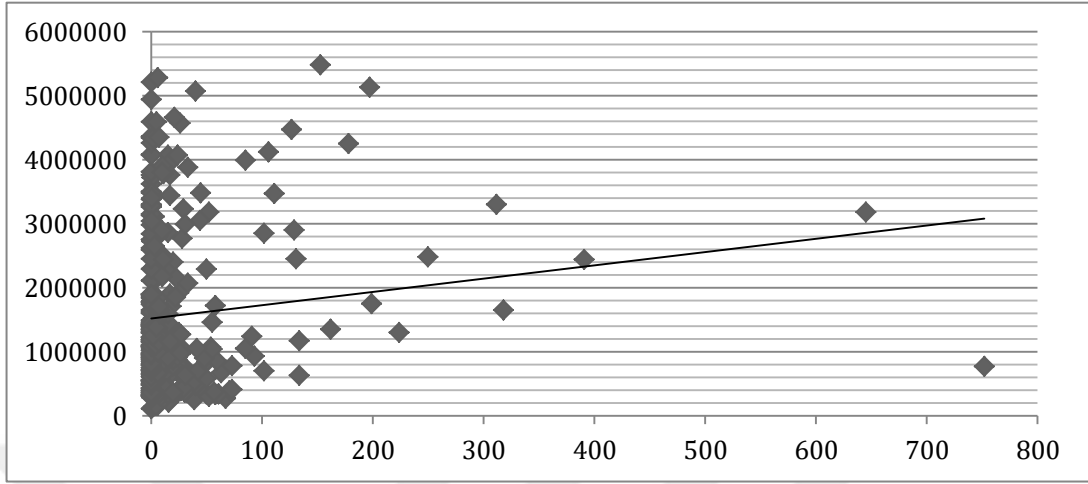
Şekil 16: Gelen Turist ve İstanbul Terör Olayları Değişkenleri Serpilme Grafiği

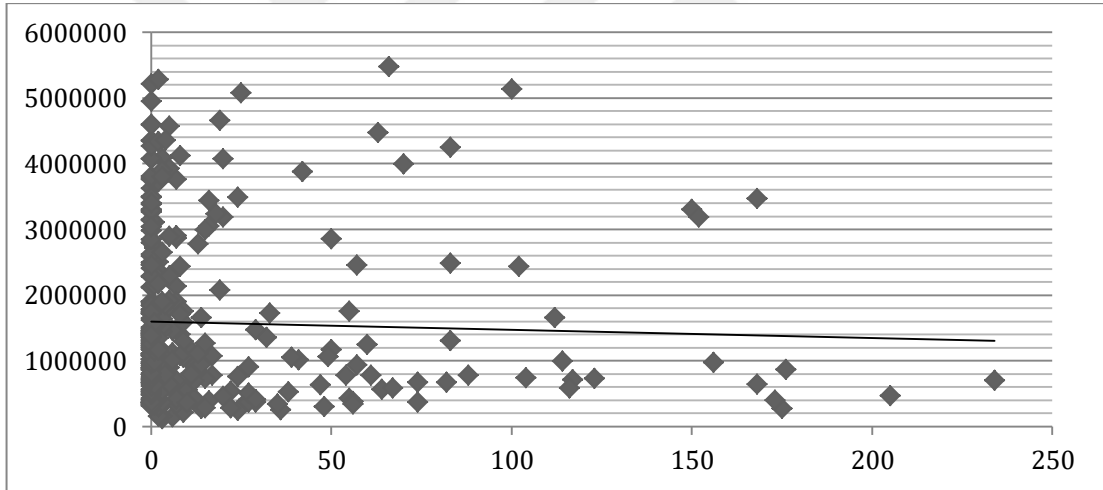
Şekil 17: Gelen Turist ve Diyarbakır Terör Olayları Değişkenleri Serpilme Grafiği

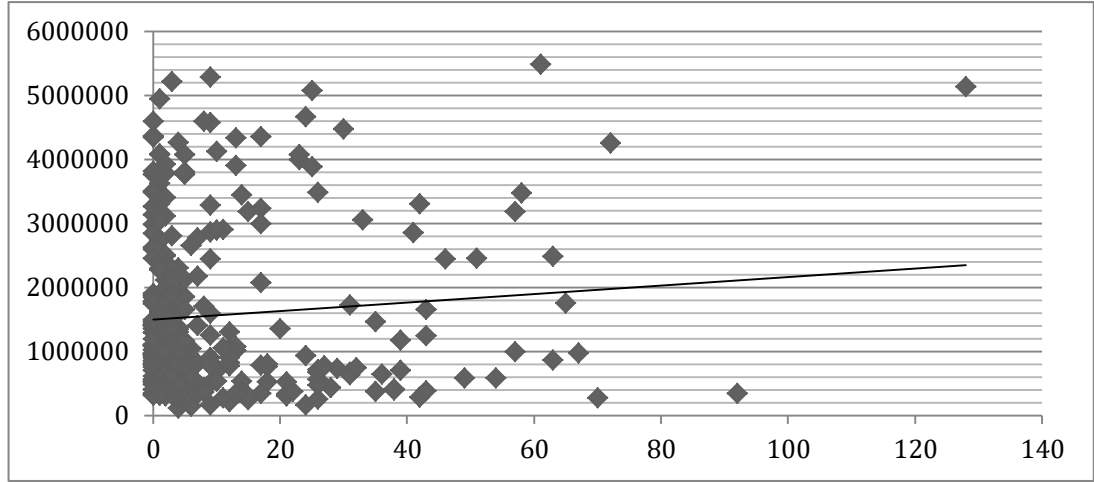
Şekil 18: Gelen Turist ve Yaralanma Sayısı Değişkenleri Serpilme Grafiği

Şekil 19: Gelen Turist ve Ölüm Sayısı Değişkenleri Serpilme Grafiği

Şekil 20: Gelen Turist ve Terör Olay Sayısı Değişkenleri Serpilme Grafiği

Basit doğrusal regresyonların kullanım amaçları kestirim yapmak veya X bağımsız değişkeninde bir birimlik artışın Y bağımlı değişkenindeki değişim miktarını ölçmektir (Tunç, 2018: 6). X değişkenindeki bir birimlik artış Y bağımlı değişkeninde bX kadar artışa sebep olduğu tahmin edilir. ε ise hata terimini olup, Y 'nin gerçek ve teorik değeri Y_i arasındaki fark hata terimini ifade etmektedir. Hata payı ise denklem içerisinde belirlenen sapmayı belirtmektedir.

$$\varepsilon = Y - Y_i$$

Buna göre genel olarak basit doğrusal regresyon modeli aşağıdaki gibidir:

$$Y = a + bX + \varepsilon$$

Birden fazla bağımsız değişken bulunduğu anda ise çoklu regresyon analizinde ise model aşağıdaki gibidir.

$$Y = (b_0 + b_1X_1 + b_2X_2 + \dots + b_nX_n) + \varepsilon$$

Tablo 10'da açıklanan ikincil veri kaynaklarının kullanıldığı bu çalışmada elde edilen verilerin analizleri için STATA 14.2 programı kullanılmıştır. Bu çalışmada kullanılan OLS- En Küçük Kareler (EKK) yöntemi ile gelen turist sayısı bağımlı diğer sekiz değişken ise bağımsız değişken olarak tanımlanmıştır.

EKK kullanım amacı teorik Y_i değerleri ile gerçek Y değerlerinin hata terimlerinin kareleri toplamını minimum olacak şekilde yazılarak modeli en uygun şekline getirmektir. Y_i ile X_i kesen doğrunun gözlemler arasındaki farkın karelerinin toplamının en küçük olduğu durumda modelin en uygun olduğu çıkarımına dayanmaktadır.

Matematiksel gösterimi şu şekildedir:

$$\sum (Y - Y_i)^2 = 0$$

Bu çalışmada, bağımlı değişken Y , bağımsız değişkenler ise $X_1, X_2, X_3, X_4, X_5, X_6, X_7, X_8, X_9, X_{10}$ olarak tanımlandığında:

Y : Gelen Turist Sayısı
 X_1 : Terör Sayısı
 X_2 : Ölüm Sayısı
 X_3 : Yaralanma Sayısı
 X_4 : İstanbul Terör Sayısı
 X_5 : Ankara Terör Sayısı
 X_6 : Diyarbakır Terör Sayısı
 X_7 : Dolar
 X_8 : Google Trends
 X_9 : Rus Uçak Krizi
 X_{10} : Darbe Girişimi

1990-2017 yılları için 1 nolu model aşağıdaki gibidir:

$$Y = 2011716 + 35408.71 X_1 - 152300 X_4 + 23914.48 X_8 - 2162088 X_9 - 609548.9 X_{10} + e_i \quad (1)$$

İstatiksel modeli açıklama gücü olarak değerlendirilen düzeltilmiş $\text{Adj } R^2$ göstergesi 0.2166 olarak hesaplanmıştır. Bu, modelin, %21.6'sının açıklama gücüne sahip olduğu yorumu yapılabilir. Denklemde de görüldüğü üzere İstanbul Terör Olayı, Rus Uçak Krizi ve Darbe Girişimi her bir birim arttığında kat sayısı kadar gelen turist üzerinde negatif etkiye sahip olmaktadır.

1990-2000 yılları için 2 nolu model aşağıdaki gibidir:

$$Y = 603374.3 + 8225.612 X_1 - 16241.16 X_4 + -47521.19 X_5 - 75712.92 X_6 + 0.4488118 X_7 + e_i \quad (2)$$

Adj R^2 değeri 0.1040 olarak hesaplanmıştır. Böylece modelin, %10.4'ünün açıklama gücüne sahip olduğu yorumu yapılmaktadır. Bu dönem içerisinde İstanbul, Ankara ve Diyarbakır'da gerçekleşen terör olaylarının Gelen Turist sayısı üzerinde negatif etkisi her birim arttığında değişkenin kat sayısı kadar olduğu yorumu sabittir.

2000-2010 yılları için 3 nolu model aşağıdaki gibidir:

$$Y = 697067.5 + 138649.3 X_1 - 265052.3 X_4 + 0.5880445 X_8 + e_i \quad (3)$$

Bu modelin Adj R^2 değeri ise 0.1356 olarak hesaplanmış ve modelin %13.56'sının açıklanma gücüne sahip olduğu yorumu yapılmaktadır. Bu dönem için yapılan analizler sonrasında sadece İstanbul değişkenin kat sayısı negatif çıkmış ve her bir birimlik artış Gelen Turist sayısını negatif olarak etkilemektedir.

2010-2017 yılları için 4 nolu model aşağıdaki gibidir:

$$Y = 2522610 + 38431.72 X_1 - 153569.5 X_4 - 1684574 X_9 - 1030241 X_{10} + e_i \quad (4)$$

Bu modelin Adj R^2 değeri ise 0.2156 olarak hesaplanmış ve modelin %21.56'sının açıklandığı yorumu yapılmaktadır. Bu dönemde yapılan hesaplamalar sonrasında İstanbul, Rus Uçak Krizi ve Darbe Girişimi değişkenlerinin negatif etkiye sahip olduğu görülmektedir.

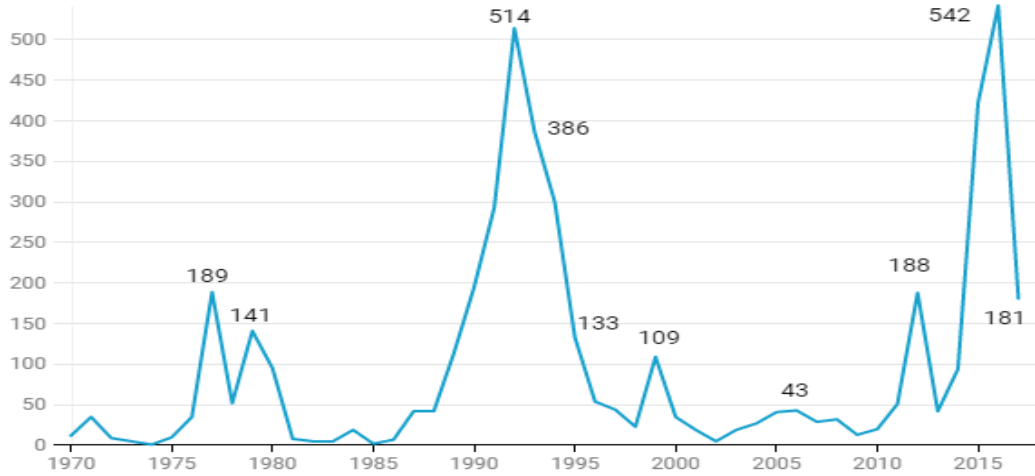
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

AMPIİRİK BULGULAR

4.1 TÜRKİYE’DE TERÖR OLAYLARI

Şekil 21’e bakıldığında 1970 yılından günümüze kadar olan süreçte gerçekleşen terör olaylarının sayısı gösterilmektedir. Bu grafiğin gösterdiği üzere 70’li yılların sonlarında artış gösteren ve 1980 darbesiyle sıfıra yaklaşan terör olay sayısı 90’lı yıllarda tekrar bir artışa geçmiş ve neredeyse 2016 yılıyla aynı seviyede seyir göstererek zirvede görülmektedir. Dünya’nın aksine 11 Eylül olayı sonrası hızlı artış gösteren terör olayları ülkemizde hemen değil 10 yıl gecikmeli olarak ortaya çıkmış hatta ‘Çözüm Süreci’ ile barış ve huzur ortamının sağlanması için gerekli adımlar karşılıklı olarak atılmıştır.

Şekil 21: Türkiye’de Yaşanan Terör Sayısı

Kaynak: Yazar tarafından GTD,2018’den derlenmiştir.

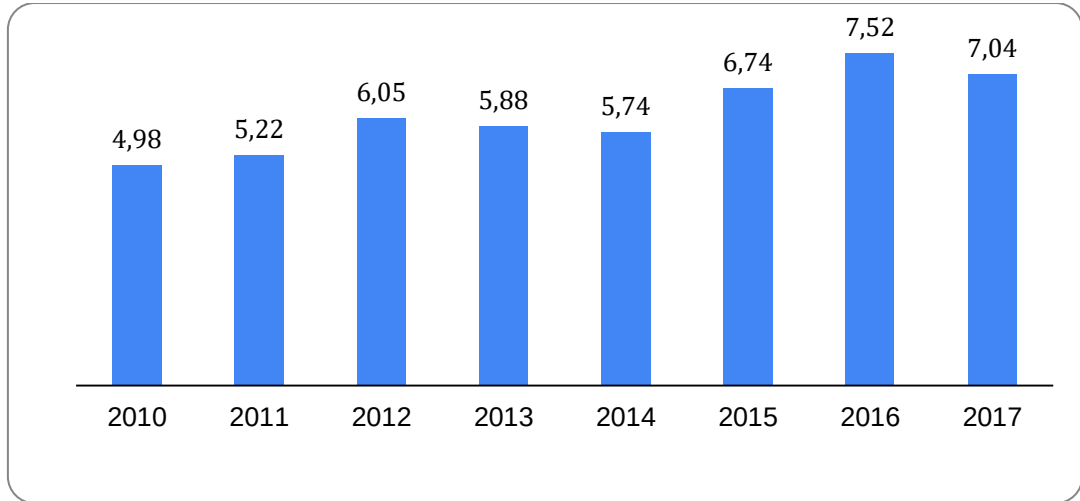
Türkiye’de 60’lı ve 70’li yıllar devlete ve hükümetlere karşı yapılan terör eylemlerine sahne olmaktadır. Görüldüğü üzere 1975’ten 1980 darbesine kadar o döneme göre daha fazla sayıda olay gerçekleşmektedir. 80 darbesiyle birlikte terör olayları neredeyse hiç yaşanmamaya başlamıştır ta ki 1987 yılına kadar. 1990’lı yıllara geldiğimizde ise etnik kökenli ve ayrılıkçı-radikal terör olayları artmaya başlamış hatta 2016 yılına kadar en fazla olayın yaşandığı zaman olmuştur. Türkiye

Barolar Birliği 2006 yılında ‘Türkiye ve Terörizm’ adlı bir rapor yayınlamıştır. Bu raporda Türkiye’nin yaşadığı terör olaylarını şu şekilde kategori etmişlerdir; 1970-1980: İdeolojik (sağ-sol çatışması) ve Ermeni özneline (ASALA) etnik terör 1980 ve sonrası: 1978’li yıllarda PKK örgütünün kurulması ile birlikte aynı zamanda ASALA’nın (1985’e kadar) eylemlerine devam etmesi sonucu etnik terör 2000’li yıllara kadar yaygın şekilde görülmektedir.

1990-2000: Bu dönem ise radikal dinci- islamcı- terör olarak adlandırılmıştır. İslami yerine islamcı terör kullanımı nispeten doğrudur (Özerkmen, 2017:255). 2000 ve sonrası: Bu zamanlardan sonra ‘Selefi’ görüşlü örgüt ve El-Kaide kaynaklı terör olaylarına tanıklık etmiştir (TBB,2006).

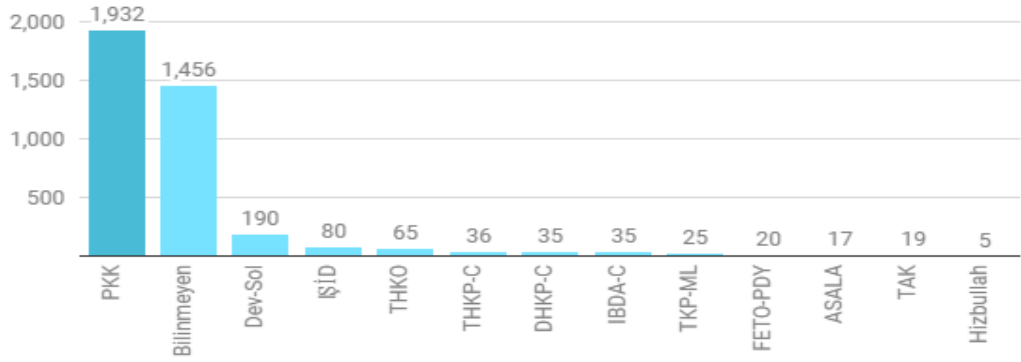
Şekil 29’da görülebileceği üzere en fazla ölüm 90’lı yıllarda yaşanmış yaralanma olayı da yine o yıllarda çok yüksek seviyededir. Günümüze nazaran o yıllarda daha az olay olmasına karşın daha fazla ölüm ve yaralanma olmasının nedeni ise Şekil 28’de görülebileceği üzere atak türünün en fazla bombalama, silahlı saldırı ve suikast olmasıdır. 15 Temmuz 2016’da FETÖ-PDY tarafından gerçekleştirilen ve terör olayı olarak adlandırılan darbe girişiminin sırasında birçok patlamanın olmasıyla birlikte 2016 yılı en fazla yaralanmanın olduğu yıl olmuştur.

Şekil 22: Türkiye Terör Katsayısının Yıllara Göre Dağılımı

Kaynak: GTI,2018

Şekil 23: Gerçekleşen Terör Olaylarının Kaynakları

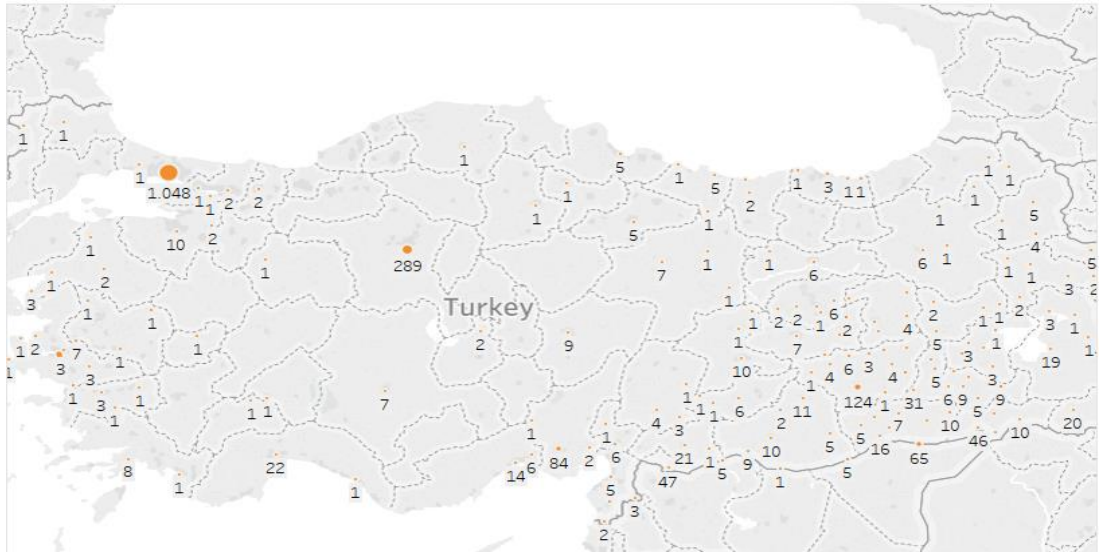

PKK: Kürdistan İşçi Partisi IŞİD: Irak ve Şam İslam Devleti FETÖ/PDY: Fethullahçı Terör Örgütü/Paralel Devlet Yapılanması DHKP/C: Devrimci Halk Kurtuluş Partisi/Cephesi TAK: Kürdistan Özgürlük Şahinleri DEV-SOL: Devrimci Sol THKO: Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu THKP-C: Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi IBDA-C: İslami Büyük Doğu Akıncıları Cephesi TKP-ML: Türkiye Komünist Partisi/Marksist-Leninist ASALA: Ermenistan'ın Kurtuluşu için Ermeni Gizli Ordusu

Kaynak: Yazar tarafından GTD,2018'den derlenmiştir.

Şekil 23'e bakıldığında da terörün en fazla üstlenicisi ise PKK örgütüdür. Ancak terör olaylarının çok büyük bir kısmının ise kim veya kimler tarafından yapıldığı bilinmemektedir. Türkiye tarihi boyunca birçok farklı örgütün eylemlerine tanıklık etmiştir. 1970 ile 2017 arasındaki olayların üstlenenleri ise şekilde görülenlerdir ancak bunların dışında birçok farklı örgüt olması muhtemeldir.

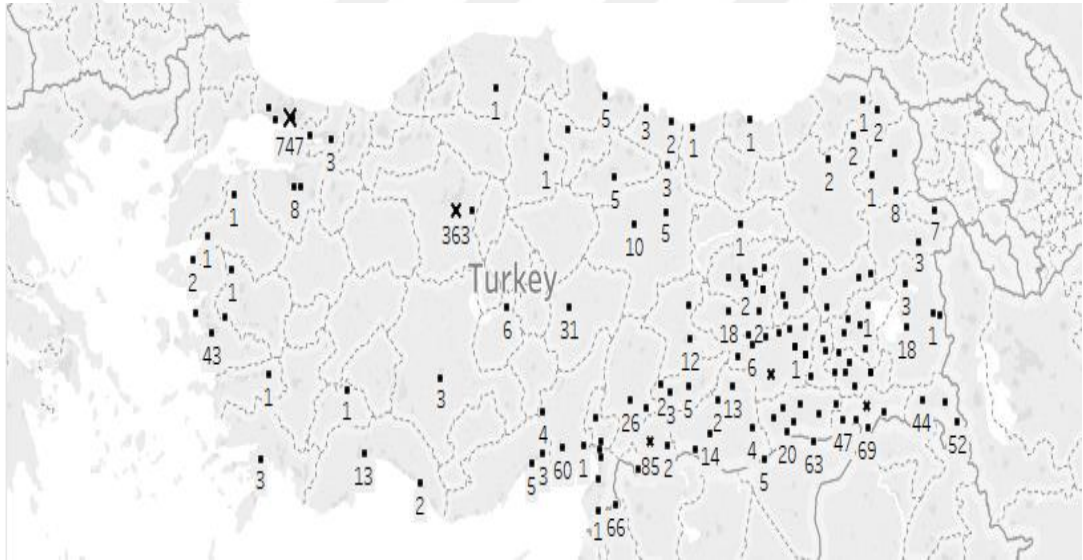
Şekil 24: Türkiye'de Yaşanan Terör Olay Sayısının Coğrafi Dağılımı

Kaynak: Yazar tarafından GTD,2018'den derlenmiştir.

En az olay yaşanan bölge Karadeniz Bölgesi olmuş özellikle Batı ve Orta Karadeniz Bölgesinde neredeyse hiç ölüm ve yaralanma yaşanmamıştır. Bu bilgiler ışığında terörün turizmi etkilediği barış ortamının tahsisi ise turizm hareketliliğini teşvik edici bir konumda olduğu bilinmektedir. Şekil 24 incelendiği zaman sayısal üstünlük ile İstanbul en fazla terör olayı yaşanan şehri olmuştur. İstanbul 1048 olay sayısı ile en fazla olay yaşanan şehir iken onu 289 olay ile Ankara ve 124 olay ile Diyarbakır takip etmektedir. Ancak burada belirtilmesi gereken bir durum bulunmaktadır. GTD medyaya düşen haberlerin, dergi ve kitapta veya resmi belgelerde bulunan bilgilerin listelenmesi sayesinde oluşturulan bir veritabanıdır. Bu yüzden medyaya düşmeyen terör olaylarının veri setine eklenmeme ihtimali sabittir.

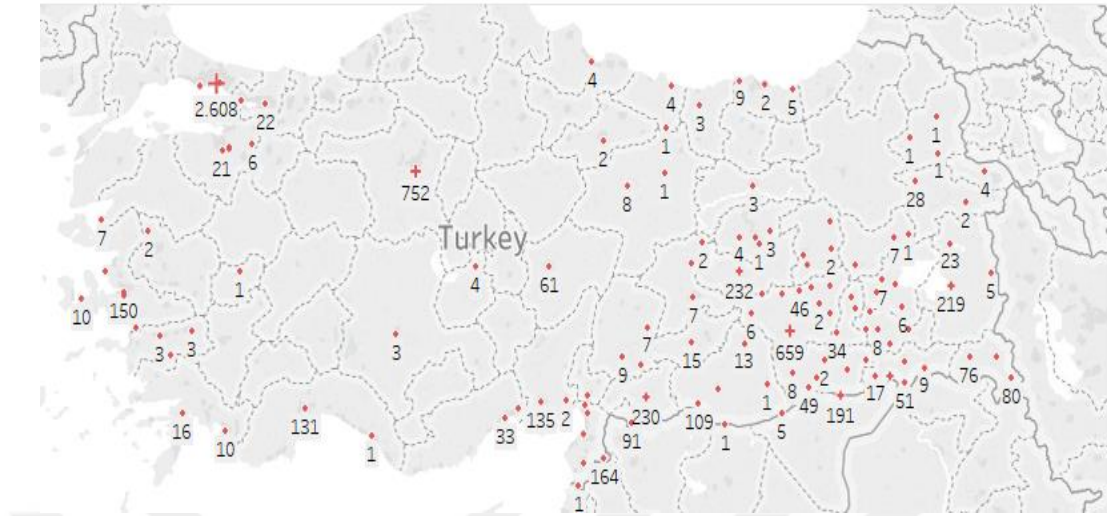
Şekil 25: Terör Olayları Sonucu Yaşanan Ölümün Coğrafi Dağılımı

Kaynak: Yazar tarafından GTD,2018 verileri kullanılarak oluşturulmuştur.

Şekil 25 terör kaynaklı ölümlerin dağılımını gösterirken, Şekil 26'da kırmızı işaretli harita ise yaralanmaları göstermektedir. Terör olaylarının sıklığı mı, yoksa şiddetli olması mı turizm üzerinde daha etkilidir araştırmasını yapan Pizam ve Fleischer (2002) sonuç olarak eğer bir bölgede sıklıkla terör olayı yaşanıyor ise o bölgedeki turizmin daha az ama şiddetli yaşanan olaylara nazaran daha fazla etkilendiğini ortaya koymuşlardır. Bu haritaların gösterdiği üzere en fazla ölüm ve yaralanma sayısı İstanbul, Ankara ve Diyarbakır illerine aittir.

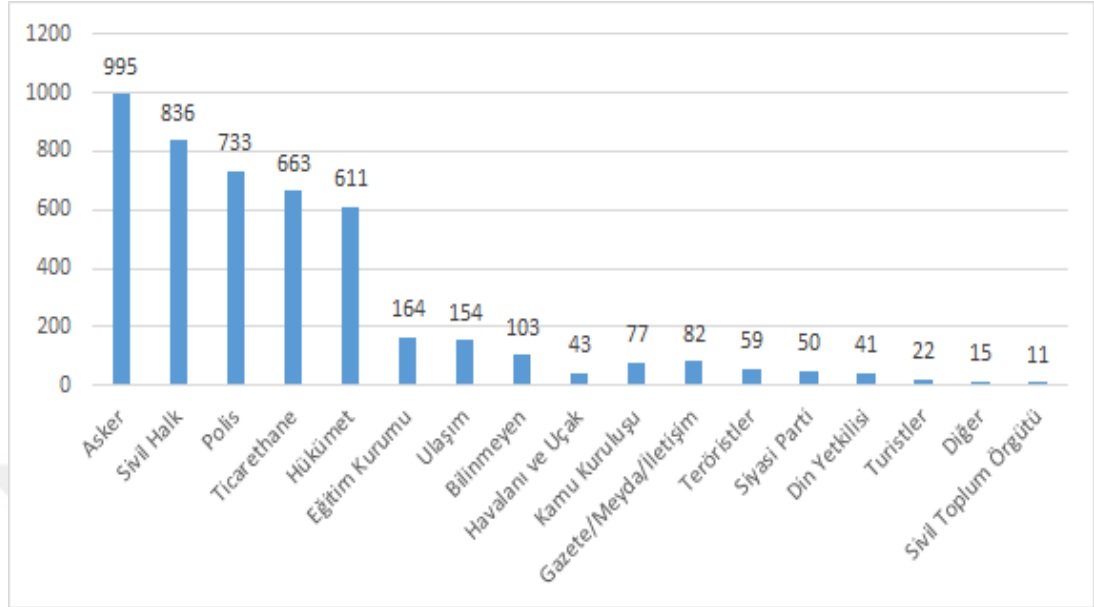
Şekil 26: Terör Olayları Sonucu Yaşanan Yaralanmaların Coğrafi Dağılımı

Bölgesel olarak bakıldığında Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgesinde hem geniş bir alanda hem de sıklıkla terör olayı yaşandığı görülmektedir. Serçek ve Serçek (2015) yaptıkları çalışma ile bölgenin sahip olduğu turizm potansiyelinin önündeki engelin terör olduğunun altını çizmişler, yaptıkları trend analizi ile ‘Çözüm Süreci’ döneminde artan turizm yatırımları, turist ve geceleme sayının sürecin bitmesi ile beklenen rakamlara ulaşamadığı sonucuna varmışlardır. TÜRSAB (2014) yayınladığı ‘Çözüm Süreci ve Bölgesel Turizm’ raporu ile Çözüm Süreci boyunca artan turist sayısı, tesis ve yatak sayısı, teşvik belgeleri, uçuş sayısı ve diğer önemli göstergelerin barış ve huzur ortamının getirdiği katkılar olarak göstermektedir. Bir bölgedeki terör olayı, savaş, salgın hastalıklar kısaca belirsizlik ve krizler sadece o bölgeye olan turist varışlarını etkilememektedir, bunun yanı sıra yapılan yatırımlar sonuçsuz kalmakta ve yeni yatırımlar da oluşmamaktadır.

Güneydoğu ve Doğu Anadolu’nun neredeyse tamamına yayılan terör olayları ile birlikte Ege, Marmara ve Akdeniz de olayların yaşandığı bölgeler olmuştur. Şekil 27’e bakıldığında yaşanan terör olaylarının hedefleri en fazla ‘asker’, ‘sivil halk’ ve ‘polis’ olmuştur. 663 olay sayısı ile ticarethaneler ise 4. sıradadır ancak ticarethanelerin türleri verilmemiştir. Terörizmin etkili olduğu ülkelerde teröristler ticarethaneleri ve ticaret yollarını hedef almaktadırlar (Nitsch and Schumacher, 2004:425). Turistler ise 22 olay sayısı ile en az hedef alınan gruptan biridir. Türkiye’nin en fazla turist çeken illerinden biri olan Antalya’da yaşanan terör olayı sayısı Kemer ve Alanya ile birlikte 24’tür.

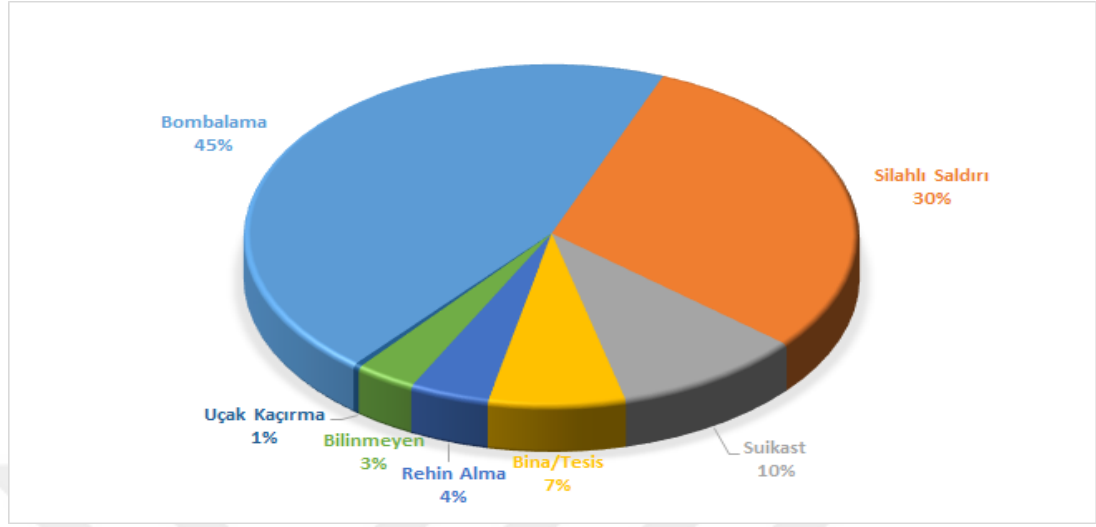
Şekil 27: Hedef Alınanların Dağılımı

Kaynak: Yazar tarafından GTD,2018'den derlenmiştir.

Şekil 27 tekrar incelendiği zaman büyük bir ayrım görülmektedir. ‘Asker, Sivil Halk, Polis, Ticarethane ve Hükümet’ toplam 3838 defa hedef alınmış ve bu tüm terör olaylarının %82,37’sini kapsamaktadır. Bu da Türkiye’nin yaşadığı terör olaylarının türü hakkında bize bilgiler vermektedir. Laqueur (1998) tarafından yapılan terör tanımına tekrar bakmak faydalı olacaktır, ‘Topluma panik yaymak amacıyla, devlet dışından şiddet veya şiddet tehdidinde bulunarak, görevde bulunanları zayıflatarak ve hatta yerlerinden ederek, politik değişimi sağlama eylemidir’. Türkiye’deki eylemlerin çoğunluğu ayrılıkçı-radikal bir örgüt olarak adlandırılan PKK tarafından asker-polis gibi devleti hedef alan eylemler gerçekleştirmektedir.

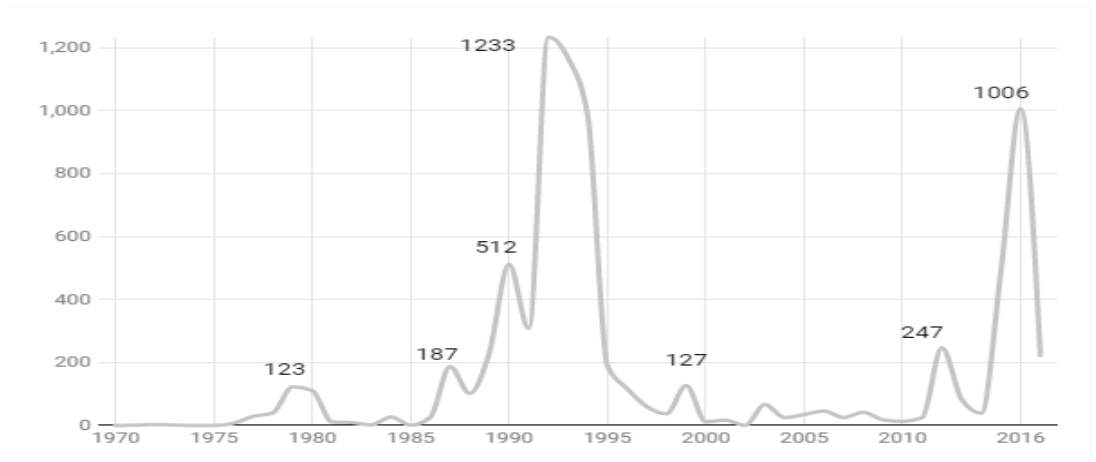
Şekil 28: Atak Türünün Dağılımı

Kaynak: Yazar tarafından GTD,2018'den derlenmiştir.

Şekil 28'de görüleceği üzere yapılan saldırıların dağılımında en fazla yeri bombalama ve silahlı saldırı kaplamakta suikastler ise üçüncü tür olarak dağılım göstermektedir. Martin ve Gu (1992) uçak kaçırma olaylarının gelen turist sayısı üzerinde etkili olduğunu belirtmiştir ancak Türkiye'de yaşanan uçak kaçırma vakası tüm eylemler içerisinde sadece %1 olarak kalmıştır. Bina ve tesislere gerçekleştirilen saldırılar tüm olaylar içerisinde %7 iken rehin alma %4'tür. Eylem türü bilinmeyen %3 civarında seyretmektedir.

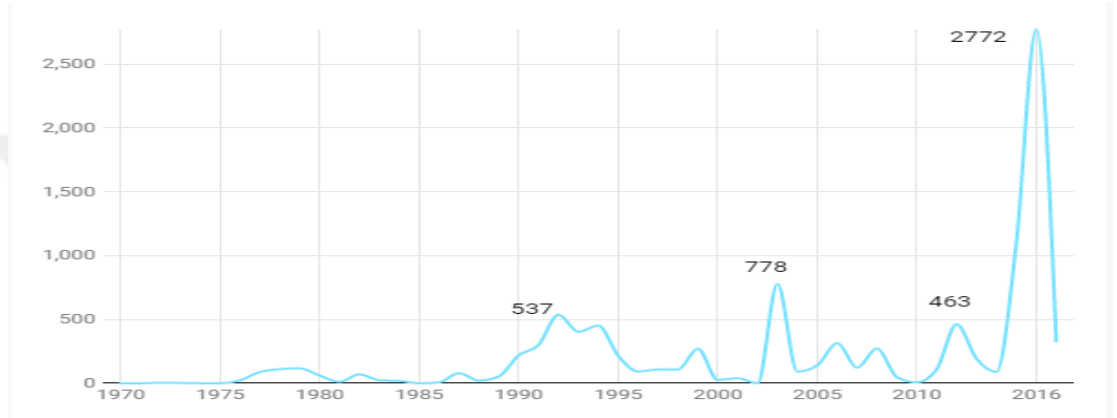
Şekil 29: Ölüm sayısı

Kaynak: Yazar tarafından GTD,2018'den derlenmiştir.

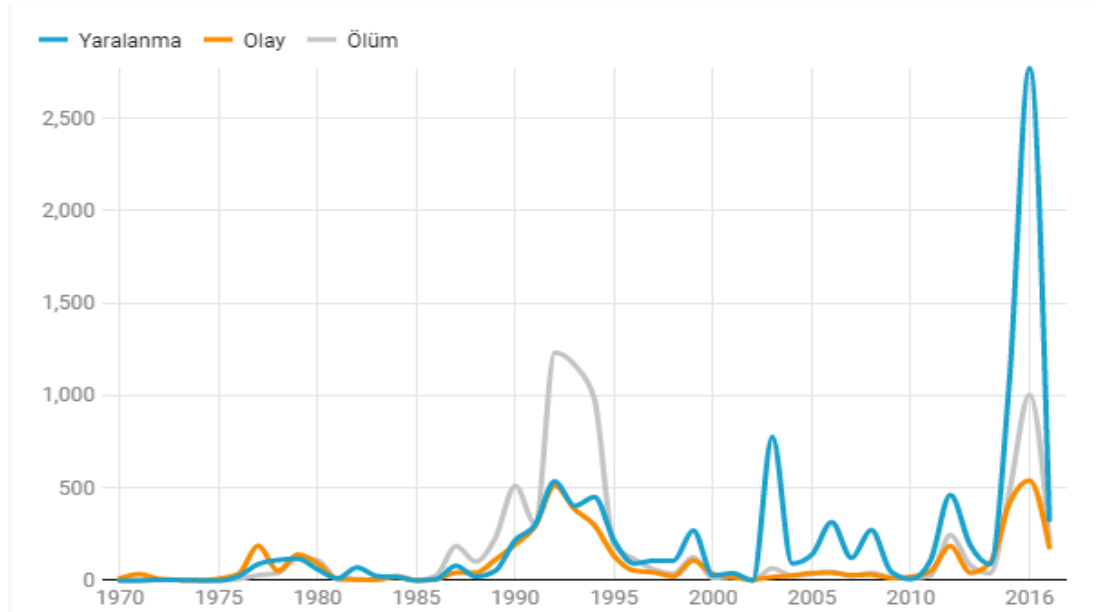
Olay sayısı, ölüm ve yaralanma sayısının birlikte incelendiği Şekil 29’da 1990-1995 arası yaşanan olay sayısı ile 2014-2016 arası yaşanan olay sayısı benzer olsa da ölüm ve yaralanma sayısı 1990’larda daha fazla gerçekleşmiştir. Bu terör olaylarının yapısı ve kimin tarafından gerçekleştirildiğine bağlı olarak değişmektedir.

Şekil 30 : Yaralanma Sayısı

Kaynak: Yazar tarafından GTD,2018’den derlenmiştir.

Şekil 31: Terör Olaylarının, Ölüm ve Yaralanma İlişkisinin Sayısal Gösterimi

Kaynak:Yazar tarafından GTD,2018’den derlenmiştir.

4.2 BETİMLEYİCİ İSTATİSTİKLER

Bu bölümde verilerin betimleyici istatistikleri, korelasyon göstergeleri ve regresyon analizi çıktıları sunulmuştur. Tüm çıktılar yazar tarafından STATA 14.2 programı kullanılarak hazırlanmış ve tablolaştırılmıştır.

1990-2017 arasındaki değişkenlerin betimleyici istatistikleri Tablo 11’de gösterilmiştir. Terör veri seti GTD tarafından 1993 senesi sadece kümülatif olarak sunulmaktadır bu yüzden gözlem sayısı 12 eksik olarak 324’tür. Google Trends verileri ise 2004 yılından itibaren sunulduğu için 168 gözleme sahiptir.

Tablo 11: 1990-2017 Değişkenler Betimleyici İstatistikler

<u>Değişkenler</u>	<u>Gözlem</u>	<u>Ortalama</u>	<u>Std. Sapma</u>	<u>Minimum</u>	<u>Maksimum</u>
Terör Sayısı	324	10.38272	16.70714	0	128
Ölüm Sayısı	324	17.76543	37.28587	0	234
Yaralanma Sayısı	324	26.56173	71.65025	0	752
İstanbul	324	2.478395	4.813825	0	43
Ankara	324	.367284	1.060541	0	11
Diyarbakır	324	.3703704	.8998719	0	6
Google Trends	168	13.26786	14.98841	0	100
Dolar	336	1165174	983239.4	2328.56	38880000
Gelen Turist	336	1537499	1237134	115058	5480502

1990-2017 yılları arasındaki korelasyon göstergeleri Tablo 12’de incelendiğinde “Terör Sayısı, Ölüm Sayısı ve Yaralanma Sayısı” değişkenlerinin birbirleri arasında yüksek korelasyon bulunmaktadır.

İstanbul ve Diyarbakır değişkeninin Terör, Ölüm ve Yaralanma değişkenleri arasında korelasyon göstergeleri Ankara değişkeninden yüksektir. Ankara ise Ölüm sayısı olarak Terör ve Yaralanma Sayısında fark görülmektedir.

Dolar değişkeninin diğer değişkenlerle arasındaki ilişki stabil iken İstanbul ve Google Trends değişkenlerinde farklılık göstermektedir. Bu çalışmanın sonuçlarında da ortaya çıkan bulguları destekler nitelikte olup, dolar kurunun TL karşısında değer kazanması turistler için cezbedici hâle gelmesine ve ‘Türkiye’nin güvenli olup olmadığı’ sorusuna itmektedir.

Gelen turist değişkeninin korelasyon kat sayısının en yüksek olduğu değişkenler Terör ve Google Trends değişkenleridir. Gelen turist sayısının terör olaylarından etkilenmediği, Google aramalarından ise pozitif olarak etkilendiği yorumu yapılabilmektedir.

Gelen turist sayısını en çok İstanbul’da yaşanan terör olaylarının etkilediği göz yorumu korelasyon göstergelerinde görülmektedir.

Tablo 12: 1990-2017 Yılları Arasında Korelasyon Göstergeleri

Değişkenler	Terör Sayısı	Ölüm Sayısı	Yaralanma Sayısı	İstanbul	Ankara	Diyarbakır	Google Trends	Dolar	Gelen Turist
Terör Sayısı	1.0000								
Ölüm Sayısı	0.8216	1.0000							
Yaralanma Sayısı	0.7143	0.8644	1.0000						
İstanbul	0.5556	0.4704	0.3114	1.0000					
Ankara	0.2119	0.4517	0.1469	0.2899	1.0000				
Diyarbakır	0.6815	0.4691	0.4335	0.5084	0.0203	1.0000			
Google Trends	0.6262	0.6341	0.5040	0.3915	0.4331	0.5267	1.0000		
Dolar	0.5656	0.5301	0.4494	0.2914	0.1547	0.4422	0.6771	1.0000	
Gelen Turist	0.3111	0.2031	0.1287	0.0080	0.0566	0.1688	0.2586	0.1921	1.0000

Tablo 13’te 1990-2000 yılları arasındaki betimleyici istatistikler görülmektedir. Terörizm verilerinde 1993 yılının eksik olması nedeniyle gözlem sayısı 12 birim eksiktir. 1990-2000 arası en çok ölümün yaşandığı dönemdir. Maksimum göstergesinde de görülebileceği üzere bir ay içerisinde ölüm sayısı 234’e kadar çıkmıştır.

Tablo 13: 1990-2000 Yılları Arasında Betimleyici İstatistikler

<u>Değişkenler</u>	<u>Gözlen</u>	<u>Ortalama</u>	<u>Std. Sapma.</u>	<u>Minimum</u>	<u>Maksimum</u>
Terör Sayısı	108	15.75926	17.39528	0	92
Ölüm Sayısı	108	32.83333	49.63596	0	234
Yaralanma Sayısı	108	21.40741	24.84834	0	134
İstanbul	108	5.509259	7.091518	0	43
Ankara	108	.6759259	1.317238	0	6
Diyarbakır	108	.4259259	.8668743	0	4
Dolar	120	100893.7	133712.5	2328.56	525837.1
Gelen Turist	120	620204.3	306567.1	115058	1460075

Tablo 14 incelendiğinde Terör-Ölüm değişkenlerin arasındaki ilişki yüksek kat sayıya sahipken Yaralanma Sayısı değişkeninde düşüş gözlemlenmiştir. Bu dönemde gerçekleşen terör olaylarının daha şiddetli ve ölüm ile sonuçlanması yüksek olduğu bilinmektedir. Yine bu dönemde İstanbul'un Terör ile korelasyon kat sayısı yüksektir. Dolar değişkenin bu dönemde tüm terörizm değişkenleriyle negatif ilişki içerisinde olduğu gözlemlenmektedir.

Gelen turist sayısı değişkeninin Terör-İstanbul-Ankara ve Diyarbakır değişkenleriyle arasında negatif yönde düşük korelasyon gözlemlenmiştir. Dolar ile düşük ölüm sayısı ile çok düşük pozitif korelasyon gözlemlenmiştir.

Tablo 14: 1990-2000 Yılları Arasında Korelasyon Göstergeleri

Değişkenler	Terör Sayısı	Ölüm Sayısı	Yaralanma Sayısı	İstanbul	Ankara	Diyarbakır	Dolar	Gelen Turist
Terör Sayısı	1.0000							
Ölüm Sayısı	0.7354	1.0000						
Yaralanma Sayısı	0.5658	0.5514	1.0000					
İstanbul	0.8391	0.3620	0.3834	1.0000				
Ankara	0.5427	0.2993	0.1937	0.5071	1.0000			
Diyarbakır	0.4345	0.3646	0.4665	0.2776	0.1629	1.0000		
Dolar	-0.4061	-0.3593	-0.1716	-0.2981	-0.2682	-0.2715	1.0000	
Gelen Turist	-0.1307	0.0005	0.0017	-0.2019	-0.2246	-0.1985	0.2307	1.0000

Tablo 15, 2000-2010 yılları arasındaki değişkenlerin betimleyici istatistikleri bulunmaktadır. Bu dönemde terörizm hem nicelikel olarak düşmüş hem de şiddeti azalmıştır. Bu dönemde en fazla yaralanma yaşanan terör olayların tanıklık edilmiş ve bir aylık süreçte en fazla 752 yaralanma yaşanmıştır.

Tablo 15: 2000-2010 Yılları Arasında Betimleyici İstatistikler

Değişkenler	Gözlem	Ortalama	Std. Sapma	Minimum	Maksimum
Terör Sayısı	120	1.875	2.335558	0	15
Ölüm Sayısı	120	1.783333	5.61538	0	54
Yaralanma Sayısı	120	12.80833	69.92112	0	752
İstanbul	120	.7333333	1.228057	0	6
Ankara	120	.125	.3793515	0	2
Diyarbakır	120	.0833333	.2775443	0	1
Google Trends	72	3.875	2.872588	0	15
Dolar	120	1318345	282648	543878.1	1700000
Gelen Turist	120	1537909	949880.4	306597	4343025

Tablo 16, değişkenlerin 2000-2010 yılları arasında değişkenlerin korelasyon göstergelerini ifade etmektedir. Terör değişkeninin, Yaralanma ve Ölüm Sayısı değişkenlerinin aralarındaki korelasyon kat sayısı bu dönemde yükselmiştir

Gelen turist sayısının korelasyon göstergeleri İstanbul ve Google Trends değişkenleri için negatif olarak çıkmıştır. Dolar değişkeninin terör verileri değişkenleri ile negatif, Google Trends değişkeni ile pozitif ancak düşük korelasyona sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 16: 2000-2010 Yılları Arasında Korelasyon Göstergeleri

Değişkenler	Terör Sayısı	Ölüm Sayısı	Yaralanma Sayısı	İstanbul	Ankara	Diyarbakır	Google Trends	Dolar	Gelen Turist
Terör Sayısı	1.0000								
Ölüm Sayısı	0.8430	1.0000							
Yaralanma Sayısı	0.6794	0.5330	1.0000						
İstanbul	0.3438	0.2449	0.2270	1.0000					
Ankara	0.3625	0.3894	0.1033	0.1385	1.0000				
Diyarbakır	0.4723	0.4812	0.2955	0.2965	0.0309	1.0000			
Google Trends	0.1586	0.0750	0.0929	0.1264	0.0135	-0.0396	1.0000		
Dolar	-0.0890	-0.0752	-0.0836	-0.0163	0.1460	-0.1423	0.1912	1.0000	
Gelen Turist	0.2427	0.2667	0.0738	-0.0300	0.0971	0.0711	-0.0709	-0.0159	1.000

Tablo 17’de değişkenlerin 2010-2017 yılları arasındaki betimleyici istatistikleri görülmektedir. Bu dönem Türkiye’nin en fazla yaralanma sayısına sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 17: 2010-2017 Değişkenler Betimleyici İstatistikler

<u>Değişkenler</u>	<u>Gözlem</u>	<u>Ortalama</u>	<u>Std. Sap.</u>	<u>Minimum</u>	<u>Maksimum</u>
Terör Sayısı	96	14.96875	21.35044	0	128
Ölüm Sayısı	96	20.79167	36.36422	0	168
Yaralanma Sayısı	96	49.55208	99.15653	0	645
İstanbul	96	1.25	2.10763	0	11
Ankara	96	.3229167	1.226847	0	11
Diyarbakır	96	.6666667	1.270447	0	6
Google Trends	96	20.3125	16.48432	0	100
Dolar	96	2304063	717987.8	1420000	3880000
Gelen Turist	96	2683604	1326213	809974	5480502

2000-2010 yılları arasında ne fazla 752 olan sayı bir gözlemde en fazla 645 olsa dahi Şekil 22’de bu dönemde yaralanma sayısının kümülatif olarak çok daha fazla olduğu görülmektedir. Google Trends verilerinin maksimum seviyesi bu aralıkta 100 puan seviyesine yükselmiştir.

Tablo 18: 2010-2017 Korelasyon Göstergeleri

<u>Değişkenler</u>	<u>Terör Sayısı</u>	<u>Ölüm Sayısı</u>	<u>Yaralanma Sayısı</u>	<u>İstanbul</u>	<u>Ankara</u>	<u>Diyarbakır</u>	<u>Google Trends</u>	<u>Dolar</u>	<u>Gelen Turist</u>
Terör Sayısı	1.0000								
Ölüm Sayısı	0.7979	1.0000							
Yaralanma Sayısı	0.6925	0.8631	1.0000						
İstanbul	0.5464	0.4539	0.2790	1.0000					
Ankara	0.1865	0.4557	0.1279	0.2901	1.0000				
Diyarbakır	0.6527	0.4166	0.3930	0.4953	-0.0113	1.0000			
Google Trends	0.5516	0.5830	0.4609	0.3534	0.4759	0.4770	1.0000		
Dolar	0.4695	0.4493	0.3989	0.2223	0.1173	0.3672	0.5176	1.0000	
Gelen Turist	0.2477	0.1191	0.0557	-0.0741	0.0139	0.0963	0.1376	-0.0155	1.0000

Tablo 18’de 2010-2017 yılları arasında değişkenlerin korelasyon göstergeleri gösterilmiştir. Bu dönemde Terör Sayısı değişkeninin diğer dönemlerde olduğu gibi Ölüm ve Yaralanma ile arasındaki korelasyon yüksek çıkmıştır. Diyarbakır

değişkeninin korelasyon kat sayısı diğer dönemlere göre artmıştır. Ankara değişkeninde diğer değişkenlerle arasındaki ilişki diğer dönemlere göre belirli bir azalma bulunmaktadır.

Google Trends değişkeninin bu dönemde korelasyon kat sayısı en yüksek değerlere ulaşmıştır. Terör Olayı, Ölüm Sayısı ve Yaralanma Sayısı ile arasındaki korelasyonun yüksek olduğu görülmektedir.

Dolar değişkeninin bu dönemde İstanbul, Ankara ve Diyarbakır ile korelasyon göstergeleri diğer değişkenlerden düşük çıkmıştır.

4.2 BULGULAR

Çalışmada veri seti Türkiye Barolar Birliği'nin (TBB, 2006) raporunda olduğu gibi 3 farklı döneme ayrılarak regresyon analizine tabi tutulmuş ayrıca tüm veri seti de analiz edilmiştir. Bu dönemler -1990-2000, -2000-2010, -2010-2017, -1990-2017 olarak belirlenmiştir.

Tablo 19-20-21 ve 22'de soldan sağa doğru sıralanmış rakamların her biri ayrı modelleri ifade etmektedir. 1990-2017 yılları arasında 10 model; 1990-2000 yılları arasında 8 model; 2000-2010 yılları arasında 7 model ve 2010-2017 yılları arasında 9 farklı model bulunmaktadır. Her dönemin ilk modeli Gelen Turist Sayısı ile Terör Sayısı arasındaki regresyon ilişkisi ile başlamakta ve ikinci modelde diğer bağımsız değişkenler eklenmiştir. Her modelde farklı bağımsız değişkenler kullanılarak Gelen Turist Sayısı üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Bu modellerin sonuncusu en uygun olanı ifade etmektedir.

Tablo 19'da görüldüğü üzere yapılan analiz sonrası Türkiye'de 1990'dan 2017'e kadar terörizm ve buna bağlı ölümler artış göstermiş, bu artış gelen turist sayısı üzerinde negatif bir etki göstermemiştir. Ancak terör olayları dolayısıyla da ölüm ve yaralanmalar İstanbul'da yaşandığı takdirde Gelen Turist sayısı üzerinde anlamlı bir negatif etkiye sahip olmuştur. Google Trends verileri ile Gelen Turist sayısı arasındaki anlamlı pozitif ilişki, turistlerin bir ülkeyi ziyaret etmeden önce o ülke hakkında araştırma yaptığı ve 'güvenli olup olmadığını' öğrenmeye istekli oldukları şeklinde yorumlanmaktadır. Kukla değişken olarak kullanılan 15 Temmuz Darbe Girişimi ve 2015 Rus Uçağı sonrası yaşanan siyasi kriz anlamlı ve negatif ilişki içindedir. Bu sonuçlar doğrultusunda Rusya ve Türkiye arasında yaşanan siyasi krizin Türkiye'de yaşanan iç krizden gelen turist sayısı açısından daha etkili olduğunu göstermektedir.

Tablo 20'de yapılan analizler sonrasında terörizmin, aktif olduğu dönem ve yapısı itibarıyla İstanbul, Ankara ve Diyarbakır'da gelen turist sayısı üzerinde negatif bir etkiye sahiptir. Bu dönemde terörizm en çok ölümün yaşandığı dönemlerini yaşarken gelen turist sayısı da artış göstermiştir. Özellikle de dolar kurunun Türk Lirası karşısında değer kazanması bu koşullar altında etkili bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. 1990-2000 yılları arasında İstanbul-Ankara-Diyarbakır illerinde yaşanan terör olayları gelen turist sayısı üzerinde negatif ve anlamlı bir

etkiye sahip olmasıyla beraber dolar kurunun TL karşısında değer kazanması gelen turist sayısı üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 21’de analiz edilen dönem boyunca da terörizm ile gelen turist sayısı anlamlı bir şekilde seyir göstermiş ancak terörizmin gerçekleştiği şehir İstanbul olduğu takdirde negatif yönde etkilendiği ortaya çıkmış bunun yanında dolar kuru yine önemli bir yer tutmuş ve pozitif yönde anlamlı bir etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yaralanma sayısının gelen turist sayısı üzerinde anlamlı ve negatif bir etkisi model içerisinde geçerliliğini kaybetmiştir. 1990-2000 yılları arasında negatif etkiye sahip olan Ankara ve Diyarbakır değişen terörizm yapısıyla beraber gelen turist sayısı üzerindeki negatif etkisini kaybetmiştir. Yıllar içinde artış gösteren terör sayısı ve döviz kuru turist sayısı ile anlamlı bir pozitif ilişki içerisinde buna göre, turistlerin ucuz olan bölgelere yaptıkları seyahatlerde riske katlandıklarını göstermektedir.

Tablo 22’de ele alınan 2010-2017 arasındaki dönemde 2013 yılında ‘Çözüm Süreci’ yaşanmış Serçek ve Serçek (2015) ve TÜRSAB (2014) bu sürecin Güneydoğu Bölgesi turizmine olan pozitif etkisini araştırmalarında ortaya koymuşlardır. Yine bu dönemde terör olayı artarken gelen turist sayısı artmış ve İstanbul, Rus Uçak krizi ve 15 Temmuz Darbe Girişimi gelen turist sayısı üzerinde negatif bir etkiye sahip olmuştur.

Yaşanan terör olayları, bütün dönemlerde gelen turist sayısı ile pozitif ve anlamlı bir seyir göstermiştir. Google Trends verilerinin 1990-2017 yılları arasında pozitif ve anlamlı sonuçlar vermesi, turistlerin tatil yapacağı yeri seçmeden önce veya seçtiği bölgeyle ilgili olan gelişmeleri internet üzerinden takip ettiği sonucunu güçlendirmektedir. Dolar kurunun TL karşısında değer kazanması, turistlerin ucuz bölgelerde tatil için terör riskini göze alması noktasında önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir.

Şehirlere göre anlamlı bulgular dönemlere göre değişmiştir, Ankara ve Diyarbakır 1990-2000 yılları arasında anlamlı negatif etkiye sahiptir ancak İstanbul ise her dönemde turist sayısının kırılabilirliği için önemli bir yer tutmaktadır. Kukla değişken olarak test edilen Rus Uçak krizi ve 15 Temmuz Darbe Girişimi negatif yönde anlamlıdır, ancak Rus Uçak krizinin etkisi Darbe girişiminden daha fazla olmuştur.

Tablo 19: 1990-2017 Yılları Arası Regresyon Sonuçları

Değişkenler	Gelen Turist									
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
Terör Sayısı	6642.037 (0.109)		21151.01** (0.001)	18191.58* (0.005)	57359.3** (0.000)	26737.11** (0.000)	37488.28 ** (0.000)	39613.04** (0.000)	39569.72** (0.000)	35408.71** (0.000)
Ölüm Sayısı			-8495.80** (0.003)	-10000.93** (0.001)	-11740.** (0.000)	-5398.684* (0.023)	-9166.797 (0.108)	-5965.99 (0.280)	-3887.605 (0.488)	
Yaralanma Sayısı				2601.315* (0.020)	168.9632 (0.872)					
İstanbul					-157355.** (0.000)	-69831.98** (0.000)	-179229.5** (0.005)	-140506.6* (0.024)	-151894.4* (0.015)	-152300* (0.014)
Ankara					22097.52 (0.741)					
Diyarbakır					-82329.2 (0.344)					
Google Trends		21751.7** (0.001)					13798.84 (0.089)	20753.59** (0.010)	24782.41** (0.003)	23914.48** (0.004)
Dolar						.6045787** (0.000)				
Rus Uçacı								-1856781** (0.000)	-2093921** (0.000)	-2162088** (0.000)
Darbe									-562876.3 (0.079)	-609548.9 (0.052)
Constant	1505417	2049749	1505706	1494077	1595292	835472.3	2085764	1996525	2000980	2011716
Gözlem Sayısı	324	168	324	324	324	324	168	168	168	168
F stat.	2.58 (0.1090)	11.89 (0.0007)	5.79 (0.0034)	5.72 (0.0008)	16.91 (0.0000)	52.36 (0.0000)	7.69 (0.0000)	9.69 (0.0000)	8.70 (0.0000)	10.37 (0.0000)
Adj. R ²	0.0049	0.0612	0.0288	0.0420	0.2281	0.3888	0.1380	0.2064	0.2166	0.2191

*0.05 düzeyinde anlamlı

**0.01 düzeyinde anlamlı

Tablo 20: 1990-2000 Yılları Arası Regresyon Sonuçları

Değişkenler	Gelen Turist							
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
Terör Olayı	-2361.758 (0.178)	-5159.813 (0.0469)	-5624.65 (0.038)		6196.164 (0.334)		6751.466 (0.053)	8225.612* (0.021)
Ölüm Sayısı		1333.36 (0.139)	1195.833 (0.199)		-235.1696 (0.849)			
Yaralanma Sayısı			932.2438 (0.541)		1553.852 (0.318)			
İstanbul					-15371.41 (0.153)	-3502.399 (0.482)	676485.8 (0.052)	-16241.16* (0.036)
Ankara					-48879.17 (0.075)	-38169.85 (0.145)	-51667.57 (0.055)	-47521.19 (0.074)
Diyarbakır					-94838.53* (0.019)	-54545.92 (0.127)	-83646.55* (0.030)	-75712.92* (0.048)
Dolar				.5454996 ** (0.009)				.4488118 (0.056)
Constant	666144.3	666461	658345	565166.8	663853.2	697252.9	676485.8	603374.3
Gözlem Sayısı	108	108	108	120	108	108	108	108
F stat	1.84 (0.1775)	2.04 (0.1348)	1.48 (0.2245)	7.08 (0.0089)	2.37 (0.0351)	3.09 (0.0305)	3.33 (0.0131)	3.49 (0.0060)
Adj R ²	0.0078	0.0191	0.0133	0.0486	0.0712	0.0553	0.0802	0.1040

*0.05düzeyinde anlamlı

**0.01 düzeyinde anlamlı

Tablo 21: 2000-2010 Regresyon Sonuçları

Değişkenler	Gelen Turist						
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
Terör Olayı	50015.2 (0.181)	1472.329 (0.976)				142276.8** (0.001)	138649.3** (0.001)
Ölüm Sayısı		83030.18 (0.061)					
Yaralanma Sayısı		-6476.731* (0.043)				-664.5097 (0.592)	
İstanbul			-188547.4 ** (0.009)			-256298.1** (0.002)	-265052.3** (0.001)
Ankara			147064.8 (0.515)				
Diyarbakır			309079.2 (0.326)				
Google Trends					-24652.26 (0.567)		
Dolar				.7186855 * (0.019)	-.0201892 (0.984)	.6170494* (0.050)	.5880445 (0.057)
Constant	1444130	1470034	1632037	590433.3	2001584	654119	697067.5
Gözlem Sayısı	120	120	120	120	72	120	120
F stat	1.81 (0.1809)	2.01 (0.1162)	2.60 (0.0555)	5.66 (0.0190)	0.17 (0.8401)	5.46 (0.0005)	7.22 (0.0002)
Adj R ²	0.0068	0.0249	0.0388	0.0376	-0.0238	0.1303	0.1356

*0.05 düzeyinde anlamlı

** 0.01 düzeyinde anlamlı

Tablo 22: 2010-2017 Yıllarını Kapsayan Regresyon Sonuçları

Değişkenler	GelenTurist								
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
Terör Olayı	15385.14* (0.015)	26220.72* (0.012)			35340.16** (0.001)	39255.39** (0.000)	37816.29** (0.000)	43622.41** (0.000)	38431.72** (0.000)
Ölüm Sayısı		-1930.313 (0.823)			-7354.599 (0.213)				
Yaralanma Sayısı		-2553.563 (0.336)				-3841.87* (0.034)	-3980.803* (0.031)	-2948.421 (0.094)	
İstanbul			-119075.7 (0.135)		-184651.6* (0.013)	-213487.9** (0.004)	-217258.5** (0.004)	-166960.6* (0.021)	-153569.5* (0.030)
Ankara			76674.88 (0.517)						
Diyarbakır			199228.2 (0.115)						
Google Trends				27112.46** (0.010)			4905.471 (0.601)		
Dolar				.0863009 (0.815)					
Rus Uçacı				-1677853** (0.003)				-1464603** (0.004)	-1684574** (0.001)
Darbe				-578354.5 (0.346)					-1030241 (0.052)
Constant	2453308	2457781	2674870	2613435	2538335	2553232	2486729	2522739	2522610
Gözlem Sayısı	96	96	96	96	96	96	96	96	96
F stat	6.14 (0.0150)	2.94 (0.0371)	1.06 (0.3703)	3.08 (0.0211)	4.94 (0.0032)	6.09 (0.0008)	4.60 (0.0020)	7.21 (0.0000)	7.53 (0.0000)
Adj R ²	0.0514	0.0579	0.0019	0.0805	0.1106	0.1385	0.1316	0.2072	0.2156

*0.05 düzeyinde anlamlı

**0.01 düzeyinde anlamlı

SONUÇ VE TARTIŞMA

Sanayi devrimi sonrası artan refah seviyesi ile beraber post-modern sosyal yaşam içerisinde boş zaman aktivitelerini içeren ‘tatil’ kavramı; turizm hareketliliği ile özdeşleşmiştir. Makineleşme, çalışma saatlerindeki azalma, seyahat araçlarının gelişmesi ve turizm sektöründeki arz artışı uluslararası turizmi daha da artırmış ve Dünya Turizm Örgütü, Dünya Turizm ve Seyahat Konseyi ve Dünya Bankası gibi kurum ve kuruluşlar tarafından yayımlanan raporlarda da önümüzdeki 10 sene içerisinde daha da artış göstereceği belirtilmektedir. Türkiye de uzun yıllardır yaptığı yatırımlar ve yasal düzenlemeler ile turizm gelirini yıldan yıla artırmış ve önümüzdeki yıllarda da olumlu beklentiler sürmektedir.

Literatürde çok çeşitli veri setleri ve analiz modelleri ile yapılan çalışmalar bulunmasına karşın Türkiye turizmi üzerinde terörizmin etkisini analiz eden kısıtlı çalışma bulunmaktadır. Araştırmacılar terörizmin etkilerini anlamlandırarak yeni çalışmalar için alan açmışlardır.

Dört bölümden oluşan bu çalışmanın birinci bölümünde kuramsal çerçeveyi oluşturan algılanan risk ve tüketici davranışı teorisine değinilmiş, terörizm kavramsal olarak incelenmiştir. Birinci bölümün devamında turizmin küresel olarak değişimi istatistikler aracılığıyla gösterilmiştir. İkinci bölümde literatürde bulunan terörizmin turizm ekonomisi üzerindeki etkilerini inceleyen çalışmaların özeti verilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde bir kriz olarak değerlendirilen terörizmin Türkiye özelinde olan etkilerini araştırmak için kullanılan veri seti ve yöntem açıklanmıştır. 1990-2017 yılları arasındaki aylık verilerden oluşan ‘yaşanan terör olayı sayısı, terör olayı sonucu yaşanan ölüm ve yaralanma sayısı, terör olayının il bazında konumu, Google sitesi üzerinde yapılan “Türkiye güvenli mi” aramasının verileri, dolar alış kuru verileri ve kukla değişken olarak Rusya Uçak Krizi ve 15 Temmuz Darbe Girişimi verileri’ bağımsız değişken olarak kullanılmıştır. Son bölümde ise bağımsız değişkenlerin ‘gelen turist sayısı’ üzerindeki etkileri En Küçük Kareler regresyon yöntemi ile incelenmiştir.

1990-2017 arasındaki dönem TBB (2006) raporu göz önünde bulundurularak 3 farklı döneme bölünmüş ve bu dönemler 1990-2000, 2000-2010, 2010-2017 olarak ayrı ayrı incelenmiş ayrıca tüm dönem 1990-2017 de incelenerek 4 farklı çalışma yapılmıştır.

Bulgular göstermektedir ki tüm dönemlerde terör sayısı ile gelen turist sayısı arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Bu da yıllar içinde terör olayı artsa bile Türkiye'ye gelen turist sayısındaki artışı engelleyemediği ortaya çıkmıştır. Bunun yanı sıra diğer bulgular;

1990-2000 arasında, İstanbul, Ankara ve Diyarbakır'daki yaşanan terör olayları anlamlı negatif bir etkiye sahip iken dolar kurundaki artış pozitif yönde anlamlı bir etkiye sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Buradaki sonuçlar bize turistlerin ucuz tatil yapma isteğinin algılanan risklerin önüne geçtiğini göstermektedir.

2000-2010 arasında, bu dönemde Ankara ve Diyarbakır negatif etkisini yitirmiştir. İstanbul negatif etkisini, Dolar kuru da pozitif etkisini sürdürmüştür.

2010-2017 arasında, 2013 yılında başlayan Çözüm Süreci bölge ve ülke turizmine olumlu yansımıştır. Ancak İstanbul'da yaşanan terör olayları, Rus Uçak Krizi ve 15 Temmuz Darbe Girişimi negatif etkisini yüksek bir şekilde ortaya koymaktadır.

1990-2017 dönemini kapsayan bulgular yıllar içinde terör olayı, ölüm ve yaralanma sayısı artmış ancak gelen turist sayısını etkilememiştir. İstanbul'da yaşanan bir terör olayı olduğu zaman doğrudan gelen turist sayısını etkilemektedir. Bu noktada uluslararası basına yansıyan haberlerin büyük oranda etkisinin olduğu araştırılabilir nitekim Google'da yapılan 'Türkiye güvenli mi?' aramaları pozitif ve anlamlı çıkmıştır. 2015'de Rus Uçak Krizi ve 2016'da 15 Temmuz Darbe girişimi Türkiye' turizm gelirini 2008-2009 senelerine geriletmiş, gelen turist sayısını ise özellikle de 2016 senesinde 10 yıl geriye götürerek büyük bir kayıp yaşatmıştır.

Bu çalışmanın kısıtlılıkları şu şekildedir: veri setinin 1990-2017 yılları arasındaki dönemi kapsaması, toplam gelen turist sayısı üzerinden analizler yapılmış olması ve milliyetlerin araştırmaya dahil edilmemesidir.

Bu bilgiler ışığında politika yapıcılara öneri olarak, ülke imajının korunmasının turizm gelirlerini artırdığı yönündeki sonuçları dikkate değer bulabilir ve ülke içinde barış ortamının tahsisi ve diğer ülkelerle kriz yaşanmaması için gerekli tedbirleri almaları önerilmektedir. İstanbul'daki güvenlik açıklarının kapatılması ve herhangi bir olay yaşanmaması turizm faaliyetleri açısından önemlidir.

İnternet ve diğer medyaların kullanımının yaygın olduğu ve turistlerin tüketici tercihleri noktasında bir faktör olması sebebi ile medyada Türkiye imajının

korunması önem kazanmıştır. Bunun için gerekli yatırım yapılması ülke turizmi açısından pozitif etkiye sahip olabilecektir.

Yapılan bu çalışma ile Türkiye'ye gelecek olan turistlerin İstanbul'daki güvenliğine daha fazla önem verdiği katkısı sağlanmıştır, diğer ülkeler için yapılacak çalışmalar için de şehir şehir yaşanan terör olaylarını incelemek daha farklı sonuçlara ulaştırabileceği düşünülmektedir. Turistlerin Google aramalarına önem verdiği ve tercihleri noktasında etkilediği ortaya çıkmıştır bu yüzden Google verileri üzerinde yapılacak çalışmalar da önem kazanmış durumdadır. Dövizlerin TL karşısındaki değer kazanmaları turistlerin maliyet karşısında riski göz ardı ettiği sonucuna ulaştırmış olsa da ileriki dönemlerde turistler ile yapılacak çalışmalar geniş bilgi verecektir.

KAYNAKÇA

- Ağırman, E., Özcan, M., ve YILMAZ, Ö. (2014). Terörizmin Finansal Piyasalara Etkisi: Ampirik Bir Çalışma. *Journal of BRSA Banking & Financial Markets*, 8(2).
- Akıncı, M., ve Yılmaz, Ö. (2015). Bir Turizm Krizi Olarak Uluslararası Terörizm: Ülke Grupları İtibariyle Panel Veri Analizi. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (30), 51-76.
- Aktaş, C. (2011). Türkiye'nin Turizm Gelirini Etkileyen Değişkenler İçin En Uygun Regresyon Denkleminin Belirlenmesi. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 6(2), 163-174.
- Albayrak, A. S. (2008). Değişen Varyans Durumunda En Küçük Kareler Tekniğinin Alternatifi Ağırlıklı Regresyon Analizi Ve Bir Uygulama. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(2), 111-134.
- Altay, H., Ekinci, A., ve Peçe, M. A. (2013). Ortadoğu'da Terörün Ekonomik Etkileri: Türkiye, Mısır Ve Suudi Arabistan Üzerine Bir İnceleme, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (37).
- Aras, H. (2017). Türkiye’de Turizm Güvenliği Sorunu. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(1), 585-610
- Arana, J. E., ve León, C. J. (2008). The Impact Of Terrorism On Tourism Demand. *Annals Of Tourism Research*, 35(2), 299-315.
- Bangwayo-Skeete, P. F., ve Skeete, R. W. (2015). Can Google data improve the forecasting performance of tourist arrivals? Mixed-data sampling approach. *Tourism Management*, 46, 454-464.
- Bettman, J.R., (1972) Perceived Risk: a Measurement Methodology and Preliminary Findings, *Proceedings of the Third Annual Conference of the Association for Consumer Research*, eds. M. Venkatesan, Chicago, IL : Association for Consumer Research, 394-403.
- Bø, S., ve Wolff, K. (2019). A Terrible Future: Episodic Future Thinking And The Perceived Risk Of Terrorism. *Frontiers in Psychology*, 10, 2333.
- Bonham, C., Edmonds, C., ve Mak, J. (2006). The Impact Of 9/11 And Other Terrible Global Events On Tourism In The United States And Hawaii. *Journal of Travel Research*, 45(1), 99-110.
- Bozkurt, K., ve Bahar, O. (2015). Talep Şokları: Türk Turizm Sektörü İçin Bir Analiz. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 26(1), 29-41.

Bozkurt, K., Pekmezci, A. (2015). Turizm Talebi ve Döviz Kuru Şokları: Türk Turizm Sektörü İçin Ekonometrik Bir Analiz. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 10(2), 91-105.

Buigut, S. (2018). Effect Of Terrorism On Demand For Tourism İn Kenya: A Comparative Analysis. *Tourism and Hospitality Research*, 18(1), 28-37.

Can, B. K. (2018). Terör Riskine Yönelik Seyahat Uyarıları: Türkiye'ye En Fazla Turist Gönderen Ülkelerin Yaklaşımları. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 21-33.

Cohen, S. A., Prayag, G., & Moital, M. (2014). Consumer Behaviour İn Tourism: Concepts, Influences And Opportunities. *Current Issues In Tourism*, 17(10), 872-909.

ÇALLI, D. S. (2015) Uluslararası Seyahatlerin Tarihi Gelişimi Ve Son Seyahat Trendleri Doğrultusunda Türkiye'nin Konumu. *Turizm ve Araştırma Dergisi*, 4(1), 4-28.

Çelik, N., ve Karaçuka, M. (2017). Terör Saldırılarının Turizm Sektörü Üzerindeki Etkileri: Türkiye Örneğinde Ampirik Bir Analiz. *Ege Academic Review*, 17(3).

Cooper H.A., H. (2001). Terrorism: The Problem of Definition Revisited. *American Behavioral Scientist*, 44(6), 881–893.

Demir, Ş. Ş., & Kozak, M. (2011). *Turizmde Tüketici Davranışları Modelini Oluşturan Aşamalar Arasındaki İlişki*. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 22(1).

Derin-Güre, P. (2009). Does Terrorism Have Economic Roots? wp2009-001. *Boston University-Department of Economics*.

Derin-Güre, P. (2011). Separatist Terrorism And The Economic Conditions İn South-Eastern Turkey. *Defence and Peace Economics*, 22(4), 393-407.

Drakos, K., ve Kutun, A. M. (2003). Regional Effects Of Terrorism On Tourism İn Three Mediterranean Countries. *Journal of Conflict Resolution*, 47(5), 621-641.

Durmaz, Y. Bahar, R. ve Kurtlar, M. (2011). Kişisel Faktörlerin Tüketici Satın Alma Davranışlarına Etkisi Üzerine Bir Araştırma Akademik Yaklaşımlar Dergisi *Journal Of Academic Approaches* 2(1), 114-133

Emsen, Ö. S., ve Değer, M. K. (2004). Turizm Üzerine Terörizmin Etkileri: 1984-2001 Türkiye Deneyimi. *Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(7).

Enders, W., Sandler, T., ve Parise, G. F. (1992). An Econometric Analysis Of The Impact Of Terrorism On Tourism. *Kyklos*, 45(4), 531-554.

- Enders, W., Sandler, T. (2002). Patterns Of Transnational Terrorism, 1970–1999: Alternative Time-Series Estimates. *International Studies Quarterly*, 46(2), 145-165.
- Enders, W., Sandler, T. (1991). Causality Between Transnational Terrorism And Tourism: The Case Of Spain. *Studies in Conflict & Terrorism*, 14(1), 49-58.
- Enders, W., Sandler, T., ve Gaibullov, K. (2011). Domestic Versus Transnational Terrorism: Data, Decomposition, And Dynamics. *Journal of Peace Research*, 48(3), 319-337.
- Estrada, M. A. R., Park, D., ve Khan, A. (2018). The İmpact Of Terrorism On Economic Performance: The Case Of Turkey. *Economic Analysis and Policy*, 60, 78-88.
- Eyerman, J. (1998). Terrorism And Democratic States: Soft Targets Or Accessible Systems. *International Interactions*, 24(2), 151-170.
- Feridun, M. (2011). Impact Of Terrorism On Tourism In Turkey: Empirical Evidence From Turkey. *Applied Economics*, 43(24), 3349-3354.
- Goldman, O. S., ve Neubauer-Shani, M. (2017). Does International Tourism Affect Transnational Terrorism?. *Journal of Travel Research*, 56(4), 451-467.
- Gürsoy, D., & McCleary, K. W. (2004). An Integrative Model Of Tourists' Information Search Behavior. *Annals Of Tourism Research*, 31(2), 353-373.
- Güvenek, B., ve Alptekin, V. (2015). Turistlere Yönelik Terör Saldırılarının Turizme Etkisi Türkiye Üzerine Ampirik Bir Çalışma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Dergisi*, 17(1), 21-38.
- Gray, J. M., & Wilson, M. A. (2009). The Relative Risk Perception Of Travel Hazards. *Environment and Behavior*, 41(2), 185-204.
- Görmüş, Ş., ve Göçer, İ. (2010). Türkiye'ye Yönelik Turizm Talebini Etkileyen Faktörlerin Panel Veri Yöntemiyle Analiz Edilmesi. *Ulusal Turizm Kongresi*, 44-57.
- Isaac, R. K., & Velden, V. (2018). The German Source Market Perceptions: How Risky Is Turkey To Travel To? *International Journal of Tourism Cities*.
- Kanıt, R., ve Baykan, U. N. (2004). Bina Yaklaşık Maliyetinin Çoklu Doğrusal Regresyon ile Belirlenmesi. *Politeknik dergisi*, 7(4), 359-369.
- Kapuściński, G., ve Richards, B. (2016). News framing effects on destination risk perception. *Tourism Management*, 57, 234-244.
- Kar, M., Zorkirişçi, E., ve Yıldırım, M. (2004). Turizmin Ekonomiye Katkısı Üzerine Ampirik Bir Değerlendirme. *Akdeniz İİBF Dergisi*, 8, 87-112.

Karacasulu, N., ve Ovalı, Ş. (2004). Terör: Kavramsal Çeşitlilik. *Mülkiye Dergisi*, 28(243), 49-62.

Karber, P. A. (1971) Terrorism as Social Protest. Yayınlanmamış Tez.

Kırlar Can, B. (2018). Terör Riskine Yönelik Seyahat Uyarıları: Türkiye'ye En Fazla Turist Gönderen Ülkelerin Yaklaşımları, *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, Cilt.2, Sayı.2, ss.21-33.

King, A. (2010). The Effect Of 9/11 On Us Exports And Imports Of Tourism. *Defence and Peace Economics*, 21(5-6), 535-546.

LaFree, G., ve Dugan, L. (2007). Introducing The Global Terrorism Database. *Terrorism and Political Violence*, 19(2), 181-204.

Lanouar, C., ve Goaid, M. (2019). Tourism, Terrorism And Political Violence In Tunisia: Evidence From Markov-Switching Models. *Tourism Management*, 70, 404-418.

Laqueur, W. (1996). Postmodern Terrorism. *Foreign Affairs*, 24-36.

Llorca-Vivero, R. (2008). Terrorism and international tourism: New evidence. *Defence and Peace Economics*, 19(2), 169-188.

Liu, A., ve Pratt, S. (2017). Tourism's Vulnerability And Resilience To Terrorism. *Tourism Management*, 60, 404-417.

Maslow, A. H. (1943). A Theory Of Human Motivation. *Psychological Review*, 50(4), 370-396.

Monaghan, R. (2000). Single-Issue Terrorism: A Neglected Phenomenon?. *Studies in Conflict & Terrorism*, 23(4), 255-265.

Martin, T. L., ve Gu, Z. (1992). Terrorism, Seasonality, And International Air Tourist Arrivals In Central Florida: An Empirical Analysis. *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 1(1), 3-17.

Murat, S., ŞENER, S., ve Yilanci, V. (2013). İktisadi Krizler, Doğal Afetler, Terör Faaliyetleri Türkiye'ye Gelen Turistler Üzerinde Etkili mi?. *İktisat Fakültesi Mecmuası*, 63(1).

Mitchell, V. W., ve Vassos, V. (1998). Perceived risk and risk reduction in holiday purchases: A cross-cultural and gender analysis. *Journal of Euromarketing*, 6(3), 47-79.

Moutinho, L. (1987). Consumer Behaviour In Tourism. *European Journal Of Marketing*, 21(10), 5-44.

- Neagu, F. S. (2017, July). The Impact of the Terrorism On North African Tourism. *In Proceedings of the International Conference on Business Excellence* 11(1), 1081-1087.
- Neumayer, E., ve Plümper, T. (2016). Spatial Spill-Overs From Terrorism On Tourism: Western Victims In Islamic Destination Countries. *Public Choice*, 169(3-4), 195-206.
- Neumayer, E. (2004). The Impact Of Political Violence On Tourism: Dynamic Cross-National Estimation. *Journal Of Conflict Resolution*, 48(2), 259-281.
- Nitsch, V. ve Schumacher, D. (2004). Terrorism And International Trade: An Empirical Investigation. *European Journal of Political Economy*, 20(2), 423-433.
- Özcan, C. C., ve ÖZMEN, İ. (2016). Terör Ve Turizm İlişkisinin Karşılaştırmalı Bir Analizi: Ab Ve Mena Örneği. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(4), 69-83.
- Özerkmen, N. (2017). Terör, Terörizm ve Radikal İslamcı Terör. *DTCF Dergisi*, 44(2).
- Pizam, A., ve Fleischer, A. (2002). Severity Versus Frequency Of Acts Of Terrorism: Which Has A Larger Impact On Tourism Demand?. *Journal Of Travel Research*, 40(3), 337-339.
- Polat, Ö., ve Uslu, E. E. (2013). The Impact of Terrorism on Economy in Turkey. *Journal of Economic & Social Research*, 15(1).
- Rasheed, H., ve Tahir, M. (2012). FDI And Terrorism: Co-Integration & Granger Causality. *International Affairs and Global Strategy*, 4(0), 1-5.
- Radić, M. N., Dragičević, D., ve Sotošek, M. B. (2018). The Tourism-Led Terrorism Hypothesis—Evidence From Italy, Spain, UK, Germany And Turkey. *Journal of International Studies*, 11(2), 236-249.
- Reisinger, Y., ve Mavondo, F. (2005). Travel Anxiety And Intentions To Travel Internationally: Implications Of Travel Risk Perception. *Journal Of Travel Research*, 43(3), 212-225.
- Roselius, T. (1971). “Consumer Rankings of Risk Reduction Methods”, *Journal of Marketing*, 35(January), 56-61.
- Samitas, A., Asteriou, D., Polyzos, S., ve Kenourgios, D. (2018). Terrorist Incidents And Tourism Demand: Evidence From Greece. *Tourism Management Perspectives*, 25, 23-28.

Seabra, C., Abrantes, J. L., ve Kastenholz, E. (2014). The Influence Of Terrorism Risk Perception On Purchase Involvement And Safety Concern Of International Travellers. *Journal Of Marketing Management*, 30(9-10), 874-903.

Seddighi, M.W. Nuttall, A.L. Theocharous H.R. (2001). Does Cultural Background Of Tourists Influence The Destination Choice? An Empirical Study With Special Reference To Political Instability. *Tourism Management*, 22(2), pp. 181-191

Serçek, G. Ö., ve Serçek, S. (2016). Turizm Sektörünün Gelişmesi Önündeki Engel: Terörizm. *The Journal Of Academic Social Science Studies*, 42(3), 431-444.

Sönmez, S. F. (1998). Tourism, Terrorism, And Political Instability. *Annals Of Tourism Research*, 25(2), 416-456.

Sönmez, S. F., ve Graefe, A. R. (1998A). Determining Future Travel Behavior From Past Travel Experience And Perceptions Of Risk And Safety. *Journal Of Travel Research*, 37(2), 171-177.

Sönmez, S. F., ve Graefe, A. R. (1998B). Influence Of Terrorism Risk On Foreign Tourism Decisions. *Annals Of Tourism Research*, 25(1), 112-144.

Sönmez, S. F. (2017). Turizm, Terörizm Ve Siyasi İstikrarsızlık. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 28(1), 110-137

Survila, A., Mikėnas, E., ve Žuromskaitė, B. (2019). The Impact Of Terrorism On The Tourism Sector Of Lithuania. *Montenegrin Journal of Economics* 13(3). 101-118

Şimşek, T., ve Özkaya, Y. (2018). Türkiye'de Terörizm ve Temel Makroekonomik Göstergeler Arasındaki İlişki. *Gaziantep University Journal Of Social Sciences*, 17(1).

Tavares J. (2004). The Open Society Assesses Its Enemies: Shocks, Disasters And Terrorist Attacks. *Journal Of Monetary Economics*, 51(5), 1039-1070.

Tremblay, P. (1989). Pooling International Tourism In Western Europe. *Annals Of Tourism Research*, 16(4), 477-491.

Trindade, M. (2017). *The Impact Of Terrorism On The Portuguese Tourism Demand* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). School of Business and Economics Lizbon Nova School of Business and Economics, Master in Management Program

Thompson, A. (2011). Terrorism And Tourism İn Developed Versus Developing Countries. *Tourism Economics*, 17(3), 693-700.

Tunç, Z. (2018) *En Küçük Kareler Ve Temel Bileşenler Regresyon Analizlerinin Karşılaştırılması*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Malatya: İnönü Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü

Unur, K. (2000), Turizm-Terörizm İlişkisi Ve Türkiye Örneği, *Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi*, Yıl:11, Eylül-Aralık, 167-177.

Yaya, M. E. (2009). Terrorism And Tourism: The Case Of Turkey. *Defence And Peace Economics*, 20(6), 477-497.

Yıldız, Z. (2011). Turizmin Sektörünün Gelişimi Ve İstihdam Üzerindeki Etkisi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 3(5), 54-71.

Yılmaz, A. G. B. S., ve Yılmaz, A. G. Ö. (2005). Terörizm ve Terörizmin Hedefi Olarak Turizm Endüstrisi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(13), 39-58.

Wang, Y. S. (2009). The Impact of Crisis Events and Macroeconomic Activity on Taiwan's International Inbound Tourism Demand. *Tourism Management*, 30(1), 75-82.

Raporlar

Dünya Ekonomi Forumu, Seyahat ve Turizm Rekabet Endeksi Raporu, 2007

Dünya Ekonomi Forumu , Seyahat ve Turizm Rekabet Endeksi Raporu 2017

Dünya Turizm ve Seyahat Konseyi, Seyahat ve Turizm Ekonomik Etki Raporu 2018

Dünya Turizm ve Seyahat Konseyi, Seyahat ve Turizm Ekonomik Etki Raporu 2019

Dünya Turizm Örgütü, Tourism Highlights Raporu, 2018

Dünya Turizm Örgütü , Tourism Highlights Raporu, 2017

Dünya Turizm Örgütü, Yıllık Raporu, 2017

Dünya Turizm Örgütü, Yıllık Raporu, 2018

Dünya Turizm Örgütü , Dünya Turizm Barometre Raporu, 2019

Türkiye Barolar Birliği , Türkiye Barolar Birliği Türkiye ve Terörizm Raporu, 2006

Türkiye Cumhuriyeti Terörle Mücadele Kanunu, 2003

TÜRSAB, Çözüm Süreci ve Bölgesel Turizm Raporu, 2014

GTI, Measuring the impact of the terrorism, Global Terrorism Database, 2018

Kitap Kaynakları:

- Bauer, R. (1960) *Consumer Behavior As Risk Taking. In Dynamic Marketing For A Changing World*, Hancock, R. (ed.), Chicago: American Marketing Association, 389-98.
- Chomsky, N. (1999). *Uluslararası Terörizm: Görüngü ve Gerçek. Terör Ne Terörist Kim*. Ütopya Yayınları Cilt 1
- Collins, John M. (1982)., *Political Terrorism and Energy: The Threat and Response*. New York: Praeger Publishers.
- Gülal, M., Özcan C.C, ve Özmen İ., (2018) *Terör ve Turizm İlişkisinin Ekonomi Politikası. Turizmin Ekonomi Politikası* 129-150 İstanbul: Paradigma Akademi
- Hewitt, J. J. (2012) *Peace and Conflict*. New York: Routledge
- Khan, M. A. (2007). *Consumer Behaviour And Advertising Management*. New Age International.
- Kotler, P., Wong, V., Saunders, J., & Armstrong, G. (2005). *Fourth European Edition: Principles of Marketing*. Edinburgh: Pearson Education Limited
- Krakover, S. (2005). *Estimating The Effect Of Atrocious Events On The Flow Of Tourists To Israel. Horror And Human Tragedy Revisited: The Management Of Sites Of Atrocities For Tourism*, 183-194.
- Keleş, R., ve Ünsal, A. (1982). *Kent ve Siyasal Şiddet*, Ankara: AÜ SBF Basın ve Yayın Yüksek Okulu Basımevi.
- Laqueur, W. (1977) *Terrorism*, Boston: Little Brown and Company,
- Mackey, J. (1980). *Terrorism & Political Self-determination: A Tragic Marriage We Could Help Decouple: an Introductory Kit*. World Without War Council-Midwest.
- Oluç, M. (1985). *Pazarlama Yönetimi*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Pazarlama Enstitüsü Yayın Evi
- Semiz,M., Ocak,B.,Aydiner,Ö. (2008) *Bilgisayarda İstatistik Uygulamaları (SPSS.)* Konya: Kendi
- Solomon, M. R., Bamossy, G., Askegaard, S., Hogg, M., (2010). *Consumer Behaviour: A European Perspective*. Edinburgh:Pearson Education.
- Swarbrooke, J., & Horner, S. (2007). *Consumer Behaviour In Tourism*. Hollanda: Routledge.
- Yayla, A. (1990) *Terörizm Üzerine Yazılar*, Ankara: Gündem Yayınları,

Wilkinson, P. (1974) *Political Terrorism*, London: Macmillan

İnternet Kaynakları:

- 1- <https://ourworldindata.org/terrorism> (14.11.2018 tarihinde erişildi)
- 2- Global Terrorism Database (GTD),2018 <https://www.start.umd.edu/gtd/> 02.02.2019 tarihinde erişildi
- 3-Dünya Bankası,2019 <https://data.worldbank.org/indicator/st.int.rcpt.cd?end=2017&start=1995&view=chart> (05.03.2019 tarihinde erişilmiştir)
- 4-Eurostat,2018 (https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Tourism_industries_-_economic_analysis) (01.04.2020 tarihinde erişilmiştir)
- 5-TUİK,2019 tuik.gov.tr
- 6- Türkiye Seyahat Acentaları Birliği (TURSAB),2018 <https://www.tursab.org.tr/> 10
- 7-Kültür ve Turizm Bakanlığı,2018 <http://www.kultur.gov.tr/>
- 8- Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı (UAB),2017 <http://www.uab.gov.tr/>
- 9-Google Trends,2019 <https://trends.google.com/trends/>